AN XXII · NR. 247 · AUGUST 2022 · 15 LEI · APARE PE 15 ALE FIECĂREI LUNI · DIRECTOR ION CRISTOIU

WWW.HISTORIA.RO

Historia

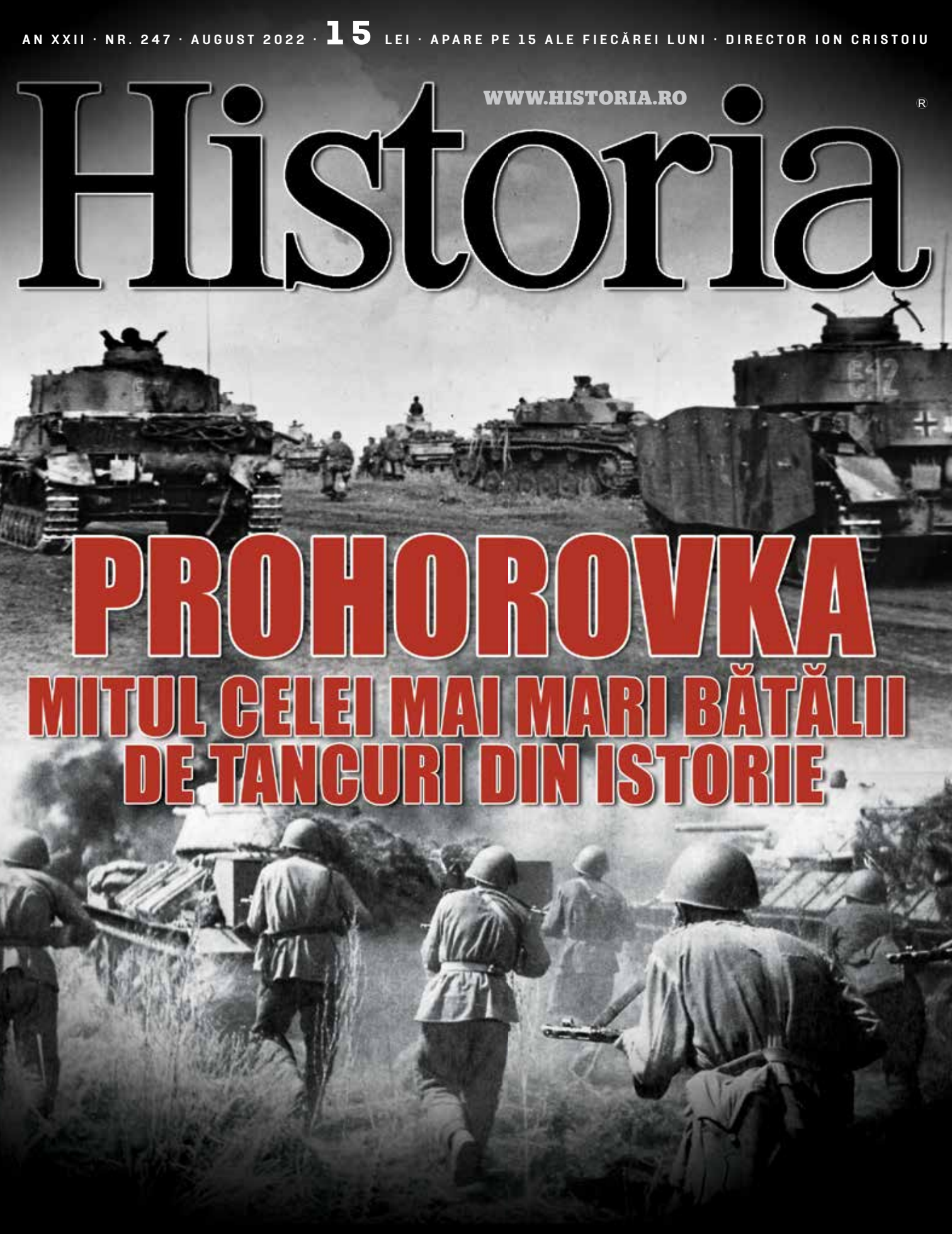

PROHOROVKA

MITUL CELEI MAI MARI BĂTĂLII DE TANCURI DIN ISTORIE

00247
5 948489 149443

IDEALUL FEMININ ÎN GRECIA ANTICĂ

MOȘTENIREA TURCEASCĂ

STREET FOOD DOBROGEAN

Historia.ro

ACTUALITATE / TIMP LIBER / CALENDAR ISTORIC / REVISTA HISTORIA / TRAVEL

Stalin îl întreabă pe Jukov dacă va putea apăra Moscova

Îngrijorat de înaintarea germanilor și de cucerirea Solnechnogorsk (23 noiembrie 1941), Stalin l-a întrebat pe Jukov dacă va putea menține Moscova. Jukov a răspuns afirmativ, cu condiția trimiterii a încă două armate și furnizării a 200 de tancuri, dar Stalin a...

Al Doilea Război Mondial

Occidentul, „cel mai bun prieten" al Rusiei comuniste

Al Doilea Război Mondial

„Cel mai târziu de Sfântul Nicolae vom defila victorioși pe străzile Moscovei!"

Istorie culinară

Betty Crocker, „a doua cea mai faimoasă femeie americană", nu a existat în realitate

editorial

ION M. IONIȚĂ | REDACTOR-ȘEF **HISTORIA**

Prea multe crize pentru o singură planetă

Luna în care vin scadențele nu e niciodată plăcută, dar, când toate notele de plată se strâng în aceeași zi, ea este greu de depășit. Și ziua aceea pare să fi sosit, la nivel mondial.

Deceniile pierdute în dispute sterile despre realitatea schimbărilor climatice se traduc astăzi într-o criză climatică anticipată de mulți, dar surprinzătoare pentru și mai mulți. Dintr-odată, vedem cum se înregistrează recorduri de temperatură, râurile seacă, regiunile cele mai fertile din Europa și din alte părți se usucă, altele ard de-a binelea.

Modelul îmbrățișat de cea mai mare economie a Uniunii Europene a funcționat cu un extraordinar succes mai mult de o jumătate de secol. Energie ieftină, petrol și gaze din Rusia, din ce în ce mai multă, din ce în ce mai profitabil. Cine să ia în seamă avertismentele că nu e bine să fii dependent de o singură sursă? Doar lucrurile mergeau atât de bine! Până când furnizorul a tăiat gazele și lucrurile s-au schimbat brusc, belșugul garantat s-a transformat peste noapte în incertitudine și guvernele au început să învețe să socotească din nou cam câte grade ar fi recomandate la iarnă în case și în birouri.

O vară toridă

Siguranța alimentară rămăsese o problemă pentru regiunile cele mai nenorocite ale lumii, dar gestionată de organizațiile internaționale, de cele neguvernamentale și de filantropii gata oricând să contribuie substanțial pentru astfel de cauze. Blocarea exporturilor de cereale ale Ucrainei a pus lucrurile într-o altă perspectivă. Nimeni nu poate să se considere la adăpost de o criză alimentară. Știrea că un vapor cu porumb a părăsit Ucraina a făcut înconjurul planetei. Cu câteva luni în urmă ar fi scris vreo agenție de presă știrea că o navă cu cereale a plecat dintr-un port destinat să exporte milioane de tone de cereale? Acum a devenit o veste planetară, care, în sine, a dus la calmarea piețelor globale de cereale cuprinse de agitație.

La fel, zborul unei singure aeronave, cea cu care Nancy Pelosi a călătorit în Taiwan, a fost cel mai urmărit, în timp real, din istorie. După izbucnirea războiului din Ucraina, se vede clar că prea mulți oameni așteaptă sfârșitul lumii.

sumar

Historia

Director **Ion Cristoiu**

Redactor-Şef
Ion M. Ioniţă

Creative Director
Mihaela Manolache

Editor coordonator
Florentina Ţone

Redacţia

Ciprian Plăiaşu
Adina Scorţescu
Iulian Sîmbeteanu
Ciprian Stoleru

Adevărul holding
TEL. 0372.130.335

Publicaţie tipărită la
rotografika

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING

Administrator special
Constantin Sandu

Director marketing
Steluţa Zamfir

Director distribuţie
Daniela Zamfir

Coordonator producţie
Constantin Delta

Publicitate:
vanzari@ead.ro
d.stan@teaminnovation.ro

ISSN **1582-7968**

Adresa:
Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21,
sectorul 2, Bucureşti
www.historia.ro

ABONAMENTE - INFORMAŢII ŞI RECLAMAŢII
0790139007 / 0790139009.
(numere cu tarif normal, disponibile de luni până vineri, între orele 9.00 şi 18.00);
abonamente@adevărulholding.ro

2022 Adevărul Holding. Toate drepturile rezervate. Opiniile aparţin autorilor.

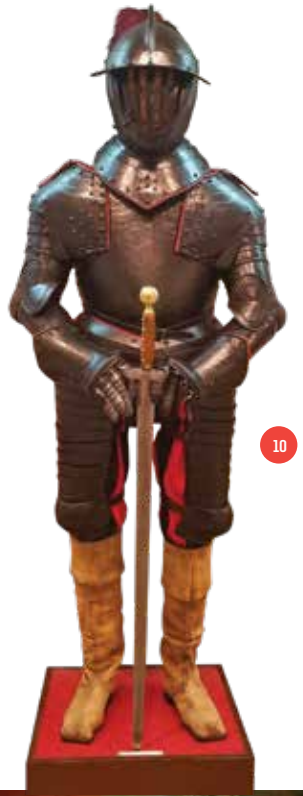

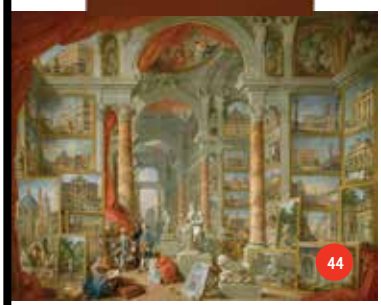

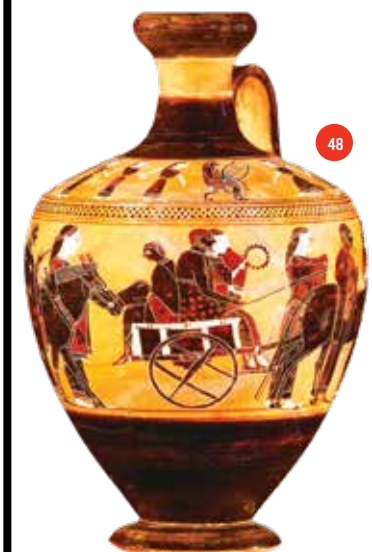

Actualitate PAGINILE 5-9

Armura de ofiţer de reiteri, restaurată
DIN MUZEELE ROMÂNIEI PAGINILE 10-12

Prohorovka, ciocnirea necunoscută din cadrul bătăliei de la Kursk
>> Drumul spre Prohorovka
>> Tactici inedite de luptă
>> Contraofensiva lui Rotmistrov, un eşec
>> Versiunile combatanţilor
DOSAR PAGINILE 14-42

FOTO COPERTĂ: GETTY IMAGES

Muzee imaginare
ISTORIA UNUI TABLOU PAGINILE 44-47

Idealul feminin în Grecia Antică
ANTICHITATE PAGINILE 48-58

Scurtă istorie a inflaţiei de la începuturile tranziţiei şi până în prezent
ISTORII FINANCIARE PAGINILE 60-66

***Street food* dobrogean**
ISTORII COMESTIBILE PAGINILE 68-75

În vacanţă, cu ochi uimiţi şi curioşi
FOTO-ISTORIE PAGINILE 76-77

Agenda
PAGINILE 78-81

România şi Războaiele Balcanice
HISTORIA SPECIAL PAGINA 82

GRUPAJ ALCĂTUIT DE CIPRIAN STOLERU | FOTO: SHUTTERSTOCK, ARHIVELE ŞI PAGINILE DE FACEBOOK ALE MUZEELOR

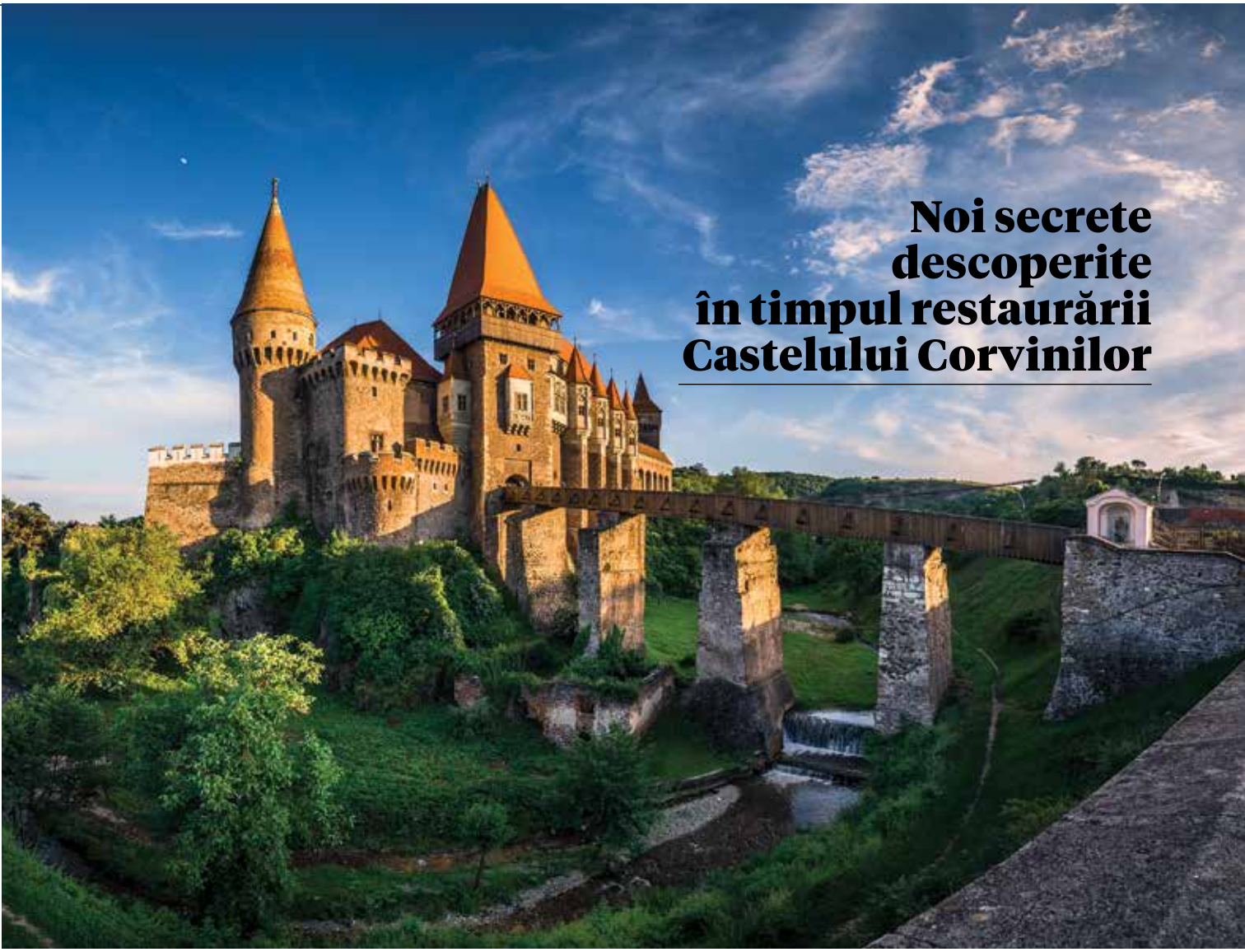

Noi secrete descoperite în timpul restaurării Castelului Corvinilor

Noi secrete ies la iveală în timpul lucrărilor de restaurare efectuate la Castelul Corvinilor. Specialiștii Muzeului Castelul Corvinilor au descoperit o scară datând din secolul al XVII-lea. ,,Scara (zidită la sfârșitul secolului al XIX-lea) a fost amenajată prin lărgirea unei guri de tragere a Turnului vechi de poartă, construit de Ioan de Hunedoara, și permitea accesul la etajul Bastionului Alb, ridicat în vremea principelui Gabriel Bethlen''. După cercetare și documentare, scara va fi restaurată și introdusă în circuitul turistic.

Castelul Corvinilor a intrat în șantier în octombrie 2019, iar odată ce lucrările de reabilitare a monumentului medieval au avansat, arheologii au avut parte de tot mai multe surprize.

Pe parcursul anului 2020 au ieșit la iveală încăperi secrete, împodobite cu fresce din secolul al XV-lea, care uimesc prin starea excelentă de conservare, un etaj de apărare astupat în întregime cu moloz, de asemenea necunoscut, și rămășițele unei porți carosabile, vechi din vremea tatălui lui Ioan de Hunedoara, voievodul medieval care a transformat fortificația de pe Dealul Sânpetru într-un castel impresionant. Turnul vechi de poartă a fost construit în vremea lui Ioan de Hunedoara și a reprezentat vechea intrare în Castelul Corvinilor. Potrivit istoricilor, accesul în turn se făcea pe un pod, care se înălța din primul șanț de apărare al cetății. Turnul rectangular avea la bază o intrare largă, carosabilă, alături de una pietonală. În a doua parte a secolului al XV-lea, turnul a fost pictat cu motive geometrice, de proveniență germană. Timp de două secole, turnul a avut ca sistem de închidere o hersă (grătar metalic care închidea intrarea cetăților medievale, servind ca barieră auxiliară a porții) și un pod mobil.

Fosilele unei țestoase, găsite la Pompeii

Fosilele unei broaște țestoase și ale unuia dintre ouăle sale au fost descoperite de arheologi în Pompeii, celebrul oraș din epoca Imperiului Roman care a fost acoperit complet cu cenușă după o erupție vulcanică în anul 79 e.n., informează Agerpres.

Țestoasa era ascunsă sub podeaua de lut a unei magazii și murise cel mai probabil înainte ca vulcanul Vezuviu să erupă. Neobișnuita descoperire a fost făcută în timpul unor săpături realizate într-o zonă care a fost devastată de un cutremur violent în anul 62 e.n. și care a fost inclusă ulterior într-o baie publică.

Situl fusese la originile sale o reședință opulentă, cu mozaicuri rafinate și picturi murale, datând din secolul I î.e.n., iar arheologii italieni nu înțeleg deocamdată motivul pentru care clădirea nu a fost restaurată, ci asimilată băilor publice de pe Via Stabiana.

„Atât prezența broaștei țestoase în oraș, cât și abandonarea acelei vile de lux... ilustrează dimensiunea transformărilor petrecute după cutremurul din anul 62 e.n.", a declarat Gabriel Zuchtriegel, directorul general al sitului arheologic Pompeii.

Bulgaria, centru regional pentru protejarea moștenirii culturale din Sud-Estul Europei

Bulgaria va deveni un centru regional pentru păstrarea moștenirii culturale a Europei de Sud-Est, conform unui anunț făcut de Institutul Național al Patrimoniului Cultural Imobil (NIICH). În septembrie va fi înființat un grup de lucru pentru a lansa procesul de integrare în domeniul patrimoniului cultural imobil în

Un schelet complet de dinozaur va fi vândut la licitație

Un schelet complet de *Gorgosaurus*, o specie de dinozaur rudă cu T-Rex care a trăit în urmă cu peste 77 de milioane de ani, va fi vândut în curând la licitație de Casa Sotheby's din New York.

Exemplarul de aproape 3 metri înălțime și 6,7 metri lungime, descoperit în 2018 în formațiunea geologică Judith River, în statul american Montana, și aflat în proprietatea unei persoane private de atunci, are o valoare estimată de Casa de licitații între 5 și 8 milioane de dolari, relatează Agerpres.

„Aproape toate exemplarele de *Gorgosaurus* care au fost găsite se află în muzee. Este singurul care poate fi cumpărat", a declarat Cassandra Hatton, șefa departamentului de știință și cultură populară de la Sotheby's.

Vânzările de schelete de dinozaur animă cu regularitate licitațiile, chiar dacă reprezintă un motiv de nemulțumire pentru paleontologi, care consideră că acest lucru reduce șansele ca aceste exemplare să fie expuse în muzee.

Bulgaria, România, Macedonia de Nord, Muntenegru, Albania și Turcia.
Centrul este inițiat de institutele culturale și ambasadele franceze de la Sofia și București, NIICH și de École de Chaillot, specializată în restaurări, filială a „Cité de l'Architecture et du Patrimoine'' din Paris. Va fi o platformă comună în care statele vor putea colabora pentru conservarea patrimoniului cultural imobil, precum și pentru asigurarea de fonduri UE pentru proiecte comune.
Stațiunile de pe litoral din secolul XX și schimburile culturale de-a lungul Dunării sunt primele aspecte ale cooperării regionale ce sunt deja discutate de experți din Bulgaria, România și Franța. Moștenirea arhitecturală a secolului XX s-a aflat de asemenea în centrul atenției pe perioada președinției franceze a Consiliului UE.

O nouă specie de dinozaur gigantic, descoperită în Argentina

Paleontologii au anunțat descoperirea în Argentina a rămășițelor unei noi specii de dinozaur gigantic, care se remarcă printr-un cap enorm și membre superioare de mici dimensiuni. Botezat *Meraxes gigas*, după numele unui dragon care apare în serialul „Game of Thrones'', acest prădător carnivor a fost descoperit în urma săpăturilor efectuate pe o perioadă de patru ani în nordul Patagoniei argentiniene. Prima dată a fost găsit craniul, încă din 2012. Craniul măsoară peste 1,20 metri, corpul peste 10 metri, iar greutatea dinozaurului este estimată la circa patru tone. *Meraxes* au trăit pe Terra în urmă cu 90 până la 100 de milioane de ani, în perioada cretacică, într-o epocă când regiunea era mai umedă, mai împădurită și mult mai aproape de mare, a subliniat Peter Makovicky. Aceștia puteau trăi aproximativ 40 de ani, o vârstă avansată pentru dinozauri.

CORINT
ISTORIE
Mary McAuliffe
Paris
Napoleon al III-lea, baronul Haussmann și crearea unui oraș al visurilor
Călăuzită de pasiunea ei pentru Paris și de dorința de a oferi cititorilor informații riguros documentate, Mary McAuliffe ne spune una dintre cele mai frumoase povești ale îndrăgitei capitale a Franței.
www.edituracorint.ro

Parc arheologic subacvatic, într-un port antic

Ciprul a inaugurat primul parc arheologic subacvatic de pe teritoriul său, oferind vizitatorilor șansa de a descoperi un fragment de istorie într-unul dintre cele mai bine conservate porturi antice din estul Mării Mediterane, informează Agerpres. Portul, acoperit acum de ape, este situat în apropierea vechiului oraș-regat Amathus și a fost construit între anii 312/311 î.e.n și 294 î.e.n., când Ciprul s-a aflat în centrul conflictului dintre doi succesori ai lui Alexandru cel Mare. Având în vedere intrarea îngustă, portul a fost cel mai probabil construit pentru a servi drept bază navală, deși experții spun că nu poate fi exclusă nici o utilizare comercială. De-a lungul secolelor, s-a transformat într-un recif natural unde viața marină proliferează.

Desen atribuit lui Picasso, confiscat de vameşi

Un desen atribuit lui Pablo Picasso, cu o valoare de 450.000 de euro, care se afla în valiza unui călător bănuit de contrabandă, a fost confiscat la începutul lunii iulie pe aeroportul din Ibiza, în Insulele Baleare, au anunțat autoritățile vamale spaniole. Desenul, denumit „Trois personnages" și datat 1966, a fost descoperit pe 5 iulie în posesia unui călător care venea din Elveția și „care a încercat să-l aducă în Spania fără să-l declare", au precizat autoritățile vamale spaniole, citate de Agerpres. Potrivit unei expertize preliminare realizate de specialiști în patrimoniu, este vorba despre „opera originală" a pictorului spaniol. Acest prim raport va trebui confirmat printr-o „expertiză mai exhaustivă", realizată cu ajutorul „tehnologiilor inovatoare", au mai spus serviciile vamale spaniole.

Cea mai veche fosilă umană din Europa?

Paleontologi spanioli au anunțat că au descoperit o fosilă a unui hominid a cărui vârstă este estimată în acest stadiu la 1,4 milioane de ani, ceea ce ar face din aceasta, dacă datarea va fi confirmată, cea mai veche ființă umană identificată în Europa, relatează Agerpres. Descoperirea a fost făcută pe 30 iunie pe șantierul arheologic „Sima del Elefante", din Sierra de Atapuerca (nord-estul Spaniei), unde paleontologii lucrează din 1978.

În acest sit arheologic a fost descoperit în 2007 un maxilar care datează de aproximativ 1,2 milioane de ani și care a fost considerat până acum cea mai veche fosilă de hominid din Europa.

Fosila descoperită acum, cu o lungime de aproximativ zece centimetri, corespunde „unui fragment din chipul unei ființe umane", susțin paleontologii. Datarea exactă, care se va face la Centrul național de cercetare privind evoluția umană (Cenieh) din Burgos, la 10 kilometri de Atapuerca, ar urma să dureze între 6 și 8 luni.

Un autoportret necunoscut al lui Vincent Van Gogh, descoperit cu ajutorul razelor X

O pictură despre care experții cred că este „mai mult ca sigur" un autoportret necunoscut până acum al lui Vincent Van Gogh a fost descoperită în colecția Galeriilor Naționale ale Scoției, informează Agerpres.

Extraordinara descoperire ar putea fi prima de acest fel pentru o instituție britanică și a fost scoasă la iveală în urma unei analize cu raze X a tabloului lui Van Gogh „Head of a Peasant Woman" (1885). Van Gogh este cunoscut pentru reutilizarea pânzelor din rațiuni economice. Artistul răsucea pânza și picta pe verso.

Portretul îl înfățișează pe artist purtând barbă, o pălărie cu boruri și o eșarfă legată lejer la gât. Urechea sa stângă, pe care și-a tăiat-o în 1888 într-un gest devenit celebru, este în mod clar vizibilă.

Se crede că pictura este una dintre creațiile sale timpurii, printre primele explorări din seria autoportretelor care l-au făcut ulterior faimos.

Vizitatorii vor putea vedea schița sub forma unei imagini realizate cu raze X într-o casetă luminoasă confecționată special.

Deși separarea picturilor este posibilă, procesul îndepărtării lipiciului și a cartonului va necesita o muncă meticuloasă. Se fac cercetări pentru a vedea cum s-ar putea pune în practică acest lucru fără deteriorarea tabloului „Head of a Peasant Woman".

„Este o descoperire semnificativă pentru că aduce informații în plus față de ceea ce știam deja despre viața lui Van Gogh", a declarat Lesley Stevenson, specialistă în conservarea picturilor la Galeriile Naționale ale Scoției.

British Museum, expoziție dedicată hieroglifelor

British Museum din Londra va organiza o expoziție importantă pentru a marca 200 de ani de la descifrarea hieroglifelor egiptene antice.

Intitulată „Hieroglyphs: Unlocking Ancient Egypt", expoziția va fi inaugurată pe 13 octombrie și explorează inscripțiile și obiectele care i-au ajutat pe oamenii de știință „să deschidă" această civilizație antică cu exact două secole în urmă.

Expoziția imersivă, care va include media digitală și audio, va reuni peste 240 de obiecte care au punctat drumul până la descifrarea hieroglifelor, informează Agerpres.

Piesa centrală a viitoarei expoziții va fi Piatra de la Rosetta, care a oferit cheia descifrării hieroglifelor și a extinderii cunoștințelor moderne despre istoria Egiptului.

„Celebrăm 200 de ani de la descifrarea hieroglifelor anul acesta, realizare care a avut loc în 1822", a spus curatoarea expoziției, Ilona Regulski. „Piatra de la Rosetta a fost un obiect foarte important. A oferit specialiștilor cheia descifrării, datorită textului și a transcripturilor, astfel încât aceștia să poată înțelege contextul hieroglifelor".

Armura de ofițer de reiteri, restaurată

DE RESTAURATOR ING. **RĂZVAN MARINESCU**

FOTO: MUZEUL MILITAR NAȚIONAL „REGELE FERDINAND I"

O armură de ofițer de reiteri a revenit în expunerea permanentă a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I" după ce a trecut printr-un amplu proces de restaurare și conservare, conform Cartei de la Veneția.

Reiter sau *Schwarze Reiter* se referă la un tip de cavalerie specifică secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, originară din Imperiul Roman de Națiune Germană și folosită atât în Europa Centrală, cât și în partea de est a continentului, contemporană cu lăncierii și cuirasierii.

Reiterii foloseau în special armuri negre lucrate din oțel brunat la cald. Ca armament principal utilizau două pistoale cu cremene și rotiță fixate în doi coburi de o parte și de alta a oblâncului, iar ca arme secundare reiterii purtau rapieră de război *(sidesword)* precum și pumnal pentru mâna stângă. Reiterii șarjau asupra infanteriei sau cavaleriei inamice până la distanța de 50 de pași, descărcau ambele pistoale, apoi se retrăgeau pentru reîncărcare. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea au început să folosească și carabina cu cremene.

Styria, proveniența probabilă a armurii

Armura din colecția Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I" este o piesă originală de la sfârșitul secolului al XVI-lea, probabil originară din provincia Styria, mercenarii styrieni protestanți angajându-se cu precădere în țările ortodoxe din estul Europei. Aceasta este formată din cască tip burgonet cu vizieră grilă, cuirasă cu pieptar tip cioc de rață, pentru deflectarea proiectilelor, umerare *(spaulders)*, protecții de braț, cot și antebraț, mănuși cu degete tip solzi *(gauntlets)*, precum și tasete până sub genunchi. Toate piesele sunt articulate, ceea ce-i oferea cavalerului o foarte bună mobilitate.

Armura prezintă o serie de proprietăți tehnice specifice secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, precum pieptarul ce are o grosime considerabilă a materialului, călit special, dimensiunile găurilor pentru nituri fiind între 3,3 mm și 3,7 mm.

O altă dovadă a originalității armurii este dată de dimensiunea acesteia, specifică tipologiei umane a perioadei pre-moderne.

Piesa de patrimoniu a fost expusă atât în fostul sediu al Muzeului Militar Național, cât și în actualul sediu, în vechea Sală a armurilor, până în anul 2006, când spațiul respectiv a fost reorganizat. Datorită metodelor vechi de păstrare din alte timpuri, peste stratul original de brunare, armura a fost vopsită în negru.

Restaurarea armurii

Restaurarea a constat în demontarea tuturor pieselor articulate ale armurii, cu îndepărtarea a aproximativ 350 de nituri, tratarea fiecărei piese pentru îndepărtarea stratului de vopsea, apoi, pentru îndepărtarea produșilor de coroziune care afectaseră și stratul original de brunare.

Pentru ca intervenția să fie cât mai non-invazivă, am ales să nu brunez armura cu soluție chimică, ci să folosesc vopseluri acrilice care sunt inerte din punct de vedere chimic pentru metal și se pot îndepărta ușor, fără a afecta în vreun fel piesa de patrimoniu (principiul reversibilității conform Cartei de la Veneția).

Am înlocuit niturile originale, extrem de afectate de produșii de coroziune, precum și curelele și bordurile din piele. Resturile de nituri și curele sunt păstrate ca martori în depozitul muzeului. Am atașat pieselor care prezintă cel mai mare grad de uzură la mișcare o căptușeală din catifea roșie fixată pe metal cu adeziv inert din punct de vedere chimic pentru metal, deoarece căptușeala originală s-a pierdut, existând doar câteva urme de material roșu.

O parte dintre protecțiile pentru degete, care lipseau, au fost refăcute în laborator, din tablă de oțel de 1 mm grosime, și vopsite cu altă culoare decât restul armurii, pentru identificarea completărilor (principiul lizibilității intervenției, conform Cartei de la Veneția).

Pentru conservare, armura a fost protejată cu un strat de lac acrilic. De asemenea, cizmele au fost restaurate în Laboratorul de restaurare-conservare al muzeului, iar pantalonii sunt o replică actuală.

Armura a fost expusă în pavilionul central al Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I“, Sectorul de istorie medievală.

Muzeul Militar Naţional „Regele Ferdinand I“

La 18 decembrie 1923, Regele Ferdinand I a semnat Înaltul Decret Nr. 6064 prin care Secţia Militară, înfiinţată pe lângă Muzeul Naţional, se transformă în Muzeul Militar Naţional. Prin crearea Muzeului Militar Naţional a fost adus un omagiu Eroilor Neamului Românesc, mărturisind importanţa legăturii sacrosancte dintre armată și popor: ,,Sângele vărsat de vitejii noștri ostași este legătura cea mai sfântă și mai tare care poate uni pe suveran cu poporul său iubit, cu care nu are decât un singur gând și un singur ţel''. Muzeul Militar Naţional ,,Regele Ferdinand I'' de astăzi este continuatorul direct al acestei frumoase tradiţii de luptă în cultura română ce promovează tradiţiile istorico-militare ale Armatei Române de peste un secol.

O simplă plimbare sau vizită în Muzeul Militar Naţional ,,Regele Ferdinand I'' poate oferi răspunsuri la întrebări precum: Ce este istoria naţională și cum s-a manifestat aceasta de-a lungul timpului? Care au fost etapele de formare și cum ne-am definit ca ţară? Ce a însemnat și înseamnă apărarea ţării? Ce înseamnă ideea de armată? Ce înseamnă a fi erou?

Multiplele colecţii ale Muzeului Militar Naţional ,,Regele Ferdinand I'' și imensul fond documentar ce se regăsește în colecţiile Fototecă, Carte Rară și Veche, Stampe, Peceţi, Desene etc. conţin obiecte unice și cu valoare patrimonială inestimabilă.

PROGRAM DE VIZITARE: MIERCURI-DUMINICĂ – 09:00-17:00

TARIFE DE VIZITARE: ADULŢI – 20 LEI, ELEVI ȘI STUDENŢI – 5 LEI, PENSIONARI – 10 LEI

Abonează-te acum
la ediția digitală
adevărul weekend

Prețuri la abonamente digitale cu până la 56% mai mici față de prețul la chioșc!

CUMPĂRĂ AICI

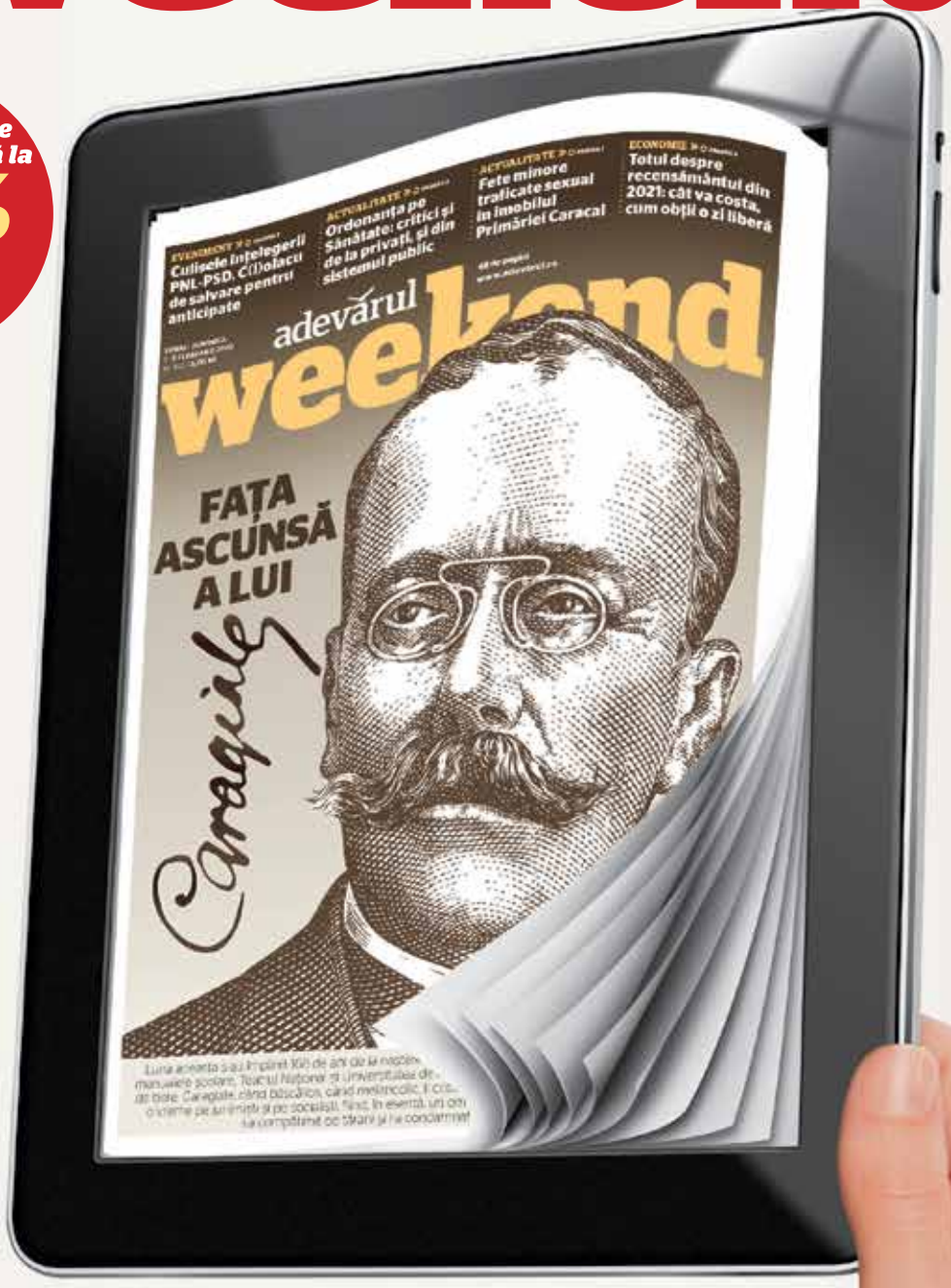
adevărul weekend
Culisele înțelegerii PNL-PSD. C(i)olacii de salvare pentru anticipate
Ordonanța pe Sănătate: critici și de la privați, și din sistemul public
Fete minore traficate sexual în imobilul Primăriei Caracal
Totul despre recensământul din 2021: cât va costa, cum obții o zi liberă
FAȚA ASCUNSĂ A LUI
Caragiale

Citește publicația preferată în format digital!
detalii pe adevarul.ro

PROHOROVKA

CIOCNIREA NECUNOSCUTĂ DIN CADRUL BĂTĂLIEI DE LA KURSK

DE CAROL SABIN FLOREA | FOTO: GETTY IMAGES, WIKIPEDIA.ORG

Majoritatea studiilor care au tratat bătălia de la Kursk consideră luptele de tancuri din zona Prohorovka ca fiind momentul culminant al Operației Citadela și punctul în care ofensiva germană în partea de sud a frontului a pierdut din elanul primelor zile și a fost stopată. În timp ce natura și consecințele bătăliilor de tancuri din zona Prohorovka au fost, fără îndoială, memorabile, de-a lungul timpului au apărut o serie de mituri și legende, preluate și răspândite de autori sovietici/ruși, dar și occidentali, fiind încă recunoscută drept cea mai mare bătălie de tancuri din cel de-al Doilea Război Mondial și probabil din istorie.

Conform versiunilor „tradiționale", Prohorovka a fost o severă „înfrângere" a Germaniei, care a suferit pierderi mari în tehnică

blindată și personal. Născut în vara anului 1943, mitul despre bătălia de la Prohorovka a rezistat timp de mai multe decenii, deoarece, după terminarea celebrei bătălii, victorioși, sovieticii au avut toate motivele să preamărească și să se laude cu victoriile obținute, și au realizat acest lucru fără încetare. Pe de altă parte, germanii au fost cuprinși de șoc și dezolare, iar istoricii au fost nevoiți să accepte exagerata variantă rusească referitoare la consecințele și scopul bătăliei de la Prohorovka. Inițial, istoria a reținut că între 1.200 și 1.500 de blindate s-au ciocnit pe câmpurile din zona Prohorovka. Adevărata magnitudine și numerele reale ale blindatelor participante, deși impresionante, au fost considerabil mai mici.

După ani de cercetări, verificări și analize, o serie de autori occidentali și ruși (Frankson/Zetterling, Nipe, Healy, Glantz/House sau Zamulin) au început să publice volume care contraziceau flagrant versiunile tradiționale sovietice și chiar occidentale, punând la îndoială o serie de aspecte ale bătăliei de la Kursk – ne referim în primul rând la raportul de forțe sau pierderile suferite de ambele părți, dar și ale ciocnirii de la Prohorovka. Astfel au putut fi demontate, argumentat, o serie de mituri și dezinformări – datorate, în mare parte, istoriografiei sovietice – care a camuflat unele greșeli tactice, decizii neinspirate ale comandamentelor sovietice, pregătirea pentru luptă necorespunzătoare a trupelor sau echipamente inferioare adversarului.

Volumele occidentale și rusești publicate relativ recent ne aduc noi informații și clarificări care să permită reconstituirea luptelor din iulie 1943, contribuind la elucidarea multor aspecte necunoscute ale bătăliei de la Kursk în general și de la Prohorovka în special.

O coloană de tancuri T-34 sovietice se deplasează către Prohorovka (12 iulie 1943)

Adolf Hitler (centru), înconjurat de generali germani, studiază o hartă militară la sediul Grupului de Armate Sud, Zaporojie, 17 februarie 1943

După dezastrul de la Stalingrad, la începutul lunii martie 1943, Hitler a dispus ca OKH (Înaltul Comandament al Forțelor Terestre) să înceapă planificarea unei noi ofensive de amploare pe Frontul de Est, denumită Operația *Zitadelle* („Citadela"), prin care se intenționa lichidarea intrândului sovietic din zona orașului Kursk. În afară de recâștigarea inițiativei strategice pe Frontul de Est, Hitler își dorea o victorie de prestigiu prin care să asigure poporul german că înfrângerea de la Stalingrad fusese doar un accident de traseu în calea victoriei finale. Mai mult, o victorie germană ar fi întărit moralul și încrederea aliaților săi din Axă, grav afectați de înfrângerile din iarna precedentă și care începuseră să-și retragă forțele de pe Frontul de Est.

Conceptul de bază al ofensivei a fost realizat de generalul-colonel Kurt Zeitzler, șeful OKH, și prevedea o amplă ofensivă printr-o dublă învăluire executată de la nord, din zona orașului Orel, de către forțele Armatei 9 (comandată de generalul-colonel Walter Model) din cadrul Grupului de armate Centru (comandat de mareșalul Gunther von Kluge), iar de la sud, din zona orașului Belgorod, de către forțele Armatei 4 Blindate (comandată de generalul-colonel Hermann Hoth) și Grupului Operativ Kempf (comandat de generalul-colonel Werner Kempf), din cadrul Grupului de Armate Sud (comandat de mareșalul Erich Von Manstein). Conform concepției operației, „cleștii" dublei învăluiri germane urmau să facă joncțiunea în apropierea Kurskului, încercuind astfel mai multe armate sovietice.

RAPORTUL DE FORȚE SOVIETO-GERMAN ÎN BĂTĂLIA DE LA KURSK

	PERSONAL	TANCURI ȘI TUNURI DE ASALT	TUNURI ȘI ARUNCĂTOARE DE BOMBE	AVIOANE
ARMATA ROȘIE	1.911.000	5.128	31.415	3.549
WEHRMACHT	777.000	2.451	7.417	1.830
SURSĂ: Anders Frankson, Niklas Zetterling, *Kursk 1943: A Statistical Analysis*, 2000				

RAPORTUL DE FORȚE SOVIETO-GERMAN ÎN BĂTĂLIA DE LA KURSK (ALTE VERSIUNI)

	Personal	Tancuri și tunuri de asalt	Tunuri și aruncătoare de bombe	Avioane	Sursa
Armata Roșie (+Frontul de Stepă)	**1.336.000** (+573.000)	**3.444** (inclusiv 900 tancuri ușoare) (+1.500)	**19.100** (+7.400)	2.172 (+2.900)	Valeriy Zamulin, *Demolishing the Myth: The Tank Battle at Prokhorovka, Kursk, July 1943: An Operational Narrative – Illustrated*, 2011
Wehrmacht	900.000	2.733 (inclusiv 360 tipuri vechi)	10.000	2.050	
Armata Roșie (introduși în luptă)	1.910.361 (1.272.219)	5.040 (4.206)	19.794	2.650	Glantz David, J. House, *Battle of Kursk*, 1999
Wehrmacht (introduși în luptă)	780.000 (567.000)	2.696 (2.696)			

Cu tot optimismul din tabăra germană, Zeitzler era destul de conștient că Wehrmachtul din 1943 nu mai avea resursele și masa de manevră de la începutul Operației Barbarossa pentru a desfășura operații ofensive interarme de amploare. După mai multe amânări, *Zitadelle* a început în data de 5 iulie 1943 cu atacuri din ambele părți ale intrândului.

În partea de sud a frontului, unde ne vom concentra atenția, conform conceptului de operații stabilit de mareșalul von Manstein, *Schwerpunkt*-ul – efortul principal al ofensivei în zona de responsabilitate, a fost repartizat Corpului II SS Blindat și Corpului XLVIII Blindat. II SS-Panzerkorps era compus din diviziile SS mecanizate *Leibstandarte Adolf Hitler, Das Reich* și *Totenkopf*, precum și un regiment din Divizia 167 Infanterie. Pentru asigurarea sprijinului de foc, II SS-Panzerkorps a primit ca întăriri două batalioane de artilerie, două regimente și un batalion independent de aruncătoare de proiectile reactive (Nebelwerfer), totalizând 178 guri de foc și 138 Nebelwerfer.

La rândul său, XLVIII Panzerkorps avea în subordine Diviziile 3, 11 Tancuri și Divizia Mecanizată *Großdeutschland* – cea mai puternică divizie din cadrul armatei regulate, precum și Batalionul 911 Tunuri de Asalt (echipat cu 22 StuG III și 9 StuH) și două regimente din Divizia 167 Infanterie. Pentru sprijinul cu foc, corpul conta pe 244 de piese de artilerie (divizionare sau repartizate ca întăriri), precum și 23 Nebelwerfer cal. 15 cm și 36 Nebelwerfer cal. 30cm.

Erich von Manstein, comandantul Grupului de Armate Sud

FORȚELE GERMANE DISLOCATE ÎN ZONA KURSK

MAREA UNITATE	PERSONAL	TANCURI ȘI TUNURI DE ASALT	TUNURI ȘI ARUNCĂTOARE DE BOMBE	AVIOANE
Armata 9	335.000	920	3.630	–
Armata 2	110.000	31	940	–
Armata 4 Blindate	224.000	1.089	1.774	–
Grupul Operativ Kempf	108.000	419	1.073	–
Corpul VIII Aerian	–	–	–	1.100
Divizia 1 Aeriană	–	–	–	730
TOTAL	**777.000**	**2.451**	**7.417**	**1.830**

SURSĂ: Anders Frankson, Niklas Zetterling, *Kursk 1943: A Statistical Analysis*, 2000

NOTĂ: Denumirea originală a diviziilor SS participante la Kursk, dar și a *Grossdeutschland (GD)*, era **PanzerGrenadier Division**, organizarea acestora reflectând practic un mix între divizia de tancuri și divizia motorizată. În mod neobișnuit, deși dispuneau de cel mai mare număr de tancuri, aceste divizii nu purtau denumirea de divizii de tancuri. În mod normal, denumirea de **Panzergrenadier** se referă la unităţile de infanterie (nivel batalion, regiment) din organica diviziilor de tancuri. Statul de organizare al acestora era substanţial diferit faţă de o divizie de tancuri sau panzergrenadier standard și prevedea un număr mai mare de unităţi subordonate. SS și GD **PanzerGrenadier Division** dispuneau de capabilităţi mai puternice decât o divizie de tancuri sau motorizată, în special la capitolul infanterie sau pentru ducerea luptei antitanc. Prin urmare, pentru evitarea confuziilor, considerăm că denumirea de divizii mecanizate este cea mai corectă. Începând cu 22 octombrie 1943, șapte divizii PzG SS (1,2,3,5,9,10 și 12) au devenit, oficial, divizii de tancuri. *(Jentz, Panzertruppen 1943-1945)*

În afara unităților din subordine, *Großdeutschland* avea detașată Brigada 10 Blindată, compusă din două batalioane înzestrate cu 200 de tancuri PzKpfw V Panther D, care, fiind introduse pentru prima dată în luptă, au fost grupate într-o singură unitate pentru o mai bună coordonare și asigurarea unui sprijin logistic adecvat.

Cu rol de sprijin a efortului principal, Grupul Operativ Kempf, compus din Corpul III Blindate și Corpul XI Armată (în unele cărți este denumit Corpul Raus), urma să asigure flancul drept al Armatei 4 Blindate împotriva contraatacurilor sovietice. III Panzerkorps avea în subordine trei divizii de tancuri (6, 7 și 19) și Divizia 168 Infanterie. Peste 200 de piese de artilerie și 54 Nebelwerfer asigurau sprijinul de foc indirect.

Compunerea forțelor sovietice

În fața acestor puternice forțe germane se aflau forțele Frontului Voronej, comandat de mareșalul Vatutin, compus din Armata 6 de Gardă, Armata 7 de Gardă, Armata 38 și Armata 40 a căror forțe principale erau dispuse eșalonat, în adâncime, pe două linii de apărare. Rezervele Frontului – Armata 1 Tancuri, Armata 69 (5 divizii de infanterie), Corpul 35 Infanterie (3 divizii de infanterie), Corpul 2 Tancuri de Gardă și Corpul 5 Tancuri de Gardă – ocupau a treia linie defensivă.

Armata 1 Tancuri (echipată cu 634 de tancuri și comandată de generalul-maior M. E. Katukov) era dislocată în spatele flancului drept al Armatei 6 de Gardă și avea în subordine Corpul 3 Mecanizat (195 T-34 și 35 T-70), Corpul 6 Tancuri (155 T-34 și 32 T-70) și Corpul 31 Tancuri (175 T-34 și 42 T-70). Pe parcursul bătăliei, pentru oprirea ofensivei germane, forțele sovietice din acest front au primit ca întăriri din cadrul Frontului de Stepă (general-colonel Ivan S. Konev) Armata 5 Tancuri de Gardă și Armata 5 Gardă.

SITUAȚIA ARMATELOR DE TANCURI SOVIETICE ȘI DOTAREA CU MIJLOACE BLINDATE ÎNAINTEA BĂTĂLIEI DE LA KURSK

ARMATA	DATA INTRĂRII ÎN LUPTĂ	FRONTUL CĂRUIA S-A SUBORDONAT	TANCURI ȘI AUTOTUNURI	MARI UNITĂȚI SUBORDONATE
Armata 1 Tancuri	6 iulie	Voronej	634	Corpurile 6 și 31 Tancuri Corpul 3 Mecanizat
Armata 2 Tancuri	6 iulie	Central	456	Corpurile 3 și 16 Tancuri
Armata 3 Tancuri de Gardă	19 iulie	Briansk	799	Corpurile 12 și 15 Tancuri Corpul 2 Mecanizat
Armata 4 Tancuri	26 iulie	Voronej	735	Corpurile 11, 30 Tancuri Corpul 6 Mecanizat de Gardă
Armata 5 Tancuri de Gardă	12 iulie	Stepă/ Voronej	850	Corpurile 18, 29 Tancuri Corpul 5 Mecanizat de Gardă plus Corpul 2 Tancuri de Gardă și Corpul 2 Tancuri

Sursă: Anders Frankson, Niklas Zetterling, *Kursk 1943: A Statistical Analysis*, 2000

Generalul Nikolai Vatutin (centru) și alți ofițeri sovietici urmăresc pe o hartă militară înaintarea trupelor pe câmpul de luptă

Drumul spre Prohorovka

În zilele de 10-11 iulie 1943, ofensiva germană din partea de sud a frontului ajunsese vizibil la un moment culminant din pricina pierderilor în personal și tehnică de luptă, precum și absenței unor forțe de rezervă care să mențină ritmul de înaintare.

Înainte de răsăritul soarelui în data de 11 iulie, *Leibstandarte* a început configurarea dispozitivului de atac a ambelor regimente mecanizate, întărite cu forțe din Batalionul de Tunuri de Asalt (StuG III) și patru tancuri din cadrul Companiei de Tancuri Grele echipată cu Tiger. Regimentul de tancuri al diviziei și batalionul mecanizat comandat de SS-Sturmbannfuhrer Joachim Peiper (echipat cu transportoare blindate pentru trupe semișenilate Schutzenpanzerwagen - SPW) rămâneau în rezervă până când forțele din eșalonul întâi reușeau să rupă apărarea sovietică și apoi să dezvolte succesul în adâncime și să captureze Prohorovka. Simultan, *Totenkopf* urma să înainteze din capul de pod cucerit peste râul Psel și să neutralizeze pozițiile artileriei sovietice din adâncime. Ultima divizie, *Das Reich,* avea misiunea să rămână în defensivă și să-și consolideze aliniamentul cucerit.

Cu toate acestea, planul de atac al comandantului II SS-Panzerkorps a fost dat peste cap dimineața de o ploaie torențială care a împiedicat Fliegerkorps VIII (Corpul VIII Aerian) să furnizeze sprijinul aerian nemijlocit cu avioanele de atac în picaj Junkers Ju-87 Stuka. În plus, unitățile de cercetare au raportat dislocare de noi unități de tancuri sovietice în calea II SS-Panzerkorps.

În jurul orelor 06.00, avangarda *Leibstandarte* a început deplasarea de la ferma de stat „Komsomoleț" cu două batalioane de infanterie-moto de fiecare parte a terasamentului înălțat de cale ferată care mergea spre Prohorovka. În partea de vest, tunurile de asalt și tancurile Tiger se deplasau în spatele infanteriștilor din Regimentul 2 SS Mecanizat care trebuiau să înainteze pe un teren descoperit de trei kilometri. În partea de est, alte două batalioane de infanterie-moto din Regimentul 1 SS Mecanizat înaintau pentru a curăța Pădurile Storojevo de forțele inamice.

Regimentul 26 Aeropurtat de Gardă din cadrul Diviziei 9 Aeropurtată de Gardă ocupa poziții de apărare fortificate pe dealurile din apropierea terasamentului de cale ferată și era sprijinit de tunuri antitanc și tancuri din cadrul Corpul 2 Tancuri. Regimentul 287 Infanterie de Gardă era dispus în partea de sud a râului Psel, în timp ce în pădurile Storojevo se aflau alte forțe de infanterie și tancuri sovietice.

Primele ciocniri

Forțele *Leibstandarte* înaintau într-o zonă de foc concentrat în care sovieticii puteau executa foc din trei părți cu peste 200 de tunuri și aruncătoare de bombe. Infanteriștii regimentelor SS mecanizate înaintau în câmp deschis când artileria sovietică a deschis focul, forțându-i să se oprească. Fără sprijin aerian nemijlocit și cu un foc de artilerie modest furnizat de regimentul de artilerie din organica *Leibstandarte*, infanteriștii germani înaintau doar în salturi.

FORȚELE SOVIETICE PARTICIPANTE ÎN BĂTĂLIA DE LA KURSK

	PERSONAL	TANCURI ȘI TUNURI DE ASALT	TUNURI ȘI ARUNCĂTOARE DE BOMBE	AVIOANE
Frontul Central	712.000	1.785	12.453	1.050
Frontul Voronej	626.000	1.704	9.751	881
Frontul de Stepă	573.000	1.639	9.211	563
Armata 17 Aeriană (inclusiv bombardierele cu rază lungă de acțiune)	-	-	-	1.055
TOTAL	**1.911.000**	**5.128**	**31.415**	**3.549**

Sursă: Anders Frankson, Niklas Zetterling, *Kursk 1943: A Statistical Analysis*, 2000

DIFERENȚELE ORGANIZATORICE ÎNTRE DIVIZIILE GERMANE DE TANCURI ȘI CELE MECANIZATE

UNITĂȚI PREVĂZUTE ÎN STATUL DE ORGANIZARE	DIVIZIE TANCURI STANDARD *(PANZERDIVISION)*	DIVIZIE SS MECANIZATĂ SAU GROSSDEUTSCHLAND *(PANZERGRENADIERDIVISION)*
Batalioane tancuri mijlocii (Pz. III, Pz. IV) *(Panzer-Abteilung)*	2	2
Companie tancuri grele (Pz. Kpfw. VI Tiger) *(Schwere Panzer-Kompanie)*	-	1
Batalioane infanterie-motorizată (pe camioane) *(PanzerGrenadier Abteilung)*	3	5
Batalion infanterie mecanizată (pe semișenilate SPW) (PanzerGrenadier Abteilung-SPW)	-	1
Batalioane artilerie ușoară *(Panzer leichte Artillerie Abteilung)*	1	2
Batalion artilerie grea (Panzer schwere Artillerie Abteilung)	1	1
Batalion artilerie autopropulsată (Hummel și Wespe) *(Panzerartillerie Abteilung)*	1	1
Batalion cercetare (Panzer-Aufklärungs-Abteilung)	1	1
Batalion antitanc (pe vehicule șenilate Marder II) *(Panzerjäger-Abteilung)*	1	1
Batalion tunuri de asalt (StuG/StuH) *(Sturmgeschutz-Abteilung)*	-	1
Batalion apărare AA *(Panzer Flak Abteilung)*	1	1 (+)

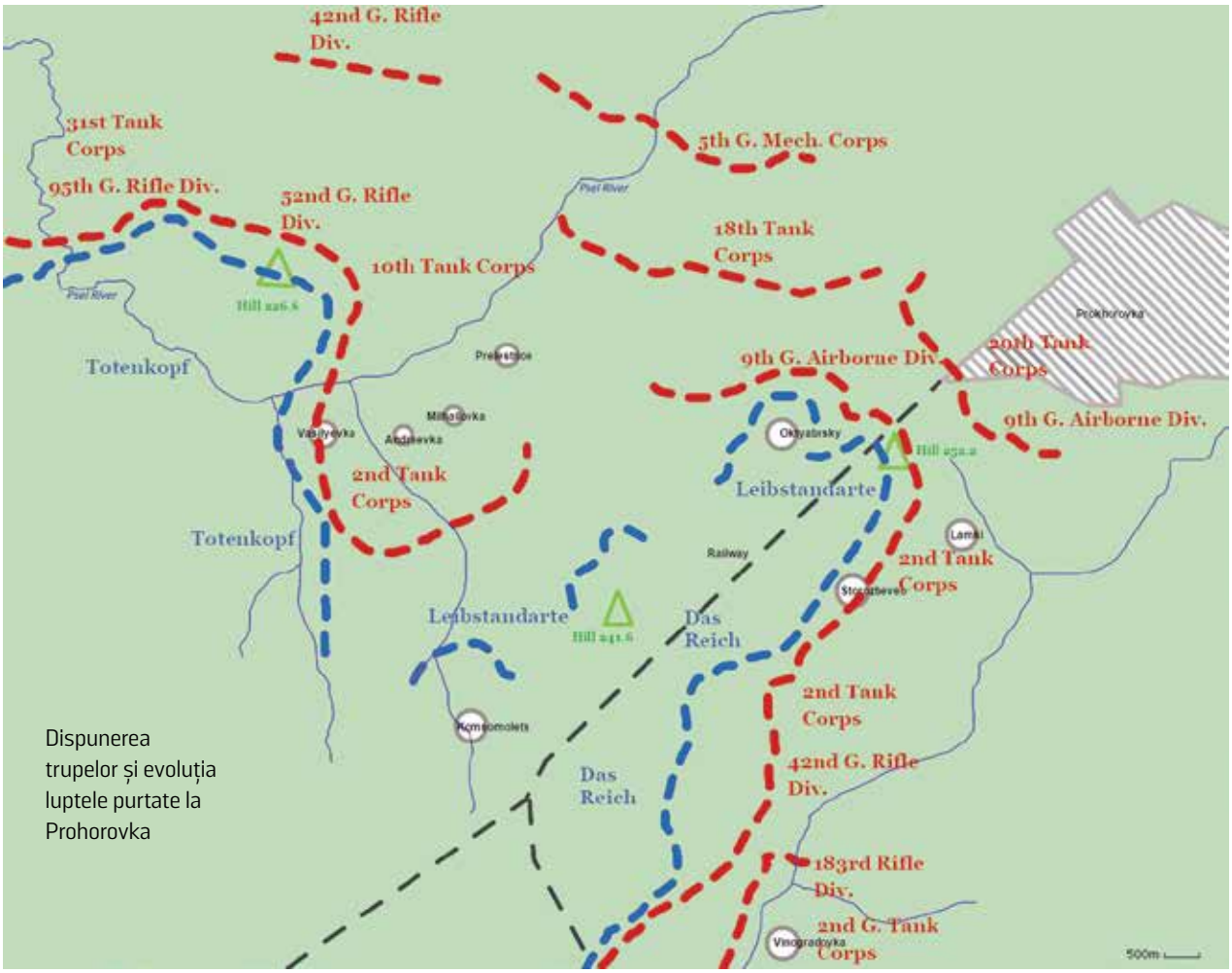

Dispunerea trupelor și evoluția luptele purtate la Prohorovka

Un tanc Tiger I, însoțit de infanteria germană, pe câmpul de luptă

Curând, infanteriștii din *Leibstandarte* au descoperit pe axa de înaintare un nou șanț antitanc și un câmp de mine amplasate până la obiectivul ce trebuia cucerit. Dincolo de acestea, tunurile antitanc și tancurile sovietice îngropate la teren au deschis focul împotriva tancurilor Tiger și tunurilor de asalt germane. Tancurile grele Tiger echipate cu tunul cal. 88 mm. au ripostat și au distrus mai multe tancuri T-34 și tunuri antitanc, dar comandantul companiei a fost rănit și, ulterior, și locțiitorul său. A durat două ore până când geniștii germani au reușit să creeze culoare prin câmpul de mine și obstacolul antitanc, înainte ca atacul să continue. Atacul ar fi putut chiar eșua dacă ploaia nu se oprea în jurul orelor 09.00 și a permis Fliegerkorps VIII să trimită un grup de 50 de avioane de atac în picaj pentru a bombarda pozițiile sovietice.

După bombardament, unitățile de asalt *Leibstandarte* s-au apropiat de obiective în jurul orelor 10.30, în timp ce tunurile de asalt și tancurile Tiger au ocolit pozițiile sovietice dispuse pe înălțimea cu cota 252,2 pentru a învălui astfel pozițiile Batalionului 3 din Regimentul 26 Aeropurtat de Gardă. Cu toate aceste eforturi a fost nevoie de aproape patru ore de lupte intense și introducerea în luptă a batalionului mecanizat echipat cu SPW pentru cucerirea acestei poziții. La sfârșitul după-amiezii, *Leibstandarte* a înaintat patru kilometri, iar forțele cele mai înaintate se aflau la trei kilometri de Prohorovka, dar atacul a pierdut din ritm din cauza pierderilor suferite și contraatacurilor constante ale sovieticilor. *Leibstandarte* a pierdut 337 militari în acest atac și 10 tunuri de asalt.

Deoarece unitățile de pontonieri s-au mișcat mai greu în realizarea construcției de poduri, *Totenkopf* nu a fost în măsură să dezvolte ofensiva din capul de pod fără sprijinul tancurilor. În plus, regimentul de artilerie din organica diviziei înregistra sincope în aprovizionarea constantă cu muniție. Când elementele înaintate ale Diviziilor 95 și 97 Pușcași de Gardă din cadrul Armatei 5 de Gardă au sosit în zonă, acestea au început imediat să execute incursiuni de cercetare a dispozitivului german dislocat în capul de pod. În consecință, *Totenkopf* a petrecut cea mai mare parte a zilei în defensivă, înregistrând pierderi de 450 de militari fără a înainta. Deși două poduri de pontoane au fost finalizate până la orele 14.50 și toată noaptea germanii au trecut tancuri, tunuri de asalt și vehicule logistice peste râu, o zi vitală a fost pierdută.

Interesant a fost că, pe măsură ce ritmul de înaintare a II SS-Panzerkorps scădea, III Panzerkorps comandat de generalul Breith a înregistrat succese ce au surprins pe toată lumea. Retragerea rămășițelor Diviziei 81 Pușcași de Gardă din zona de la nord de Belgorod a permis Diviziei 168 Infanterie germane să înainteze, iar forțele generalului Kempf au început să lichideze unitățile inamice din Triunghiul Donețului.

În noaptea de 10/11 iulie, Armata 69 sovietică și-a reorganizat dispozitivul de luptă, Corpul 35 Pușcași de Gardă executând înlocuirea trupelor dislocate în sectorul de la nord de Melikhovo. Concluzionând că III Panzerkorps nu mai era în măsură să dezvolte ofensiva, Vatutin a retras unitățile blindate din rezerva acestui sector de front, lăsând doar 60 de tancuri să sprijine infanteria Armatei 69.

Înainte ca trupele Corpului 35 Pușcași de Gardă să aibă posibilitatea să se instaleze în dispozitiv au fost lovite de un bombardament de artilerie în jurul orelor 05.00, urmat de atacuri al avioanelor de atac în picaj Stuka. Avioanele de vânătoare sovietice au intervenit destul de târziu și au doborât cinci bombardiere. Folosind Melikhovo ca punct de plecare, III Panzerkorps a atacat în direcția nord cu Divizia 6 Tancuri și Batalionului 503 Tancuri grele (echipate cu Tiger) împotriva Diviziei 305 Pușcași lângă Olkhovatka, în timp ce Divizia 19 Tancuri a executat un atac de sprijin împotriva pozițiilor Diviziei 89 Pușcași de Gardă de lângă Khoklovo și Kiselevo.

Germanii adoptă o tactică inedită de luptă. Sovieticii sunt surprinși

Gruparea de luptă Oppeln din cadrul Diviziei 6 Tancuri a adoptat o tactică inedită adoptând un dispozitiv de luptă în triunghi cu vârful înainte, dispunând subunitățile echipate cu tancurile Tiger, desfășurate, în fața celorlalte tipuri de vehicule blindate, într-unul din rarele exemple de utilizare în luptă a tancurilor Tiger pe post de sparge-val a apărării sovietice. Tactica a dat roade, atacul german rupând rapid liniile de apărare sovietice aparținând Diviziei 305 Pușcași, în ciuda minelor și focului antitanc. Regimentul de tancuri care sprijinea lupta de apărare a Diviziei 305 Pușcași a pierdut 14 tancuri T-34 și trei tancuri T-70 distruse de tancurile Tiger. După-masa, comandamentul regimentului sovietic dispus la Olkhovatka a fost cucerit, apoi Oppeln a continuat să preseze spre nord încă opt kilometri, capturând Verkhni Olșaneț și Kazach până la orele 22.00.

La rândul său, Gruparea de luptă Horst din cadrul Diviziei 19 Tancuri a penetrat rapid apărarea Diviziei 89 Pușcași de Gardă, capturând Khokhlovo și Kiselevo, și a forțat divizia sovietică să se retragă dincolo de râul Donețul de Nord. Lucrurile s-au complicat și mai mult pentru Corpul 35 Pușcași de Gardă când Divizia 7 Tancuri – care avea misiunea de protejare a flancului de est a III Panzerkorps – a început să lanseze atacuri de recunoaștere după-masă, creând breșe mari în frontul sovietic, care apoi au fost exploatate în adâncime, încercuind în final două regimente din Divizia 94 Pușcași de Gardă. Până la miezul nopții, Corpul 35 Pușcași de Gardă a început să se retragă, iar comandantul Armatei 69 nu înțelegea ce se întâmplase cu dispozitivul său de apărare.

În timp ce II SS-Panzerkorps și III Panzerkorps încercau să realizeze joncțiunea, XLVIII Panzerkorps a continuat să atace spre vest pentru eliminarea forțelor Corpului 6 tancuri sovietic îngropate la teren în jurul Berezovka cu intenția de a penetra complet linia de apărare din spatele râului Pena. Generalul-colonel Katukov a sesizat intenția germanilor după pierderea comunei și a ordonat

Generalii sovietici Jukov (centru) și Konev (dreapta) analizează mișcările trupelor germane pe o hartă militară chiar pe câmpul de luptă (iulie 1943)

Corpului 6 Tancuri de Gardă să se retragă în noaptea de 10/11 iulie. Însă, comunicațiile deficitare au împiedicat transmiterea ordinului de către Divizia 90 Pușcași de Gardă și părți din Corpul 3 Motorizat și astfel aceste unități erau în același poziții când *Großdeutschland* a început să atace din nord la orele 05.00 pentru învăluirea localității Berezovka. La orele 08.00, Divizia 3 Tancuri a trimis un regiment de infanterie peste râul Pena la Sirtsevo, îndreptându-se spre Berezovka dinspre est. Trei ore mai târziu, Divizia 332 Infanterie a traversat Pena la Alekseeva cu Regimentul 678 Infanterie.

Atacate din trei părți, pozițiile de apărare s-au prăbușit rapid, iar tancurile germane au închis încercuirea în jurul orelor 15.00. La orele 16.10, Berezovka a căzut, iar atacul XLVIII Panzerkorps a nimicit părți din Divizia 90 Pușcași de Gardă și două brigăzi mecanizate din Corpul 3 Motorizat, capturând 2.878 prizonieri. Ulterior, Divizia 332 Infanterie a presat spre vest și a cucerit Rakovo, în timp ce pontonierii germani au construit mai multe poduri de pontoane peste râul Pena. Încercuirea de la Berezovka a reprezentat o victorie tactică pentru XLVIII Panzerkorps, dar, conform planului inițial, trebuia să traverseze râul Pena în a doua zi a ofensivei și nu în a șaptea.

Stare de panică printre comandamentele sovietice de pe front

Vatutin și Hrușciov au fost șocați de penetrarea liniilor sovietice de către III Panzerkorps și de posibilitatea realizării joncțiunii cu II SS-Panzerkorps. Faptul că unitățile SS au ajuns la periferia Prohorovka și că XLVIII Panzerkorps era acum liber să înainteze spre Oboian a indus o stare de panică printre comandamentele sovietice de pe front care s-a propagat până la Kremlin. Stalin se temea acum că germanii puteau ajunge la Kursk. Hrușciov nota mai târziu: „Eram pe cale să epuizăm rezervele... inamicul și-a croit drum prin trei linii de apărare".

Evident, nu era nici pe departe modul în care trebuia să se desfășoare bătălia, conform lui Jukov – blindatele inamice trebuiau nimicite în fața apărării sovietice – dar acum se părea că defensiva era pe cale să fie distrusă. În loc să termine rapid un inamic rănit grav, după cum se sperase inițial, planificarea și lansarea unei contraofensive de către Armata 5 Tancuri de Gardă, comandată de Rotmistrov, apărea ca singura soluție pentru prevenirea realizării unei breșe masive în dispozitivul sovietic de către germani. În noaptea de 10/11 iulie, statul-major al Frontului Voronej a început planificarea contraofensivei.

Vatutin spera să utilizeze rezervele Stavka într-un atac de arme întrunite pregătit cu atenție care să beneficieze de sprijin aerian nemijlocit și de artilerie, dar speranțele sale s-au năruit din cauza urgenței de a acționa înainte de următoarele acțiuni ofensive germane. Armata 5 Tancuri de Gardă, întărită cu Corpul 33 Pușcași de Gardă din Armata 5 de Gardă, urma să atace II SS-Panzerkorps în dimineața următoare. Pentru a pune și mai multă presiune pe germani, Armata 1 Tancuri și Armata 6 de Gardă trebuiau să atace simultan XLVIII Panzerkorps. Armata 5 de Gardă a primit ordinul să detașeze Corpul 32 Pușcași de Gardă, în timp ce

Infanteriști sovietici prinși în vâltoarea luptelor din iulie 1943

Armata 1 Tancuri primea unități de infanterie suplimentare din cadrul Armatei 40. Deși Vatutin avea la dispoziție suficiente unități de artilerie grea din cadrul rezervei Stavka, sprijinul cu foc a fost deficitar din pricina legăturilor de transmisiuni proaste și a lipsei observatorilor înaintați care să corecteze focul artileriei. Aceeași eficiență redusă s-a înregistrat în cazul sprijinului aerian furnizat în grabă de Armata 2 Aeriană, care s-a concentrat mai mult pe acoperirea aeriană a marșului blindatelor lui Rotmistrov spre pozițiile de plecare la ofensivă în dimineața următoare.

În timp ce trupele din Frontul Voronej erau familiarizate cu terenul și dispunerea forțelor adverse din zona de responsabilitate, nimeni nu s-a obosit să furnizeze situațiile de informații către statele-majore din cadrul Armatei 5 Tancuri de Gardă, așa că Rotmistrov și-a elaborat planul de atac fără o imagine clară asupra modului în care II SS-Panzerkorps și-a dispus unitățile. Rotmistrov a transmis ordinul de atac către unitățile din subordine la orele 18.00, iar contraofensiva urma să se declanșeze în dimineața următoare la orele 10.00. Începând cu orele 23.00, unitățile Armatei 5 Tancuri de Gardă au început deplasarea către raioanele de plecare la ofensivă.

În timpul nopții 11/12 iulie, Divizia 6 Tancuri a decis să lanseze un raid cu tancuri pentru a captura un pod peste râul Donețul de Nord la Rzhavets. O grupare de luptă condusă de maiorul Franz Bake, compusă din 20 tancuri

și un batalion de infanterie mecanizată (pe SPW), având în față două tancuri T-34 capturate, au reușit să se strecoare printr-o breșă realizată în dispozitivul de apărare sovietic. Bake a surprins o companie de tancuri T-34, distrugându-o de la distanță apropiată în urma unei acțiuni rapide, și a capturat podul la orele 05.00. Divizia 6 Tancuri a introdus rapid două batalioane de infanterie mecanizată și câteva tancuri Tiger în capul de pod de la Rzhavets pentru a fi menținut împotriva contraatacurilor sovietice.

La puțin timp după ce Bake a capturat podul de la Rzhavets, Vatutin a fost informat că blindatele III Panzerkorps au traversat râul Donețul de Nord și puteau înainta către Prohorovka dinspre sud. Cu toate că diviziile din cadrul III Panzerkorps suferiseră pierderi și aveau dificultăți în menținerea aliniamentului atins, Vatutin nu a vrut să rișteși i-a ordonat lui Rotmistrov să detașeze o grupare de forțe sub comanda locțiitorului său, generalul-major Trufanov, pentru a se opune forțelor din capul de pod de la Rzhavets. În plus, Vatutin i-a ordonat lui Rotmistrov să declanșeze contraofensiva mai devreme, înainte ca germanii să descopere și să contracareze desfășurarea forțelor sale.

Contraofensiva sovietică

În noaptea dinaintea atacului, Vatutin a ordonat trecerea Corpului 2 Tancuri de Gardă și Corpului 2 Tancuri în subordinea generalului Rotmistrov, ceea ce însemna că aveau puțin timp la dispoziție pentru a-și coordona acțiunile cu celelalte formațiuni din organica Armatei 5 Tancuri de Gardă. Intenția lui Rotmistrov era să dirijeze efortul principal – forțele Corpului 18 tancuri și Corpului 29 Tancuri – împotriva pozițiilor deținute de *Leibstandarte* din jurul înălțimii cu cota 252,2 situată la sud-vest de Prohorovka. Forțele celor două corpuri totalizau peste 400 de tancuri și tunuri de asalt. Corpul 5 Motorizat de Gardă nu putea participa la atac deoarece a detașat unități de tancuri și două brigăzi mecanizate în cadrul grupării de forțe de sub comanda generalului Trufanov și alte brigăzi pentru a stopa înaintarea din capul de pod cucerit de *Totenkopf* peste râul Psel.

În mod ciudat, Rotmistrov i-a ordonat lui Trufanov să contraatace spre sud-est împotriva capului de pod de la Rzhavets, în timp ce Corpul 2 Tancuri de Gardă și Corpul 2 Tancuri, totalizând peste 190 de blindate, au fost aruncate în luptă împotriva diviziei *Das Reich*. În loc să atace cu o masă de manevră compusă din peste 600 de blindate împotriva unui singur obiectiv – după cum a fost deseori descrisă – contraofensiva lui Rotmistrov de la Prohorovka și-a pierdut din putere, unitățile din subordine fiind împrăștiate pe un front de 25 kilometri și îndreptate împotriva unor obiective tactice divergente.

Batalionul 3 SS Mecanizat (echipat cu semișenilate SPW) din Regimentul 2 SS Mecanizat comandat de SS-Sturmbannfuhrer Joachim Peiper și o companie de tancuri cu șapte Pz. IV așteptau pe contrapanta înălțimii cu cota 252,2. Celelalte două batalioane mecanizate și restul tancurilor erau dislocate mai în spate, pregătindu-se pentru a continua înaintarea spre Prohorovka. În caz de nevoie, Peiper putea apela la artileria de sprijin sau misiuni de sprijin aerian nemijlocit cu aviația de atac în picaj din cadrul Fliegerkorps VIII, dar nu putea conta pe nicio unitate germană pe flancuri.

Aviația germană de atac la sol a stopat un atac al blindatelor inamice sovietice

Ziua de 8 iulie a fost memorabilă pentru piloții germani din cadrul aviației de atac la sol. Un avion de recunoaștere a observat în zona Gostchevo circa 40 de tancuri sovietice care amenințau flancul expus al înaintării Corpului II SS tancuri. În scurt timp, tancurile sovietice sunt atacate de o escadrilă de 16 aparate Hs-129, destinate luptei antitanc. După terminarea muniției, lupta a fost continuată de alte escadrile până când înaintarea blindatelor sovietice a fost stopată. Acțiunea s-a înscris în istorie ca unul din primele exemple (poate chiar primul!) în care aviația de atac la sol a stopat un atac al blindatelor inamice fără sprijinul forțelor terestre.

Cele 15 minute ale pregătirii de foc a ofensivei și zgomotul a sute de motoare de tancuri pornite la orele 08.30 au alertat gruparea de luptă de sub comanda lui Peiper despre un posibil atac sovietic.

După pregătirea de foc, Corpul 18 Tancuri și Corpul 29 Tancuri au început să înainteze pe ambele părți ale terasamentului de cale ferată, fiecare având două brigăzi de tancuri în eșalonul I urmate de cea de-a treia brigadă de tancuri și brigada mecanizată din organică. Vizibilitatea era afectată de fum și ceață, astfel că forțele germane din *Leibstandarte* dislocate pe înălțimea cu cota 252,2 nu au

putut observa tăvălugul sovietic decât când acesta s-a apropiat sub 1.000 de metri. Germanii erau obișnuiți să vadă atacuri executate de o brigadă de tancuri și nu cu șase brigăzi de tancuri simultan, care, practic, i-a surprins. Cu toate acestea, în jurul orelor 09.00, tancurile germane au angajat lupta cu tancurile T-34, în timp ce infanteria a solicitat foc de sprijin din partea artileriei și executarea de lovituri aeriene. Tancurile sovietice înaintau în viteză, trăgând din mișcare și au angajat compania de blindate germane de la distanță mică, distrugând patru dintre ele, dar pierzând 20. Câteva T-34 au ajuns până la înălțimea cu cota 252,2 și au încercat să nimicească infanteria germană, care s-a luptat cu disperare pentru supraviețuire. Aproape 20 de semișenilate SPW din dotarea batalionului SS au fost distruse în luptă și, pentru moment, se părea că asaltul lui Rotmistrov a distrus avangarda *Leibstandarte*.

În timp ce Brigăzile 31 și 32 tancuri din Corpul 29 tancuri, împreună cu parașutiștii din Divizia 9 Aeropurtată de Gardă, încercau să nimicească batalionul condusă de Peiper, Brigăzile 170 și 180 Tancuri din Corpul 18 Tancuri, exploatând flancul stâng neprotejat al grupării germane, s-au îndreptat către ferma de stat „Komsomoleț". Brigada 25 tancuri a continuat înaintarea spre Pădurile Storezhevo, unde erau dislocate subunități de infanterie germane sprijinite de cinci distrugătoare de tancuri Marder II. Dacă Rotmistrov se concentra pe distrugerea grupării de pe înălțimea cu cota 252,2, *Leibstandarte* ar fi suferit pierderi mult mai mari. În schimb, unitățile blindate de sub comanda generalului sovietic s-au împrăștiat pe câmpul de luptă. Puternicul atac sovietic a început să se destrame în jurul orelor 10.30, când brigăzile de tancuri sovietice din Corpul 18 Tancuri au întâlnit un obstacol neprevăzut – un șanț antitanc lângă ferma de stat „Komsomoleț", iar câteva T-34, neștiind de existența acestuia, s-au aruncat în acesta în plină viteză. Restul blindatelor din cadrul Corpului 18 Tancuri s-au oprit în fața obstacolului neștiind ce să facă în continuare. Rotmistrov nu a atașat nicio unitate de geniu corpurilor de tancuri, astfel că blindatele sovietice nu puteau depăși obstacolul antitanc.

În timp ce tancurile sovietice bâjbâiau pe lângă șanțul antitanc, celelalte două companii din cadrul Batalionului II/Regimentul 1 SS Tancuri au intrat în acțiune în jurul

orelor 11.15 și au distrus rapid câteva tancuri T-34. Patru tancuri Tiger sub comanda SS-Untersturmfuhrer Michael Wittman au fost trimise să stopeze înaintarea Brigăzilor 170 și 180 Tancuri să cucerească ferma de stat „Komsomoleț". Într-un duel epic care a început de la distanța de 1.800 metri, tancurile de sub comanda lui Wittmann s-au ciocnit cu 60 de tancuri sovietice și au distrus 20, pierzând doar un Tiger. În după-masa zilei, contraofensiva lui Rotmistrov începuse să-și piardă din forță, dar atacurile au continuat până la orele 15.00. Batalionul lui Peiper a supraviețuit, dar în final a fost nevoit să se retragă de la înălțimea cu cota 252,2, care a fost ocupată de sovietici până la miezul nopții. *Leibstandarte* a scăpat acestui atac masiv cu blindate, după ce a pierdut 374 de militari și 17 SPW. Pierderile sovieticilor au fost uriașe, Corpurile 18 și 29 Tancuri fiind decimate după pierderea a peste 300 de tancuri și tunuri de asalt.

Contraofensiva lui Rotmistrov, un eșec

Din pricina coordonării deficitare, Corpul 2 Tancuri și Corpul 2 Tancuri de Gardă nu au atacat pozițiile diviziei *Das Reich* decât aproape de prânz, moment în care atacul principal deja eșuase. Aceste două corpuri au lansat atacuri fără prea multă tragere de inimă care au produs diviziei SS pierderi de 211 de militari, fără a cuceri însă vreo poziție și pierzând 69 de tancuri.

Contraofensiva lui Rotmistrov a reprezentat un eșec de proporții soldat cu pierderi grele pentru sovietici din pricina planificării defectuoase și neatenției la detalii cum ar fi recunoașterea terenului și a pozițiilor adverse, lipsa tehnicii de geniu pentru depășirea obstacolelor antitanc, coordonarea deficitară, sprijinul cu foc insuficient sau absența sprijinului aerian nemijlocit.

Cu toate acestea, Armata 5 Tancuri de Gardă a înregistrat un succes notabil și anume împiedicarea dezvoltării ofensivei de către *Totenkopf* din capul de pod de peste Psel în scopul de a învălui Prohorovka. În noaptea de 11/12 iulie, Corpul 33 Pușcași de Gardă din Armata 5 de Gardă a preluat sectorul de apărare din fața capului de pod și a dislocat Divizia 95 Pușcași de Gardă direct pe axa de înaintare a diviziei *Totenkopf*. În dimineața zilei de 12 iulie, Divizia 95 Pușcași de Gardă a întreprins atacuri locale viguroase împotriva diviziei SS. Pe la orele 09.00, *Totenkopf*

Un tanc sovietic T-34 arde în timpul bătăliei de la Prohorovka

a trecut întregul regiment de tancuri peste râul Psel și a început atacul împotriva pozițiilor dominante deținute de Divizia 95 Pușcași de Gardă, care permiteau observarea forțelor germane din capul de pod. Pozițiile au fost cucerite după lupte grele, forțele sovietice opunând o rezistență tenace unităților SS. După lărgirea capului de pod, *Totenkopf* și-a concentrat regimentul de tancuri într-un mod similar cu cel folosit de Divizia 6 tancuri – dispozitiv de atac triunghi cu vârful înainte – tancurile grele Tiger fiind amplasate în vârful formației, urmate de celelalte vehicule cu blindaj mai ușor. Atacul spre nord a început la orele 15.00, înaintarea *Totenkopf* desfășurându-se greoi, din cauza câmpurilor de mine și a focului executat de tunurile antitanc sovietice camuflate. Totenkopf a reușit să înainteze cinci kilometri, în circa 9 ore, pierzând 28 de blindate (tancuri, tunuri de asalt și obuziere autopropulsate) distruse și avariate, inclusiv cinci tancuri Tiger.

Aliniamentul maxim atins de forțele germane la Kursk

Având rezerve reduse de muniție și carburanți și lovindu-se de rezistența a două noi brigăzi introduse în luptă din cadrul Corpului 5 Motorizat de Gardă, comanda diviziei a decis oprirea atacului înainte de căderea nopții. Înaintarea diviziei a reprezentat un succes pentru II SS-Panzerkorps, dar, totodată, a însemnat aliniamentul maxim atins de forțele germane la Kursk.

În timp ce Rotmistrov ataca II SS-Panzerkorps, Armata 1 Tancuri și Armata 6 de Gardă au trecut la ofensivă împotriva flancului stâng al XLVIII Panzerkorps. Generalul von Knobelsdorff, comandantul corpului, intenționa să atace spre nord în direcția localității Oboian pe 12 iulie și începuse să configureze dispozitivul de atac care prevedea ca Divizia 11 Tancuri și *Grossdeutschland* să aibă dispozitivul de luptă orientat spre nord, iar Divizia 3 Tancuri și Divizia 332 Infanterie urmau să protejeze flancul stâng al corpului.

În jurul orelor 08.00, Corpul 10 Tancuri și Corpul 5 Tancuri de Gardă au atacat flancul Diviziei 3 Tancuri cu peste 200 de tancuri, surprinzându-i pe germani în timp ce-și desfășurau forțele. Atacul blindatelor sovietice a produs o breșă adâncă de patru kilometri în flancul drept german și a ocupat Pădurile Tolstoie la nord-vest de Berezovka. Patru divizii de infanterie se aflau în spatele blindatelor sovietice. Eșalonul II Von Knobelsdorff a fost forțat să-și oprească ofensiva și să detașeze o grupare de luptă tactică din cadrul *Grossdeutschland* pentru a stopa amenințarea neașteptată.

Între timp, Corpul 31 Tancuri (care dispunea de circa 100 de tancuri) și infanteria nou introdusă în luptă din cadrul Corpul 32 Pușcași de Gardă au atacat Divizia 11 Tancuri, care a fost forțată să se retragă, complicând și mai mult problemele pentru XLVIII Panzerkorps. Până la amiază, corpul german a respins atacurile repetate inamice, dar a fost nevoit să treacă la defensivă. În timp ce flancul de vest al contraofensivei lui Vatutin nu a captat atenția istoricilor, precum în cazul bătăliilor din zona Prohorovka, luptele s-au dovedit la fel de costisitoare pentru ambele părți. Armata 1 Tancuri și Armata 6 de Gardă au pierdut aproape 6.400 de militari și 37 de blindate, în timp ce XLVIII Panzerkorps a înregistrat peste 800 de militari morți, răniți și dispăruți.

În sud, III Panzerkorps a rămas în defensivă, dar și-a reorganizat dispozitivul de luptă pentru a continua ofensiva spre vest sau nord din capul de pod de la Rzhavets. Gruparea condusă de generalul Trufanov a atacat repetat capul de pod german, dar a fost respinsă de fiecare dată.

În mod clar, dacă în privința pierderilor umane și materiale sovieticii au înregistrat un eșec, din punct de vedere psihologic, germanii erau cei surprinși de magnitudinea contraofensivei conduse de Vatutin și nu mai puteau spera să-și atingă obiectivele fixate la începutul operației *Zitadelle*.

La miezul nopții de 15 iulie 1943, defensiva unităților din cadrul Corpului 48 Pușcași din Armata 69 sovietică și Armatei 5 Tancuri de Gardă de la sud de Prohorovka s-a consolidat pe aliniamentul Lutovo-Pravorot-Novoselovka-Șipi. Aceasta fost ultima zi când Grupul de Armate Sud a înaintat în zona de responsabilitate.

Conform majorității surselor, data de 16 iulie a marcat finalul bătăliei de la Prohorovka. În cursul zilei nu s-au produs modificări majore în situația operațională.

Vehicule militare aparținând
II SS-Panzerkorps, pe câmpul de luptă

Tancuri T-34, urmate de infanteria sovietică, avansează pe câmpul de bătălie

PUNCTUL DE VEDERE „TRADIȚIONAL“ SOVIETIC ASUPRA BĂTĂLIEI DE LA PROHOROVKA

FOTO: WIKIPEDIA.ORG

Imediat după cel de-al Doilea Război Mondial, lucrările sovietice tradiționale au creat o extraordinară aureolă mitică bătăliei de la Prohorovka drept „cea mai mare bătălie de tancuri din istorie“, în care șarjele epice cu sute de tancuri și tunuri de asalt ale unităților sovietice au câștigat bătălia și au produs pierderi de sute de blindate și mii de militari armatei germane. În plus, și în același ton, istoricii sovieticii au considerat luptele de la Kursk ca fiind decisive în câștigarea războiului în Est și care au marcat „drumul fără întoarcere“ al forțelor germane.

Și astfel, Prohorovka – o localitate cvasinecunoscută în lume până atunci, ca și Kursk – avea să fie considerată zeci de ani drept cea mai mare bătălie de tancuri din istorie fără ca cineva să combată această variantă. Trebuie spus că nici unii autori occidentali nu s-au lăsat mai prejos: o lucrare arată că II SS-Panzerkorps dispunea de 600 de tancuri, iar III Panzerkorps avea 360 de tancuri (F. Kurowski, *Der Panzerkrieg*, 1980). Alte cărți merg de la 700 de tancuri (B. Perrett, *A history of Blitzkrieg*, 1981) și ajung chiar la 900 de tancuri și tunuri de asalt, incluzând Panther și Ferdinand (Panzer, *A revolution in warfare, 1939-1945*, 1989) pentru II SS-Panzerkorps atunci când s-a ciocnit cu Armata 5 Tancuri de Gardă la Prohorovka.

O serie de cercetători occidentali care au studiat și s-au inspirat din lucrările sovietice tradiționale dedicate bătăliei ne arată că numărul total de blindate care au participat la încleștarea din zona Prohorovka variază între 1.200 (700 sovietice și 500 germane) și 1.500 de tancuri și tunuri de asalt (800 sovietice și 700 germane). Diferența este rezultatul versiunilor diferite care au documentat unitățile participante de fiecare parte.

În timp ce pentru versiunea mai mică (1.200), sunt incluse blindatele II SS-Panzerkorps și cele aparținând celei mai mari părți ale Armatei 5 Tancuri de Gardă sovietice, varianta mai mare cuprinde întreaga Armata 5 Tancuri de Gardă, iar de partea germană este adăugat și III Panzerkorps. Acest lucru se datorează faptului că Corpul 5 Mecanizat de Gardă a fost trimis să întărească Armata 69 sovietică care lupta împotriva III Panzerkorps și amenința cu încercuirea o serie de unități din cadrul Armatei 69.

Unitățile trimise din cadrul Corpului 5 Mecanizat de Gardă cuprindeau Brigăzile 11 și 12 Mecanizate de Gardă,

Generalul sovietic Pavel Rotmistrov (dreapta) analizează o hartă militară

întărite cu Brigada 26 Tancuri din cadrul Corpului 2 Tancuri de Gardă. Aceste forțe însumau circa 100 de tancuri și au luptat contra Diviziilor 6 și 19 Tancuri germane (III Panzerkorps) care aveau în dotare 200 de tancuri, conform lucrărilor sovietice. Forțele rămase din Armata 5 Tancuri de Gardă s-a ciocnit cu II SS-Panzerkorps, despre care se credea că are în dotare 500 de tancuri și tunuri de asalt din care 100 erau tipuri nou introduse în luptă (Pz. VI Tiger, Pz. V Panther și Ferdinand).

Generalul Rotmistrov și pierderile sovieticilor

Conform cărții scrise de generalul Rotmistrov, care a inspirat zeci de ani sute de articole și volume dedicate bătăliei, germanii au pierdut 350 de tancuri și 10.000 de militari în ziua de 12 iulie 1943 – data luptelor din zona Prohorovka. Într-o altă lucrare, Rotmistrov arată că germanii au pierdut 400 de tancuri (inclusiv 70 Tiger), 88 de tunuri de câmp, 70 de aruncătoare de bombe, 83 de mitraliere, peste 300 vehicule și circa 3.500 de militari în luptele purtate cu Armata 5 Tancuri de Gardă. Evaluările și analizele mai realiste din cuprinsul unui studiu elaborat de Statul Major General al Armatei sovietice recunosc că germanii au pierdut într-o perioadă de cinci zile – 12-16 iulie 1943 inclusiv – 300 de tancuri, 20 tunuri de asalt, peste 200 tunuri, 500 de vehicule și peste 4.500 de militari. În 1995, chiar și David Glantz, autorul unuia dintre cele mai bune volume dedicate războiului din Est, *When titans clashed*, arăta că germanii au pierdut 320 de tancuri și tunuri de asalt la Prohorovka.

De cealaltă parte, sovieticii recunosc pierderea a 300 de tancuri și tunuri de asalt din cadrul Armatei 5 Tancuri de Gardă în ziua de 12 iulie, cifră care reprezintă pierderi totale (blindate distruse sau abandonate/capturate de germani). Totodată, Rotmistrov mai spune că Corpul 29 Tancuri a pierdut 60% din tancurile din dotare și Corpul 18 Tancuri 30%, în timp ce pierderile Corpului 5 Mecanizat de Gardă au fost mici.

DOTAREA CU TEHNICĂ A III PANZERKORPS LA ÎNCEPUTUL BĂTĂLIEI DE LA KURSK

DIVIZIA/TEHNICA DE LUPTĂ BLINDATĂ	PZ. I	PZ.II	PZ. III	PZ. IV	PZ VI TIGER	STUG	TOTAL BLINDATE
Divizia 6 Tancuri	-	13	52	83			148
Divizia 7 Tancuri	-	12	62	33			107
Divizia 19 Tancuri	3	2	38	52			95
Batalionul 503 Tancuri grele	-	-	-	-	45	-	45
Batalionul 228 Tunuri de Asalt	-	-	-	-	-	31	31
TOTAL	3	27	152	104	45	31	426

VERSIUNEA GERMANĂ ASUPRA BĂTĂLIEI

FOTO: GETTY IMAGES

Conform versiunii germane, la declanșarea Operației *Zitadelle,* cele trei divizii de tancuri ale III Panzerkorps erau echipate cu 350 tancuri (D. 6 Tc. – 148, D. 7 Tc. – 107 și D. 19 Tc. – 95). Corpul a primit ca întărire Batalionul 503 Tancuri grele (echipat cu 45 tancuri Pz. VI Tiger) și Batalionul 228 Tunuri de Asalt (echipat cu 31 Stug IIIlg) ridicând numărul blindatelor din înzestrare la 426.

Dacă diviziile III Panzerkorps ar fi dispus de 200 de tancuri operaționale în ziua de 12 iulie 1943, conform versiunii sovietice, ar fi fost o realizare remarcabilă, însă raportările unităților din organică arată că totalul blindatelor operaționale din înzestrarea corpului era mult mai mic.

Din nefericire pentru cercetarea istorică, rapoartele zilnice cu situația tancurilor operaționale înaintate de unitățile germane nu au putut fi descoperite pentru ziua de 12 iulie, dar pentru data de 11 iulie acestea sunt disponibile. În această zi, 116 tancuri erau operaționale în cadrul diviziilor subordonate III Panzerkorps la care se pot adăuga informațiile pentru Batalionul 228 Tunuri de Asalt din data de 12 iulie. În concluzie, III Panzerkorps nu putea avea mai mult de 135 de tancuri și tunuri de asalt operaționale în bătăliile din zona Prohorovka.

III Panzerkorps a realizat un cap de pod peste râul Donețul de Nord în noaptea de 11-12 iulie 1943. Întrucât, pe parcursul zilei de 12 iulie, forțele sovietice au executat mai multe contraatacuri împotriva unităților III Panzerkorps și a Corpului XI Armată, cea mai mare parte a acestei zile a fost folosită de forțele germane pentru consolidarea pozițiilor de apărare ocupate. A doua zi, germanii au întreprins o serie de atacuri pentru dezvoltarea capului de pod la care au participat, probabil, circa 100 de tancuri și tunuri de asalt.

În jurul satului Prohorovka au participat la lupte, în principal, forțele II SS-Panzerkorps care intenționau în data de 12 iulie să atace după următoarea schemă de manevră: pe flancul stâng, *Totenkopf* urma să atace peste râul Psel pe direcția Kliuchi-Beregovoe-Prohorovka, în timp ce *Leibstandarte* acționase în centrul dispozitivului pe direcția ferma de stat „Komsomoleț" – înălțimea cu cota 252,2 – stația Prohorovka, având flancul drept acoperit de *Das Reich*. Un aspect important de reținut îl constituie faptul că *Totenkopf* acționa împotriva forțelor Armatei 5 de Gardă (general-maior Zhadov), și nu împotriva trupelor Armatei 5 Tancuri de Gardă comandată de Rotmistrov.

SITUAȚIA TANCURILOR OPERAȚIONALE ÎN CADRUL CORPULUI III BLINDATE ÎN PERIOADA 11-15 IULIE 1943

	11 IULIE	12 IULIE	13 IULIE	14 IULIE	15 IULIE
Divizia 6 Tancuri	23	Fără raportare	12	14	13
Divizia 7 Tancuri	54	39	41	Fără raportare	23
Divizia 19 Tancuri	16	15	23	28	28
Batalionul 503 Tancuri grele	23	Fără raportare	Fără raportare	Fără raportare	9
Batalionul 228 Tunuri de Asalt	Fără raportare	19	Fără raportare	Fără raportare	14
TOTAL	116	73	76	42	87

SITUAȚIA TIPURILOR DE BLINDATE DIN DOTAREA IIMSS PANZERKORPS LA ÎNCEPUTUL *ZITADELLE*

DIVIZIA/ TEHNICA DE LUPTĂ BLINDATĂ	PZ. II	PZ.III	PZ. IV	PZ. VI	STUG	T-34	WESPE	HUMMEL
Divizia 1 SS Mecanizată *Leibstandarte Adolf Hitler*	7	13	83	13	35	-	12	6
Divizia 2 SS Mecanizată *Das Reich*	1	70	33	14	34	26	12	6
Divizia 3 SS Mecanizată *Totenkopf*	-	63	52	15	35	-	12	6
TOTAL	**8**	**146**	**168**	**42**	**104**	**26**	**36**	**18**

Contrar versiunilor sovietice, II SS-Panzerkorps nu dispunea de 500 de tancuri și tunuri de asalt în ziua de 12 iulie, ci de un număr mult mai mic conform documentelor germane. Astfel, în seara zilei de 11 iulie, II SS-Panzerkorps dispunea de 294 de tancuri și tunuri de asalt operaționale (236+58) din care 15 erau *Tiger*, fără tancuri *Panther* (concentrate în Bg. 10 Tc./XLVIII Panzerkorps) sau tunuri de asalt grele *Ferdinand* (concentrate în unități din Armata 9 comandată de Model), nici măcar în atelierele de reparații.

Deși la Kursk nu au fost introduse în luptă decât 89 dintre tunurile de asalt grele *Ferdinand*, grupate în cadrul Regimentului 656 Tunuri de asalt grele (având în organică Batalioanele 653 și 654 Tunuri de asalt grele), parte a Armatei 9 germane (Model), au fost des menționate în lucrările tradiționale, dar și mai recente, cu autori occidentali, cum ar fi Steven Newton (2003), care concluzionează că un asalt al Diviziei *Grossdeutschland* a fost încununat de succes și datorită prezenței „...unei companii înzestrată cu noile tunuri de asalt *Ferdinand* de 80 de tone...".

La declanșarea ofensivei, II SS-Panzerkorps dispunea de 494 de tancuri și tunuri de asalt (90% operaționale) din care 42 erau Tiger (fără Panther sau Ferdinand, nici măcar în atelierele de reparații).

Rezultă foarte clar din documentele germane consultate de cercetătorii occidentali că nici măcar la începutul ofensivei germanii nu dispuneau de numărul de blindate despre care mulți autori sovietici și occidentali pretindeau că au acționat în bătăliile din zona Prohorovka, care s-au desfășurat o săptămână mai târziu. De remarcat că pe 16 iulie II SS-Panzerkorps încă mai dispunea de 292 de tancuri și tunuri de asalt operaționale – ceea ce constituie un alt aspect important reieșit din aceste documente.

SITUAȚIA TEHNICII DIN DOTAREA CORPULUI II SS BLINDATE LA ÎNCEPUTUL OPERAȚIUNII *ZITADELLE*

MAREA UNITATE	TANCURI	TUNURI DE ASALT	TOTAL MIJLOACE BLINDATE	VÂNĂTORI DE BLINDATE (*MARDER*)
Divizia 1 SS Mecanizată *Leibstandarte Adolf Hitler*	116	35	151	21
Divizia 2 SS Mecanizată *Das Reich*	144	34	178	12
Divizia 3 SS Mecanizată Totenkopf	130	35	165	11
TOTAL	**390**	**104**	**494**	**44**

SITUAȚIA NUMĂRULUI DE TANCURI ȘI TUNURI DE ASALT OPERAȚIONALE ÎN CADRUL II. SS-PANZERKORPS ÎN PERIOADA 11-16 IULIE 1943

UNITATEA/DATA	11 IULIE	12 IULIE	13 IULIE	14 IULIE	15 IULIE	16 IULIE
Divizia 1 SS Mecanizată *Leibstandarte Adolf Hitler*	77	Fără raportare	70	78	85	96
Divizia 2 SS Mecanizată *Das Reich*	95	103	107	115	99	103
Divizia 3 SS Mecanizată *Totenkopf*	122	121	74	73	77	93
TOTAL	**294**	**224**	**251**	**266**	**261**	**292**
Notă: Cifrele se referă la numărul de tancuri și tunuri de asalt operaționale în seara fiecărei zile menționate.						

Tancurile germane avansează spre câmpul de bătălie

DIMENSIUNEA BĂTĂLIEI DE TANCURI

FOTO: GETTY IMAGES

Importanța acordată ciocnirii de la Prohorovka este destul de neobișnuită, iar o serie de elemente esențiale ale bătăliei nu au fost clar definite de la bun început. Mai exact, nu au fost clar nominalizate marile unități care au participat la bătălie, limitele geografice nu au fost bine conturate și, nici în ceea ce privește durata bătăliei, lucrurile nu sunt clarificate.

Conform volumului publicat în 2017 de V. Zamulin, contraofensiva sovietică avea obiective majore: atacarea frontală a diviziilor *Leibstandarte* și *Das Reich*, penetrarea dispozitivului de luptă și încercuirea forțelor II SS- Panzekorps și înaintarea forțelor sovietice în adâncimea apărării germane cu circa 30 kilometri, și nu 15-16 kilometri cât se prevăzuse inițial. Conform majorității autorilor, ciocnirea a început pe 12 iulie și s-a terminat pe 16 iulie 1943 (17 iulie este versiunea avansată de S. Newton/2003 și Healy, 2008).

Definirea limitelor câmpului de luptă a reprezentat un aspect controversat, identic celui legat de numărul blindatelor participante la lupte. Un alt fapt extrem de important care trebuie subliniat se referă la faptul că Prohorovka nu a reprezentat o singură bătălie gigantică desfășurată pe un câmp imens, după cum se spune în legendă. În realitate, a fost o serie confuză de lupte de întâlnire și atacuri din mișcare, cu fiecare parte introducându-și treptat forțele în luptă. Terenul din Prohorovka, deși relativ deschis pentru a facilita manevra și acțiunile blindatelor, era divizat în sectoare de râurile Psel și Donețul de Nord și culmile adiacente. Astfel, luptele de pe câmpiile înguste adiacente terasamentului înalt de cale ferată și drumului la vest și sud-vest de Prohorovka – botezat „câmpul de blindate" – au implicat unități din două divizii SS germane și trei corpuri de tancuri și mecanizate sovietice.

Ceea ce se cunoaște și se acceptă cu certitudine în majoritatea cărților dedicate bătăliei de tancuri de la Prohorovka este că în lupta de întâlnire au fost implicate, în principal, forțe aparținând Armatei 5 Tancuri de Gardă sovietice, comandată de generalul Pavel Rotmistrov, și II SS-Panzerkorps, comandat de SS-Obergruppenführer Paul Hausser. Forțele Armatei 5 Tancuri de Gardă au atacat pe un front de șase kilometri situat între Storozhvoe și râul Psel, la 1,5 kilometri sud-vest de Prohorovka.

După cum menționam mai sus, numărul de blindate sovietice depinde de forțele participante în cadrul bătăliei de la Prohorovka. Istoricii suedezi Frankson/Zetterling, precum și V. Zamulin, deși acceptă că de partea germană au participat II SS-Panzerkorps și III Panzerkorps, arată că sovieticii

au aruncat în luptă trei armate: Armata 5 Tancuri de Gardă, Armata 5 de Gardă și Armata 69.

Conform lucrării publicate de Glantz/House în 1999, Armata 5 Tancuri de Gardă număra 830 de tancuri și tunuri de asalt concentrate în cinci corpuri de tancuri și mecanizate. Dacă definirea bătăliei este mai cuprinzătoare și va include unitățile XLVIII Panzerkorps și Armatei 1 Tancuri, atunci numărul total va atinge aproape 2.000 de blindate. Dintre acestea, 1.250 (830 sovietice și 420 germane) s-au luptat de-a lungul flancului de est al intrândului de la Kursk, iar circa 572 s-au ciocnit pe câmpurile din jurul Prohorovka.

Dispunerea tancurilor sovietice pe câmpul de luptă

Conform studiilor elaborate de Frankson/Zetterling și V. Zamulin, Armata 5 Tancuri de Gardă dispunea de 793 de tancuri „în stare de operativitate" (501 de T-34, 262 de T-70 și 31 de Churchill) și 57 de tunuri de asalt (SU-76 și SU-122). Cum au fost distribuite aceste tancuri printre unitățile Armatei 5 Tancuri de Gardă ne poate furniza o imagine cuprinzătoare asupra modului în care au fost dispuse pe câmpul de luptă.

Pentru bătălia de la Prohorovka, Corpul 2 Tancuri și Corpul 2 Tancuri de Gardă au fost subordonate Armatei 5 Tancuri de Gardă. Înainte de declanșarea operației *Zitadelle*, Corpul 2 Tancuri dispunea de 195 de tancuri T-34, iar Corpul 2 tancuri de Gardă avea 135 de T-34 și 63 de T-70, dar în dimineața zilei de 12 iulie aceste corpuri nu erau echipate cu mai mult de 187 de tancuri operaționale, conform surselor sovietice.

Din cifrele prezentate mai sus reiese că Corpul 2 Tancuri și Corpul 2 Tancuri de Gardă aveau 92 de T-34 și 73 de T-70, deci un total de 165 de tancuri care nu corespunde cu totalul de 187 de tancuri conform surselor sovietice. O posibilă explicație pentru această discrepanță ar fi că cifra de 793 de tancuri pentru Armata 5 Tancuri de Gardă se referă la blindatele operaționale, în timp ce cifrele din tabel pot include și tancurile care aveau nevoie de reparații. Dacă această versiune este corectă, unitățile din tabel ar fi avut 606 tancuri în stare de operativitate și nu 628.

	T-34	T-70	Churchill	Total tancuri	SU-76/ SU-122	Total blindate
Corpul 5 Mecanizat de Gardă	159	48	0	207	16	223
Corpul 18 Tancuri	96	63	31	190	0	190
Corpul 29 Tancuri	122	70	0	192	20	212
Regimentul 53 Tancuri de Gardă	32	7	0	39	0	39
Regimentul 1549 Tunuri de asalt	0	0	0	0	12	12
Total	**409**	**188**	**31**	**628**	**48**	**676**

Notă: Cifrele nu includ Corpul 2 Tancuri, Corpul 2 Tancuri de Gardă sau Regimentul 1529 Autotunuri.

Unități mecanizate germane înaintează spre câmpul de luptă. Deasupra lor zboară bombardiere în picaj Junkers Ju 87 (Stuka) care se întorc din misiune.

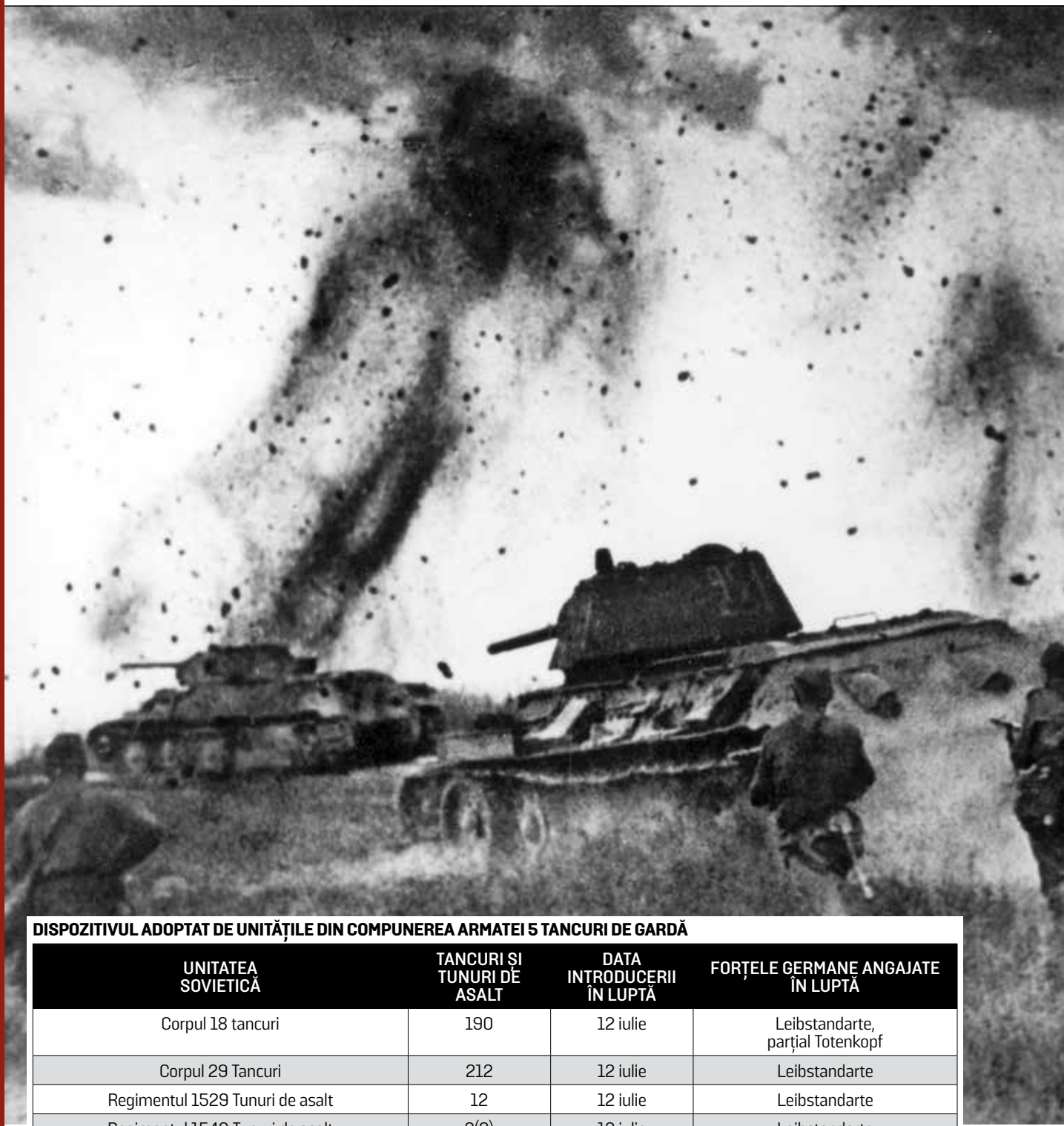

DISPOZITIVUL ADOPTAT DE UNITĂȚILE DIN COMPUNEREA ARMATEI 5 TANCURI DE GARDĂ

UNITATEA SOVIETICĂ	TANCURI ȘI TUNURI DE ASALT	DATA INTRODUCERII ÎN LUPTĂ	FORȚELE GERMANE ANGAJATE ÎN LUPTĂ
Corpul 18 tancuri	190	12 iulie	Leibstandarte, parțial Totenkopf
Corpul 29 Tancuri	212	12 iulie	Leibstandarte
Regimentul 1529 Tunuri de asalt	12	12 iulie	Leibstandarte
Regimentul 1549 Tunuri de asalt	?(9)	12 iulie	Leibstandarte
Corpul 2 Tancuri de Gardă	?(80)	12 iulie	Leibstandarte, Das Reich
Regimentul 53 Tancuri de Gardă	39	12 iulie	Corpul III Blindat
Brigada 96 Tancuri (din Armata 69)	? (20)	12 iulie	Corpul III Blindat
Brigada 26 Tancuri de Gardă (Corpul 2 Tancuri de Gardă)	? (40)	12 iulie	Corpul III Blindat
Corpul 5 Mecanizat de Gardă (Brigăzile 11 și 12 Mecanizate de Gardă)	96	12 iulie	Corpul III Blindat
Corpul 5 Mecanizat de Gardă (Brigăzile 10 și 24 Tancuri de Gardă)	113	13 iulie	Totenkopf

Sursă: Anders Frankson, Niklas Zetterling, *Kursk 1943: A Statistical Analysis*, 2000

Tancuri T-34 și soldați infanteriști sovietici, sub focul trupelor germane

Cu toate acestea, numărul de tancuri T-70 din dotarea Corpului 2 Tancuri și Corpului 2 Tancuri de Gardă este mai mare decât numărul aflat în înzestrare la 5 iulie 1943. Există posibilitatea ca unitățile să fi primit tancuri T-70 pentru înlocuirea pierderilor sau o parte a informațiilor furnizate de sursele sovietice să fi fost incorectă, nefiind posibil să se stabilească cu precizie motivele apariției acestor contradicții. Însă, în final, numărul total al tancurilor pare a fi corect, astfel că putem avea o imagine cât de cât corectă asupra modului în care tancurile au fost distribuite între unități.

Rotmistrov afirma în memoriile sale din anii '60 că Corpul 2 Tancuri dispunea de un număr redus de tancuri și a fost necesar să fie întărit cu Brigada 10 Antitanc pentru a fi în măsură să-și îndeplinească misiunea de protejare a flancurilor Corpului 29 Tancuri și Corpului 2 Tancuri de Gardă. Conform generalului sovietic, corpul nu a fost implicat în bătălia de la Prohorovka. În concluzie, pe 12 iulie trei corpuri de tancuri au atacat unitățile II SS Panzerkorps, acestea fiind Corpurile 18, 29 și 2 Tancuri de Gardă. Se pare că împotriva Corpului III Blindat au fost aruncate în luptă cel puțin 150 de tancuri sovietice în data de 12 iulie, în timp ce cel puțin 450 de tancuri au atacat II SS Panzerkorps.

De asemenea, alte 113 de tancuri au fost aruncate împotriva II SS Panzerkorps în data de 13 iulie în partea de nord a râului Psel. După cum menționam mai sus, Corpul 2 Tancuri și Corpul 2 Tancuri de Gardă dispuneau împreună de 187 de tancuri și, dacă presupunem că cel puțin 120 aparțineau Corpului 2 Tancuri de Gardă (80 împotriva II SS Panzerkorps și 40 împotriva III Panzerkorps), se vor obține aceste cifre. Brigada 96 Tancuri avea 61 de tancuri T-34 când a început bătălia ca rezervă a Corpului 6 de Gardă și se presupune că avea 20 de tancuri în stare de operativitate.

În 2011, istoricul rus V. Zamulin a elaborat unul dintre cele mai interesante studii dedicate bătăliei de la Kursk și tratează, mai obiectiv, multe dintre aspectele confruntării. Astfel, Zamulin arată că Armata 5 Tancuri de Gardă a introdus în luptă Corpul 18 Tancuri (149 tancuri), Corpul 29 Tancuri (199 tancuri și 20 tunuri de asalt), Corpul 2 Tancuri (52 tancuri) și Corpul 2 Tancuri de Gardă (94 tancuri) în bătălia de la sud-vest de Prohorovka pe 12 iulie 1943, iar la sud de acestea Corpul 2 Tancuri de Gardă și Corpul 5 Mecanizat de Gardă (148 tancuri și 10 tunuri de asalt). Zamulin ne spune că 514 tancuri și tunuri de asalt sovietice s-au confruntat cu 210 blindate pe „câmpul de blindate" situat la sud-vest de Prohorovka, care a devenit faimos, iar la sud de stația din Prohorovka 158 de tancuri și tunuri de asalt sovietice s-au luptat cu 119 blindate germane. În concluzie, potrivit lui Zamulin, 1.001 blindate, 672 tancuri și 329 tunuri de asalt au luat parte direct în acțiunile de luptă în timpul zilei în cele două zone de lângă Prohorovka.

Delimitarea bătăliei de la Prohorovka

În funcție de cum se delimitează bătălia de la Prohorovka, aceasta a implicat de la 294 de tancuri aparținând II SS-Panzerkorps și 616 tancuri sovietice (cele care au angajat direct II SS-Panzerkorps) și până la un maxim de 429 tancuri germane (implicând și III Panzerkorps) și 870 de tancuri sovietice (inclusiv unitățile care s-au confruntat cu III Panzerkorps). Deci un total între 910 și 1.299 de blindate ale ambelor părți au participat la luptele pentru diferite obiective din zona Prohorovka. Indiferent cum am defini limitele bătăliei este imposibil să se afirme că raportul de forțe dintre combatanți era aproximativ egal, lucru dorit probabil de unii cercetători sovietici.

La o privire mai atentă asupra încleștării de forțe ce implică doar luptele duse de II SS-Panzerkorps, pe care majoritatea istoricilor par să le echivaleze cu bătălia de

la Prohorovka, se pot trage anumite concluzii. Rotmistrov a angajat Corpul 18 Tancuri și Corpul 29 Tancuri împreună cu majoritatea Corpului 2 Tancuri de Gardă împotriva *Leibstandarte* din cadrul II SS-Panzerkorps pe 12 iulie. Prin urmare, *Leibstandarte* a dus greul luptei împotriva unităților Armatei 5 Tancuri de Gardă pe 12 iulie. Divizia SS a avut la dispoziție 67 de tancuri și 10 tunuri de asalt operaționale (în total 77) și a fost nevoită să lupte împotriva unui tăvălug care număra circa 520 de blindate sovietice și care a atacat frontul de apărare al diviziei din imediata apropiere a satului Prohorovka (Nipe, 2011; Zamulin – 514, Glantz, 1999, estimează la 572). Totodată, trebuie menționat că *Leibstandarte* nu a primit întăriri pe parcursul zilei de la unitățile germane vecine. Numărul de blindate operaționale aparținând *Das Reich* (68+27) și *Totenkopf* (101+21) este oarecum irelevant deoarece nu au participat în sprijinul luptei de apărare a *Leibstandarte*.

Așadar, în cadrul luptei de întâlnire „din imediata apropiere" a satului Prohorovka nu au participat mai mult de 600 de blindate de ambele părți. Acest total a fost deseori depășit în confruntările de pe Frontul de Est și chiar pe Frontul de Vest. Deși 600 de tancuri reprezintă un număr substanțial de blindate și o importantă masă de manevră, acest lucru nu mai e suficient pentru a proclama (încă) Prohorovka drept cea mai mare bătălie de tancuri din istorie.

În timpul zilei de 13 iulie, aproape jumătate din Corpul 5 Mecanizat de Gardă a fost, de asemenea, aruncat în luptă. Corpul 2 Tancuri, care avea misiunea de protejare a flancurilor, a fost angajat împotriva diviziei *Das Reich*. Cea de-a treia divizie – *Totenkopf*, care dispunea de 122 din cele 294 de tancuri și tunuri de asalt operaționale ale II SS-Panzerkorps a luptat, în principal, contra Armatei 5 de Gardă.

Dacă aruncăm o privire asupra modului în care s-a modificat linia frontului în aceste zile se poate spune cu certitudine că germanii au repurtat un oarecare succes întrucât cele două corpuri blindate au reușit să-și scurteze flancurile (flancul drept pentru II SS-Panzerkorps și cel stâng pentru III Panzerkorps) prin capturarea unei zone mari la sud de localitatea Pravorot.

Cu toate acestea, dacă evaluăm rezultatul luptei prin prisma dispozitivului de luptă și a misiunilor încredințate diviziilor germane, care stabiliseră că Prohorovka era obiectivul, reiese că germanii nu și-au atins ținta. Pe de altă parte, Armata Roșie sperase ca printr-o contraofensivă, susținută de puternice formațiuni blindate, să respingă II SS-Panzerkorps și să-l distrugă. După cum s-a văzut, nici sovieticii nu și-au atins obiectivul, dar cel puțin contraofensiva Frontului Voronej a împiedicat unitățile SS să cucerească Prohorovka.

REZULTATUL LUPTELOR

FOTO: GETTY IMAGES, WIKIPEDIA.ORG

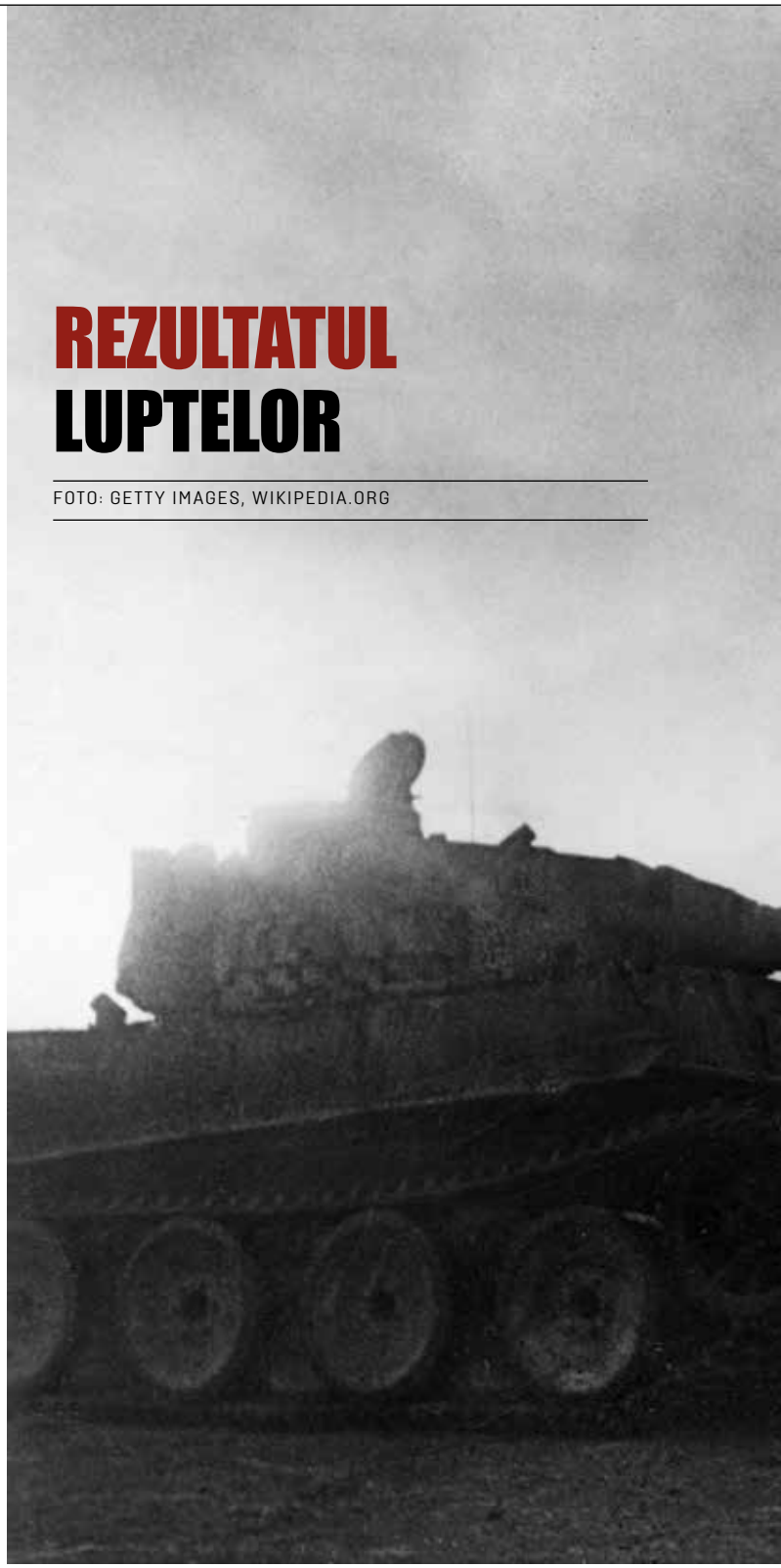

Pierderile în tancuri și tunuri de asalt ale ambelor părți au fost descrise în numeroase lucrări ca fiind aproximativ egale, probabil datorită consultării doar a surselor sovietice, dar și această concluzie este departe de realitate. Ca în multe alte bătălii importante de pe Frontul de Est, pierderile germane au fost mici comparativ cu cele sovietice, indiferent de metoda de calcul. De obicei, cifrele referitoare la numărul tancurilor germane din multe operații sunt controversate, fie că

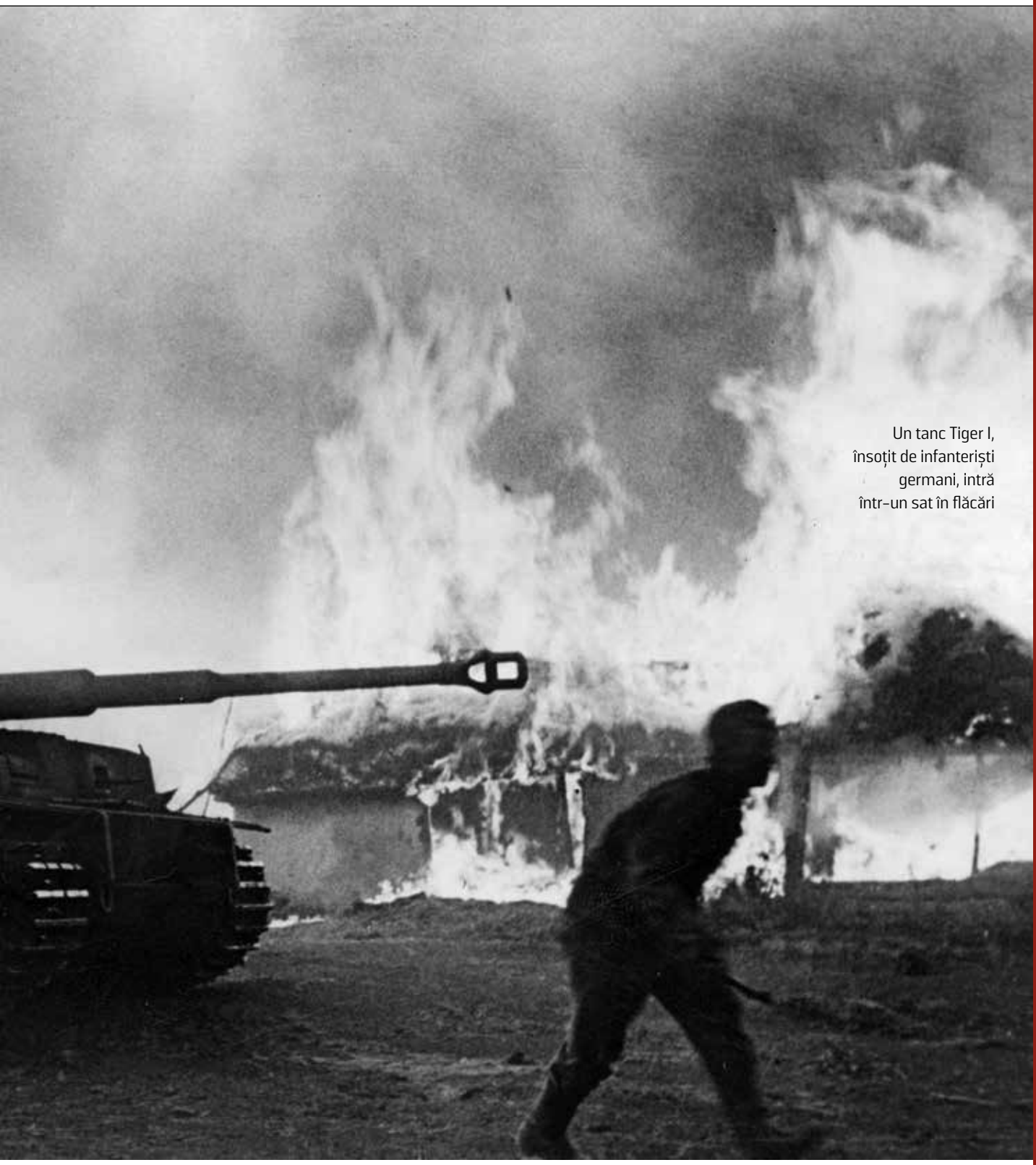

Un tanc Tiger I, însoțit de infanteriști germani, intră într-un sat în flăcări

vorbim de cele operaționale, distruse, în reparații/întreținere sau totalul general. Astfel, spre exemplificare, o divizie blindată putea avea în prima linie doar 50 de tancuri operative, dar dispunea în ateliere de alte 100, astfel că totalul diviziei ar fi fost de 150 de blindate. De aici și numeroasele diferențe în lucrările consultate.

Câteva aspecte trebuie semnalate de la bun început: unii autori au contabilizat doar blindatele distruse și neevacuate de pe câmpul de luptă, alții au ales să includă în statistici și pe cele avariate și evacuate ulterior în atelierele de reparații germane. Trebuie spus că, în general, tancurile sovietice, odată lovite de proiectilele germane, explodau la inițierea muniției și combustibilului din tanc și sufereau avarii totale, iar, din această cauză, nu mai puteau fi evacuate și ulterior reparate. Multe tancuri sovietice au fost abandonate de echipajele lor, fie din cauza fricii de a

lupta cu un inamic echipat cu tehnică superioară, fie din cauza defecțiunilor tehnice. Indiferent de cauză, tancurile abandonate au fost distruse de geniștii germani și incluse în totalul pierderilor.

Pe de altă parte, germanii se bucurau de un sistem bine pus la punct de evacuare a tehnicii de luptă rămase pe câmpul de luptă (din pricina focului inamic și/sau a defecțiunilor tehnice) și facilități de reparare, recondiționare și întreținere a blindatelor, atât pe front, cât și în Germania. Acest sistem bine organizat a permis menținerea în stare de operativitate la un nivel decent a numărului de blindate aflate în dotarea unei divizii de tancuri.

Frankson/Zetterling afirmă că II SS-Panzerkorps a pierdut 36 de tancuri și tunuri de asalt distruse (și neevacuate de pe câmpul de luptă) în intervalul 5-23 iulie 1943, din care cel puțin 19 au fost distruse înainte de Prohorovka. În consecință, unitățile SS nu puteau pierde mai mult de 17 blindate în timpul luptei de la Prohorovka, concluzionează istoricii suedezi.

În lucrarea din 1999, Glantz/House estimează numărul blindatelor germane pierdute la Prohorovka de II SS-Panzerkorps ca fiind undeva între 60 și 70.

Pe de altă parte, III Panzerkorps, care dispunea de mai puține vehicule blindate decât II SS-Panzerkorps, se pare că a suferit pierderi mai mari. În intervalul 11-20 iulie, corpul a pierdut 37 de tancuri și tunuri de asalt, dar nu toate unitățile corpului au fost implicate în luptele de la Prohorovka.

Leibstandarte a raportat distrugerea a numai puțin de 192 de tancuri sovietice, în zilele de 11 și 12 iulie, în timp ce *Das Reich* a pretins distrugerea a 75 tancuri pe 12 iulie iar *Totenkopf* – 77. Armata 5 Tancuri de Gardă a raportat că a pierdut 222 de tancuri, 89 de T-70, 12 tancuri Churchill și 11 tunuri de asalt până la 16 iulie. În total, 334 blindate sovietice distruse, față de cel mult 54 de tancuri și tunuri de asalt germane distruse, adică pierderi de șase ori mai mici.

Pierderile sovietice, cauzate de tactica de atac

Numărul mare de blindate rusești distruse la Prohorovka a fost cauzat, în primul rând, de tactica de atac deficitară implementată de comandanții Corpurilor 18 și 29 Tancuri sovietice, care, în loc să atace flancurile inamice expuse, cum prevedea planul contraofensivei, au preferat să atace frontal divizia *Leibstandarte*, ale cărei poziții fuseseră fortificate și amenajate din punct de vedere genistic și saturate cu puternice mijloace de foc antitanc.

În lucrarea sa din 2011, V. Zamulin recunoaște că Armata 5 Tancuri de Gardă a avut pierderi de 340 tancuri și 19 tunuri de asalt, din care 193 tancuri și 14 tunuri de asalt (207 în total) distruse. În privința pierderilor germane în echipament din data de 12 iulie, V. Zamulin ne spune că II SS-Panzerkorps și III Panzerkorps au avut scoase din luptă 193 de tancuri și tunuri de asalt, inclusiv 20 distruse. În afara celor 20 distruse, cele 173 de blindate rămase reprezintă, cel mai probabil, blindatele lovite sau scoase din luptă din diferite cauze (din pricina minelor, tunurilor antitanc tractate, tancurilor și tunurilor de asalt adverse, dar și defecțiunilor tehnice etc.), dar recuperate și evacuate de germani în atelierele de reparații deoarece controlau câmpurile de bătălie. Faptul că, în seara zilei de 13 iulie, II SS-Panzerkorps avea în stare de operativitate 251 de blindate (cifră confirmată atât de Frankson/Zetterling, cât și de V. Zamulin) este grăitor și reprezintă un element convingător asupra faptului că majoritatea blindatelor germane din cele 173 lovite au suferit avarii minore și au fost reparate rapid. În data de 16 iulie, II SS-Panzerkorps dispunea de aproape același număr de blindate ca în ziua confruntării de la Prohorovka – 292.

În volumul publicat în 2017, V. Zamulin prezintă și pierderile avansate de unii istorici germani, cifrate la 153-163 tancuri și tunuri de asalt, din care cinci distruse și alte 55 care necesitau reparații majore (mai mult de trei săptămâni). Un ultim argument, publicat de Frankson/Zetterling, subliniază că în perioada 1 iulie - 31 august 1943, germanii au pierdut pe întreg Frontul de Est 1.331 de tancuri și tunuri de asalt, în timp ce în luna septembrie au înregistrat pierderea a 513 blindate.

Deși pierderile forțelor germane nu au fost severe în această perioadă, adăugate celor suferite anterior, nu puteau fi considerate nesemnificative, mai ales că tehnica și echipamentele noi ajungeau cu greu pe front. Un alt indicator al pierderilor mici suferite reiese din faptul că nicio unitate germană nu a fost retrasă de pe front pentru refacere și înlocuirea pierderilor. De partea sovietică, însă, Corpul 2 Tancuri de Gardă a fost retras pentru refacere și completare cu tehnică și efective – tocmai pentru că a suferit pierderi grele și nu-și mai putea îndeplini misiunile.

II SS-Panzerkorps a suferit pierderi cifrate la 2.672 de militari în perioada menționată, iar în perioada 5 - 20 iulie III Panzerkorps a înregistrat pierderi cifrate la 8.489 militari, inclusiv 2.790 de militari în perioada 12 - 16 iulie.

Un tanc german Panzer IV și un vehicul semișenilat Sd.Kfz. 251 pe câmpul de luptă în vara anului 1943

Pierderile totale ale III Panzerkorps și SS-Panzerkorps totalizează circa 5.400 de militari pentru opt divizii într-o perioadă de cinci zile de lupte intense, nivel care nu era nici anormal, nici ridicat în acea perioadă (Frankson/Zetterling și Zamulin).

În timpul *Zitadelle*, cele trei divizii SS au pierdut 8.095 de militari – 1.487 morți, 6.442 răniți și 166 dispăruți, iar doar în ziua de 12 iulie, ciocnirea de la Prohorovka, II SS-Panzerkorps a pierdut 842 de militari. Evident, cifrele prezentate de Rotmistrov și alți autori nu au nicio bază reală, mai ales că este important de subliniat că *Totenkopf* a luptat contra trupelor Armatei 5 de Gardă, în special Diviziile 52 și 95 Pușcași de Gardă. Imediat după încheierea bătăliei de la Prohorovka, pe 17 iulie, comandamentul Armatei 5 de Gardă a raportat că, după opt zile de lupte, Divizia 95 Pușcași de Gardă mai avea 579 de militari.

În schimb, pentru nicio divizie SS ziua de 12 iulie nu a reprezentat cea mai neagră zi în privința pierderilor suferite.

Ce pierderi a suferit Armata Roșie?

Referitor la pierderile Armatei Roșii, acestea sunt mai dificil de estimat. Frankson/Zetterling au estimat că, în partea de sud a frontului, unitățile sovietice au pierdut, în medie, aproape 7.600 de militari pe zi. Dacă presupunem că în această perioadă pierderile zilnice ale forțelor implicate în luptele de la Prohorovka (Armatele 69 și 5 de Gardă, precum Armata 5 Tancuri de Gardă) au fost jumătate din acest număr, adică aproape 3.800 de militari, pentru perioada de cinci zile s-ar fi înregistrat pierderi totale de aproape 19.000. Un studiu sovietic a stabilit că numai Armata 5 Tancuri de Gardă a lui Rotmistrov a pierdut 14.000 de militari în timpul luptelor defensive până la 20 iulie. Astfel, cifra de aproape 19.000 pentru toate cele trei armate calculată de cei doi autori suedezi nu poate fi considerată ca o exagerare, ci mai degrabă o estimare modestă dacă le comparăm cu studiile recente elaborate de istoricul rus Valeri Zamulin.

Studiul cercetătorului rus V. Zamulin din 2011 arată că, în luptele din perioada 12 - 18 iulie, Armata 5 Tancuri de Gardă a pierdut 9.945 de militari, inclusiv 2.845 morți și 2.046 dispăruți. Totodată, în intervalul 9 - 17 iulie, Armata 5 de Gardă a suferit pierderi cifrate la 16.118 inclusiv 2.677 morți și 4.900 dispăruți. Zamulin concluzionează că unitățile sovietice participante la bătălia de la Prohorovka au înregistrat pierderi de 42.000 de militari, din care mai mult de jumătate morți și dispăruți, adică peste dublul estimării cercetătorilor suedezi.

Un alt aspect mai puțin semnalat în lucrările despre Kursk/Prohorovka îl reprezintă cazurile de dezertare și abandonare a pozițiilor deținute din cauza stresului și epuizării. Au existat astfel de situații în Diviziile 92 Pușcași de Gardă, Diviziei 305 Pușcași și Regimentului 290 Aruncătoare. În data de 13 iulie, 1.841 de militari au fost reținuți de detașamentele de blocare compuse din cadre din departamentele de contrainformații. Conducerea Armatei 69 sovietice a luat măsuri urgente pentru restabilirea ordinii și disciplinei militare, dar situația nu s-a reglementat până la 16 iulie 1943.

Imediat după bătălie, mareșalul Vasilevschi a elaborat un raport post-acțiune în care încerca să mascheze adevărul referitor la pierderile Armatei 5 Tancuri de Gardă, dar curând Stalin a aflat de existența acestuia și s-a înfuriat. Inițial, Stalin dorea să-l judece și să-l execute pe Rotmistrov, dar din fericire pentru acesta, mareșalul A. M. Vasilevschi i-a prezentat lui Stalin rezultatele pozitive ale contraofensivei – II SS-Panzerkorps nu a cucerit Prohorovka – și l-a salvat de la o judecată și o condamnare severă, subliniază

PIERDERILE ÎN PERSONAL SUFERITE DE II. SS-PANZERKORPS ÎN PERIOADA 11-16 IULIE 1943

DATA	11 IULIE	12 IULIE	13 IULIE	14 IULIE	15 IULIE	16 IULIE
Divizia 1 SS Mecanizată *Leibstandarte Adolf Hitler*	323	279	325	100	120	103
Divizia 2 SS Mecanizată *Das Reich*	211	243	61	287	114	224
Divizia 3 SS Mecanizată *Totenkopf*	430	316	160	175	65	89
Unități din subordinea nemijlocită II. SS-Panzerkorps	1	4	1	2	0	4
Notă: Cifrele includ morți, răniți și dispăruți.						

V. Zamulin în volumul din 2011.

Cu toate acestea, Stalin a ordonat să fie formată o comisie de anchetă condusă de G. M. Malenkov, membru al Comitetului de Stat pentru Apărare, care să analizeze cauzele eșecului contraofensivei și a pierderilor mari suferite. Raportul final al comisiei Malenkov a fost secretizat, dar concluzia reieșită a fost că contraatacul Armatei 5 Tancuri de Gardă a reprezentat un model de operație prost planificată și eșuată. În acest context este posibil ca prin prezentarea de cifre umflate, referitoare la tancurile germane care au participat la Prohorovka, Rotmistrov să fi încercat să-l impresioneze pe Stalin pentru a accepta pierderile proprii mari suferite, sugerând că forțele germane dispuneau de un număr de blindate cel puțin egal cu cel al sovieticilor. În final, Rotmistrov a rămas la comanda Armatei 5 Tancuri de Gardă până la mijlocul anului 1944, iar ulterior a fost promovat în funcții înalte de stat-major la diferite niveluri ale Armatei Roșii.

Concluzii

După zeci de ani de acceptare și prezentare a versiunilor sovietice tradiționale, preluate și răspândite inclusiv de unii autori occidentali, se poate afirma cu certitudine că lupta de întâlnire dintre unitățile de blindate de la Prohorovka nu a fost o înfrângere pentru Wehrmacht. Prohorovka reprezintă una din multele bătălii de pe Frontul de Est care nu s-a terminat cu o strălucită victorie pentru URSS, dar a fost un episod major al bătăliei indecise de la Kursk (denumită Kursk-Orel de istoriografia sovietică/rusă datorită succesului Operației „Kutuzov", din zona Orel, declanșată pe 12 iulie 1943) și a necesitat o tratare și o acoperire adecvată, dar nu întotdeauna conformă cu realitatea. Pentru multe alte bătălii încheiate cu înfrângeri catastrofale, istoricii sovietici au ales (sau li s-a impus de „sus") fie să le ignore sau să le acopere complet, pentru a nu păta reputația unor comandanți (Jukov, de exemplu), fie să prezinte informații deformate, cum ar fi supraestimarea capabilităților forțelor adverse (pentru justificarea reușitelor acestora în caz de înfrângere), echilibrarea raportului de forțe – pentru a diminua probabil magnitudinea succesului inamic sau subestimarea pierderilor proprii.

Unele publicații au pretins că SS-Obergruppenführer und General der Waffen-SS Paul Hausser (echivalent în grad cu un general-locotenent), comandantul II SS-Panzerkorps, a fost destituit în urma „înfrângerii" de la Prohorovka. Este greu de crezut cum a putut fi publicată o astfel de informație greșită, fără o minimă verificare, ținând cont că acesta a rămas la comanda II SS-Panzerkorps până la 28 iunie 1944, când a fost numit comandantul Armatei 7 germane dislocate în Normandia.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ (în posesia autorului):
1. Anders Frankson, Niklas Zetterling, Ku*rsk 1943: A Statistical Analysis,* 2000;
2. Robert Forczyk, *Kursk 1943: The Southern Front*, 2017;
3. Robert Forczyk, *Kursk 1943: The Northern Front*, 2014;
4. Steven H. Newton, *Kursk: The German View,* 2003;
5. David Glantz și Jonathan M. House, *The Battle of Kursk*, 1999;
6. Mark Healy, *Zitadelle: The German Offensive Against the Kursk Salient 4–17 July 1943*, 2010;
7. Valeriy Zamulin, *Demolishing the Myth: The Tank Battle at Prokhorovka, Kursk, July 1943: An Operational Narrative – Illustrated*, 2011;
8. Valeriy Zamulin, *The Battle of Kursk: Controversial and Neglected Aspects*, 2017;
9. George Nipe Jr., *Blood, steel, and myth: The II.SS-Panzer-Korps and the Road to Prochorowka* , 2011.

Un tanc sovietic T-34 distrus este inspectat de un soldat german

Historia

DIGITAL

EXCLUSIV ONLINE

poate fi achiziționată din Paydemic

Scanează
QR Code-ul!

Muzee imaginare

DE COSMIN UNGUREANU

1.1 Giovanni Paolo Panini, *Galerie cu vederi din Roma antică*, 1757, ulei pe pânză, 172 x 233 cm, The Metropolitan Museum of Art, New York

În ziua de 4 noiembrie 1754 sosea la Roma unul dintre cei mai străluciți bărbați de stat francezi, descendent al unei familii nobiliare atestate încă din secolul al XIII-lea. Trecut de 35 de ani, Étienne-François de Choiseul-Beaupré-Stainville se distinsese deja prin fapte de arme, grație cărora devenise mareșal cu un an înainte. Peste câțiva ani, în 1758, avea să fie numit „principal ministre d'État" al Regelui Ludovic al XV-lea, oficiu pe care îl va deține până în 1770. Între timp însă, la Roma, urma să-și reprezinte regele și țara ca ambasador.

Urmând o tradiție prestigioasă, ilustrată între alții de cardinalul Richelieu, de Jean-Baptiste Colbert sau de Nicolas Fouquet, ducele de Choiseul – amator de artă, colecționar și mecena – își completa cariera politică și diplomatică printr-o inspirată vocație culturală. Nu întâmplător, în suita cu care descindea în Piazza del Popolo, în noiembrie 1754, se afla și Hubert Robert, un artist obscur de 21 de ani, pe care contactul cu Roma avea să-l transforme într-unul dintre cei mai străluciți pictori francezi. Mai semnificativ este însă faptul că, abia sosit la Roma, noul ambasador îi comandă patru tablouri lui Giovanni Paolo Panini.

Giovanni Paolo Panini

Ajuns la vârsta de 63 de ani, acest artist, originar din Piacenza, fusese instruit la începutul anilor 1700 de scenograful Francesco Galli da Bibbiena. Instalat la Roma în 1711, își construise o carieră prodigioasă de scenograf, decorator, pictor și profesor de arhitectură și perspectivă la Academia Franței și la Academia „San Luca", al cărei „principe" devenise chiar în 1754.

Cele câteva sute de tablouri pe care le pictase până atunci consacraseră definitiv peisajul citadin *(veduta)* cu monumente antice și moderne, dar mai ales compozițiile fanteziste *(capricci)* cu ruine, pictate cu o măiestrie aproape iluzionistă, căutate îndeosebi de clientela străină în tranzit. Cele patru tablouri comandate de ducele de Choiseul erau însă diferite: două dintre ele reprezentau interiorul catedralei San Pietro, respectiv cortegiul ambasadorului în piața San Pietro, în vreme ce celelalte două, concepute în pandant, configurau două galerii înțesate cu tablouri, statui, desene și varii personaje[1].

Roma, muzeul Europei

Similare compozițional, cele două tablouri-galerii **1.1**, **2**, tematizând antichitatea și modernitatea Romei, configurează o dublă iluzie: un spațiu imaginar în care este instalată o colecție fictivă, alcătuită însă din exponate reale, inventate sau într-un stadiu intermediar[2].

Astfel, statui faimoase, precum *Hercule Farnese, Laocoon, Moise* de Michelangelo sau *David* de Bernini, sunt amplasate în proximitatea unor pseudo-tablouri, aparent citate autoreferențiale în forma vedutei, reproducând ruine, monumente sau edificii recognoscibile, precum Pantheonul, Colosseumul, varii temple și arce triumfale, Piazza Navona, Fontana di Trevi, Capitoliul etc.

Schema spațială pe care este grefată această iconografie antică și modernă trimite în mod sugestiv către o entitate muzeală: o galerie amplă, acoperită integral de tablouri, prelungită indefinită către un exterior cu care se întrepătrunde. Este aproximat, astfel, un teritoriu aproape indistinct, deopotrivă interior și exterior, cercetat – asemenea Romei înseși – de mai multe personaje, majoritatea tineri cu aparența unor studenți (sau bursieri francezi)[3]. În sfârșit, topografia acestor

galerii este complicată de decontextualizarea și juxtapunerea unor exponate aflate în cele mai diferite locuri, precum Muzeul Capitolin, cetatea Vaticanului, biserica San Pietro in Vincoli sau Villa Borghese.

De bună seamă, miza acestui montaj, care îmbină indisociabil iluzia și realitatea, era de a reda vizual metafora Romei antice și moderne ca *muzeu al Europei*, al cărei patrimoniu, rezumat într-un florilegiu de capodopere, este adăpostit într-un simbolic „templu al artelor". De altfel, tema propusă de Panini (în colaborare cu ducele de Choiseul) survine într-un răstimp în care tematizarea Romei ca muzeu *in situ* pregătește și anunță, în Franța, instaurarea instituției muzeale, după exemplul Muzeului Capitolin (deschis pentru public în 1739). În 1747, spre exemplu, Étienne La Font de Saint-Yenne lansează public ideea constituirii muzeului Luvru[4], concretizată abia în 1793 (sub coordonarea lui Hubert Robert), dar anticipată de existența efemeră a Muzeului Luxembourg (1750-78)[5].

Perspectivă dublă: Roma antică, Roma modernă

Evocate contrastant și complementar, antichitatea și modernitatea Romei alcătuiesc un *topos* cultural care tematizează, în fapt, realitatea vie, percepută – deopotrivă de artiști și călători – într-o formă întrețesută inextricabil[6]. La mijlocul veacului al XVIII-lea, cele două temporalități ale „cetății eterne" sunt contrapuse atât în seriile de gravuri puse în circulație de Giuseppe Vasi sau Giovanni Battista Piranesi, cât și în unele proiecte editoriale. În anii 1760, spre exemplu, pictorul francez Jean Barbault, elev al lui Panini în deceniul precedent, publică două cărți monumentale, intitulate *Les plus beaux Monuments de Rome ancienne,* respectiv *Les plus beaux Edifices de Rome moderne*, cu descrieri detaliate, însoțite de 73 de ilustrații gravate de mai mulți artiști francezi după desenele autorului. Și tot în anii 1760, eruditul anticar Ridolfino Venuti publică la rândul său, sub titlul *Accurata e succinta descrizione topografica* [...], două repertorii similare, în mai multe volume (două dedicate monumentelor antice și patru dedicate celor moderne), ilustrate de asemenea cu peste 200 de planșe, executate de mai mulți gravori italieni și francezi.

IL.2 Giovanni Paolo Panini, *Galerie cu vederi din Roma modernă*, 1757, ulei pe pânză, 172 x 230 cm, The Metropolitan Museum of Art, New York

Această perspectivă dublă *(Roma antică / Roma modernă)*, abundent redată vizual și textual în anii 1750-1770, începe să se formeze încă din secolul al XVI-lea, odată cu călătoria lui Michel de Montaigne, înregistrată în 1580-81 într-un *Journal de Voyage d'Italie*, în care Roma este percepută ca un mormânt vidat de conținut, „[...] magnific text antic răzuit și șters de resentimentele furioase ale barbarilor"[7]. Eliberată treptat de culpa distrugerii (barbare), o atare viziune asociază gradual – de-a lungul secolelor XVII-XVIII – vestigiile antichității cu ideea de *fundament pentru modernitate*.

În același timp, datorită popularizării livrești, dar și prin experiența din ce în ce mai populară a călătoriei, monumentele și ruinele antice ajung

să fie percepute – grație în primul rând lui Giovanni Paolo Panini – și ca un fel de depozit pitoresc, ale cărui piese interșanjabile, prin nesfârșite asociații, reconfigurează în permanență „vederi“ spectaculoase.

Comanditarul, într-un tablou, pictorul, în celălalt

Cele două lucrări în pandant marcau o noutate atât în opera lui Panini, cât și în cultura figurativă italiană a secolului al XVIII-lea. Reprezentarea galeriilor de tablouri, mai mult sau mai puțin fictive, eventual ca ambianță pentru scene mitologice sau alegorice, fusese inventată la Antwerpen în secolul precedent, fiind ilustrată de pictori eminenți, precum Peter Paul Rubens, Jan Brueghel, David Teniers cel Tânăr și alții. Este foarte probabil ca aceasta să fi fost și sursa de inspirație pentru Panini, fie prin intermediul unei gravuri de reproducere, fie în contact nemijlocit cu un asemenea tablou.

De regulă, tablourile-galerii din secolul precedent păreau verosimile în primul rând prin diversitatea firească a colecției figurate (portrete, peisaje, scene mitologice, naturi statice etc.), dar și prin conformația locului, de regulă redat în forma unei încăperi obișnuite. Tablourile lui Panini nu înscenează colecții plauzibile, întrucât nimeni nu ar fi fost interesat exclusiv de peisaje cu ruine, „capricii“ sau „vederi“; dimpotrivă, ele alcătuiesc – împreună, complementar – un fel de „catalog“ al operei lui Panini, agrementat (și în același timp fundamentat) de capodoperele antice și moderne cu care rivaliza.

De altfel, substratul ideatic al acestor ficțiuni conține și tema vizitei în atelier, posibilă reminiscență a vizitei reale, făcută de ducele de Choiseul la scurt timp după sosirea sa la Roma. Nu întâmplător, în centrul vizual al celor două tablouri sunt amplasați ambii actanți: comanditarul se află în „Galeria cu vederi din Roma antică“, în picioare, ținând un ghid de călătorie în mână, în vreme ce pictorul stă într-un jilț, în „Galeria de vederi cu Roma modernă“.

Un ultim detaliu ne reține atenția, prin natura sa involuntar documentară. În ambele tablouri este reprezentat tânărul Hubert Robert: îngenuncheat în fața unei picturi antice („Nunta Aldobrandini“), respectiv cu o mapă sub braț, îndreptându-se către pictorul italian. Introducerea sa în această dublă ficțiune picturală documentează atât legătura artistică dintre cei doi artiști – Hubert Robert devenind elevul iar apoi colaboratorul lui Panini –, cât și transmiterea, peste decenii, de la Roma la Paris, a faimei de maestru al peisajului cu ruine.

NOTE:
1. Ferdinando Arisi, *Gian Paolo Panini e i fasti della Roma del ’700*, Ugo Bozzi Editore, Roma, 1986, p. 174.
2. David R. Marshall, „The Ideal and Theatrical Gallery: Giovanni Paolo Panini’s Paintings of Imaginary Galleries“, in Ch. Strunck & E. Kieven (eds.), *Europäische Galerienbauten*, Hirmen, München, 2010, pp. 409-413.
3. Edgar Peter Bowron, „Giovanni Paolo Panini, Interior of an Imaginary Picture Gallery (cat. 275, 276)“, in E.P. Bowron & J.J. Rishel (eds.), *Art in Rome in the Eighteenth Century*, Philadelphia Museum of Art, 2000, p. 427.
4. Victor I. Stoichita, „Museum und Ruine. Museum als Ruine“, in R. Sorg & S.B.Würffel (eds.), *Totalität und Zerfall im Kunstwerk der Moderne,* Wilhelm Fink Verlag, München, 2006, p. 74.
5. Edouard Pommier, „La naissance des musées“, in Th.W. Gaehtgens & K. (eds.), *Le XVIIIe siècle,* Éditions du Seuil, Paris, 1998, p. 99.
6. Marc Fumaroli, *Rome dans la mémoire et l’imagination de l’Europe,* Unione internazionale degli istituti di archeologia, Roma, 1997, pp. 40-41.
7. Cesare de Seta, *Il mito dell’Italia e altri miti,* Utet Libreria, Torino, 2005, p. 36.

Idealul feminin în Grecia Antică

Între literatură și realitate

DE ELENA-BRÎNDUȘA POPOVICI | FOTO: GETTY IMAGES, PROFIMEDIA, MUZEUL HISTRIA, WIKIMEDIA COMMONS

Naturaleţea, eleganţa, maternitatea, gingăşia, răbdarea, sensibilitatea sunt caracteristici care au definit feminitatea încă din cele mai vechi timpuri. Cântată de-a lungul secolelor în tragedii şi în poezie, imortalizată cu măiestrie pe vasele din ceramică fină sau prin statuile impozante ale zeiţelor, femeia greacească a fost mereu în centrul artelor. Cu toate acestea, cât dintre informaţii reprezintă literatură şi cât realitatea vremurilor antice?

Capul Afroditei: copie romană, din marmură, a statuii realizate de faimosul sculptor grec Praxiteles pentru Templul Afroditei din Knidos. Piesă conservată la Muzeul Luvru – aici, în cadrul unei expoziții din 2007, dedicate lui Praxiteles.

Într-o lume a bărbaților, puține au fost cele al căror glas a răsunat temeinic peste veacuri, iar majoritatea personajelor feminine ale Greciei antice provin din literatură. Este de ajuns să ne amintim de versurile cântate ale aezilor, sub protecția benevolă a muzelor, sau de personajele feminine amplu celebrate în miturile grecești, care apoi, transmise din generație în generație, au format în timp paradigme ce au stat la baza *paideiei*, adică a educației grecești. Zeițe, personaje mitologice, regine, războinice, vrăjitoare sau femei simple, toate poartă cu sine inestimabilul tezaur cultural al Eladei.

Penelopa: soția răbdătoare

În căutarea idealului feminin grecesc putem începe de la poemele homerice, primele documente care permit cunoașterea condiției femeilor în cadrul societății grecești din perioada de sfârșit a civilizației miceniene și până în secolul al VIII-lea î.Hr. Portretul femeilor pe care îl extragem

Placă din teracotă, aprox. 460–450 î.Hr., civilizația greacă, redând întoarcerea lui Odiseu la soția sa, Penelopa (înconjurată de pretendenți)

Elena și Paris, pe o piesă din ceramică cu figuri roșii apuliene (secolul IV î.Hr.), aflată în colecția Muzeului Luvru

din *Iliada* și *Odiseea* este acela tipic pentru o societate aristocratică, care pune mai presus de toate frumusețea feminină, eleganța, dar și măiestria cu care femeia reușește să se ocupe de spațiul domestic, mereu în ascultare față de personajul masculin cu care își împarte viața.

Femeia, în scrierile lui Homer, reprezintă vârful ierarhic al casei, stăpâna în mâinile căreia buna desfășurare a spațiului domestic era încredințată, devenind doar în acest spațiu egală cu soțul ei. De altfel, observăm concret distanțarea de lumea epocii bronzului și transpunerea într-un timp îndepărtat a modelelor evocate anterior, într-o nouă epocă, cea a fierului.

În acest sistem homeric, poveștile Penelopei și ale Elenei sunt cele mai reprezentative. Prima, regină a cetății Ithaca, întrunește idealul grecesc al soției răbdătoare și fidele, supusă în absența soțului (Odiseu) autorității fiului acestora, Telemah. În viziunea grecească, Penelopa este în primul rând răbdătoare, întrucât va aștepta 20 de ani pentru ca eroul grec să se întoarcă acasă.

În tot acest timp va țese cu măiestrie și își va apăra fidelitatea și castitatea de pețitorii veniți la Curte. În cazul Penelopei, fidelitatea față de soț se justifică prin faptul că acesta este încă în viață, deci legat prin uniunea matrimonială. De asemenea, în mentalitatea grecească de atunci, scopul principal al femeii era acela al procreerii. Castitatea ar fi putut fi justificată doar dacă femeia ar fi deținut un rol în îndeplinirea serviciului religios, ca preoteasă în slujba zeilor, pentru o perioadă temporară. În afara acestei excepții, existența unei femei grecești în afara spațiului matrimonial este de neconceput.

Imaginea Penelopei descrie cel mai bine condiția femeii grecești de atunci precum și limitele impuse de o societate în plină dezvoltare. Într-o lume a bărbaților războinici, gingășia, răbdarea, buna administrare a casei și înțelepciunea sunt virtuți ce permit femeii grecești o anumită vizibilitate.

Elena: forța seducătoare a feminității

În contrast cu aceasta, Elena, fiică a lui Zeus și a Ledei, soție a lui Menelau, regele Spartei, a cărei frumusețe răpitoare a fost cauză a războiului împotriva Troiei, reprezintă forța seducătoare și înșelătoare a feminității. Cea mai frumoasă femeie de atunci joacă un altfel de rol în imaginarul homeric, dând dovadă de mai multă libertate, întrucât se

Capac de sarcofag pe care sunt redate, în relief, scene din Războiul Troian; Ashmolean Museum, Oxford

află sub protecția divinului, neavând un rol precis în spațiul domestic. Acest aspect îi permite Elenei să plece prin propria-i voință spre Troia, să înfrunte personaje masculine, pe Paris, amantul său, pentru lașitatea de a se arunca în bătălie, și îi permite mai apoi să fie iertată de Menelau, soțul trădat, datorită frumuseții sale irezistibile.

Poemele homerice ne pun, astfel, în față două imagini feminine în contrast, modelul soției ascultătoare și cel al femeii fatale, ambele dotate cu putere în cadrul universului masculin, prima în conformitate cu regulile cetăților-stat, iar cea de-a doua, văzută ca o sursă a problemelor.

Dintre cele două, în conformitate cu mentalitatea grecească de atunci, Penelopa rămâne un exemplu de virtute absolută, iar Elenei îi vor fi imputate gesturi de slăbiciune și pervertire a sufletului uman.

Antigona: importanța familiei

În epoca clasică (secolele V-IV î.Hr.), eroinele tragediilor sofocliene sau cele ale lui Euripide ne descriu un tablou al societății în curs de transformare. Perioada de glorie a istoriei Greciei antice cuprinde personaje feminine atent selectate din miturile ancestrale ale grecilor, care, rând pe rând, dau voce problemelor actuale ale cetății grecești din secolul al V-lea, cetăți care se află în plină dezvoltare a democrației.

Pe deoparte, o regăsim pe Antigona, prezentată publicului de Sofocle pentru prima dată în 441 î.Hr. Fiică a lui Oedip și a legăturii incestioase a acestuia cu mama lui, Iocasta, Antigona pare a fi umbrită din naștere de un destin funest. Întoarsă în cetatea Tebei după moartea tatălui, află că cei doi frați ai săi muriseră în luptă, ucigându-se unul pe altul. Încălcând porunca tiranului cetății, Creon, de a înmormânta trupul neînsuflețit al unuia dintre frați, Antigona devine un simbol al luptei împotriva destinului și a legilor, punând deasupra acestora cel mai sfânt legământ al omului: familia. Îndrăzneala ei îi o va aduce în închisoare, acolo unde își va alege sfârșitul ca răspuns față de imuabilitatea normelor cetății.

Într-un astfel de climat, Sofocle, prin vocea unei femei, Antigona, aduce în fața democrației ateniene o dezbatere mereu actuală, și anume importanța familiei. Pe deoparte, observăm importanța definirii familiei drept lege divină și, astfel, superioară oamenilor, iar, de cealaltă parte, nepăsarea și afirmarea supremației legilor umane.

Dacă ar fi să dăm astăzi un răspuns, în lumina democrației actuale, care ar fi verdictul pe care i l-am acorda Antigonei în propria noastră agorà?

Oedip, între fetele sale, Antigona și Ismene; gravură de secol XVIII

Eroine feminine în contrast

Odată cu tragediile lui Euripide, observăm trecerea de la eroii moralizatori și distanți ai lui Sofocle la aprofundarea personajelor și a psihologiei acestora. Tot în această perioadă apar situații mult mai apropiate experienței și simțirii cotidiene. Vedem această schimbare în personajul Elenei, anterior văzută ca o „distrugătoare de nave", prezentată aici drept victimă în jocurile nemiloase și egoiste ale zeilor.

Într-un astfel de sistem, amplasat în Atena secolului al V-lea, Euripide ne prezintă două eroine feminine în contrast. Pe deoparte, soția străină, mama denaturată, acuzată de practicarea artelor oculte, în personajul Medeei, iar de cealaltă parte, modelul soției perfecte, nobile, generoase și protectoare a familiei, în figura lui Alcestis.

Medeea: străina care trăiește la marginea societății

Medeea reprezintă o voce puternică, una căreia Euripide îi dă viață, prezentându-ne teme importante, precum condiția străinilor în Atena secolului al V-lea, legea strictă a cetățeniei dată de Pericle în această perioadă, precum și diferențele dintre lumea greacă și cea barbară.

Fiică a regelui Colchidei, Medeea îl ajută pe grecul Iason să obțină Lâna de Aur, în căutarea căreia pleaseră Argonauții, făcându-l pe acesta să promită că o va lua de soție dacă îl va ajuta. Trecând peste voința propriei familii, abandonându-și țara de origine și încălcând toate regulile, Medeea va pleca cu Iason spre cetățile grecești, unde, prin diferite uneltiri și vrăjitorii, va alunga o parte dintre oponenți săi.

Odată cu introducerea unei legi a cetățeniei, care limita accesul străinilor la viața cetății, fiii Medeei vor fi declarați neeligibili, iar Iason se va căsători cu fiica regelui pentru a putea da polisului, cetății, cetățeni vrednici. Medeea, femeie străină, vrăjitoare și fără scrupule, va suporta umilința și trădarea lui Iason în singurătate și suferință, la marginea societății grecești, răzbunându-și condiția prin omorârea propriilor fii.

Prin vocea unei femei barbare, tragediograful ne prezintă conflictul dintre legea strictă a cetății,

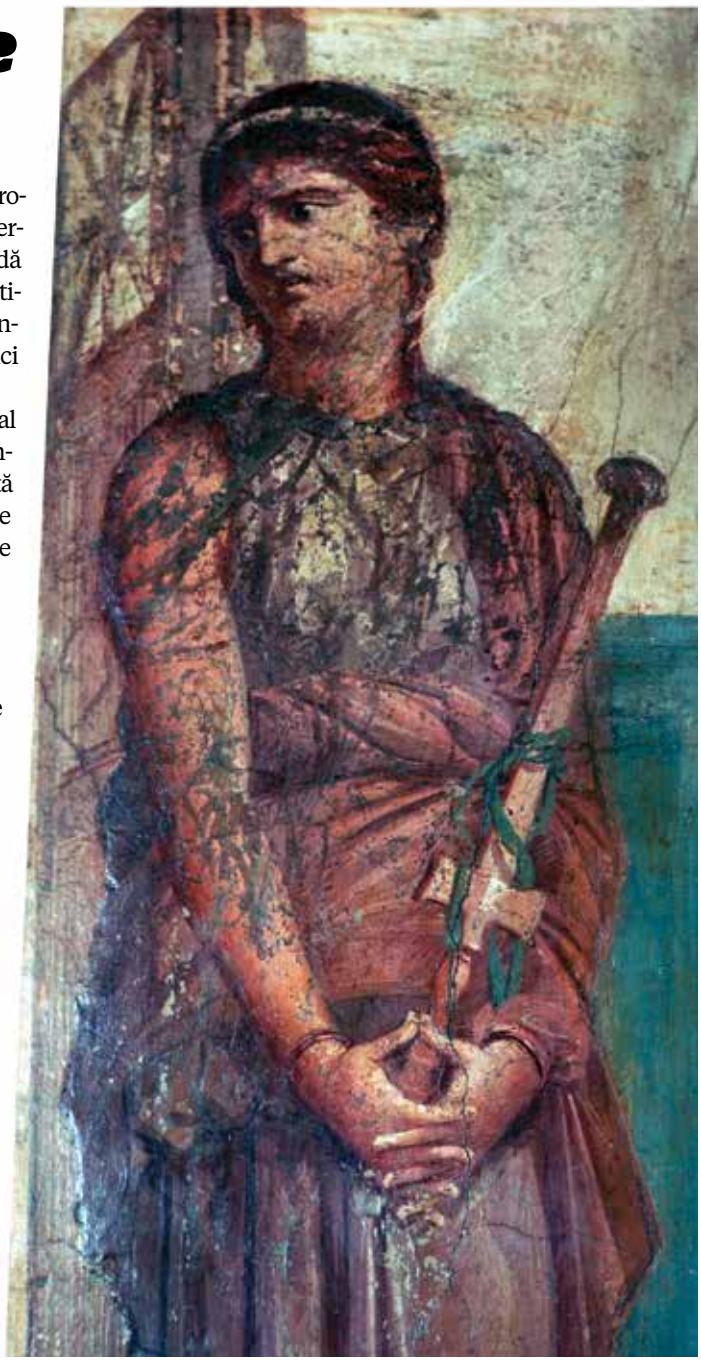

Medeea, într-o frescă de secol I î.Hr. de la Pompeii, astăzi în colecția Muzeului Național de Arheologie din Napoli

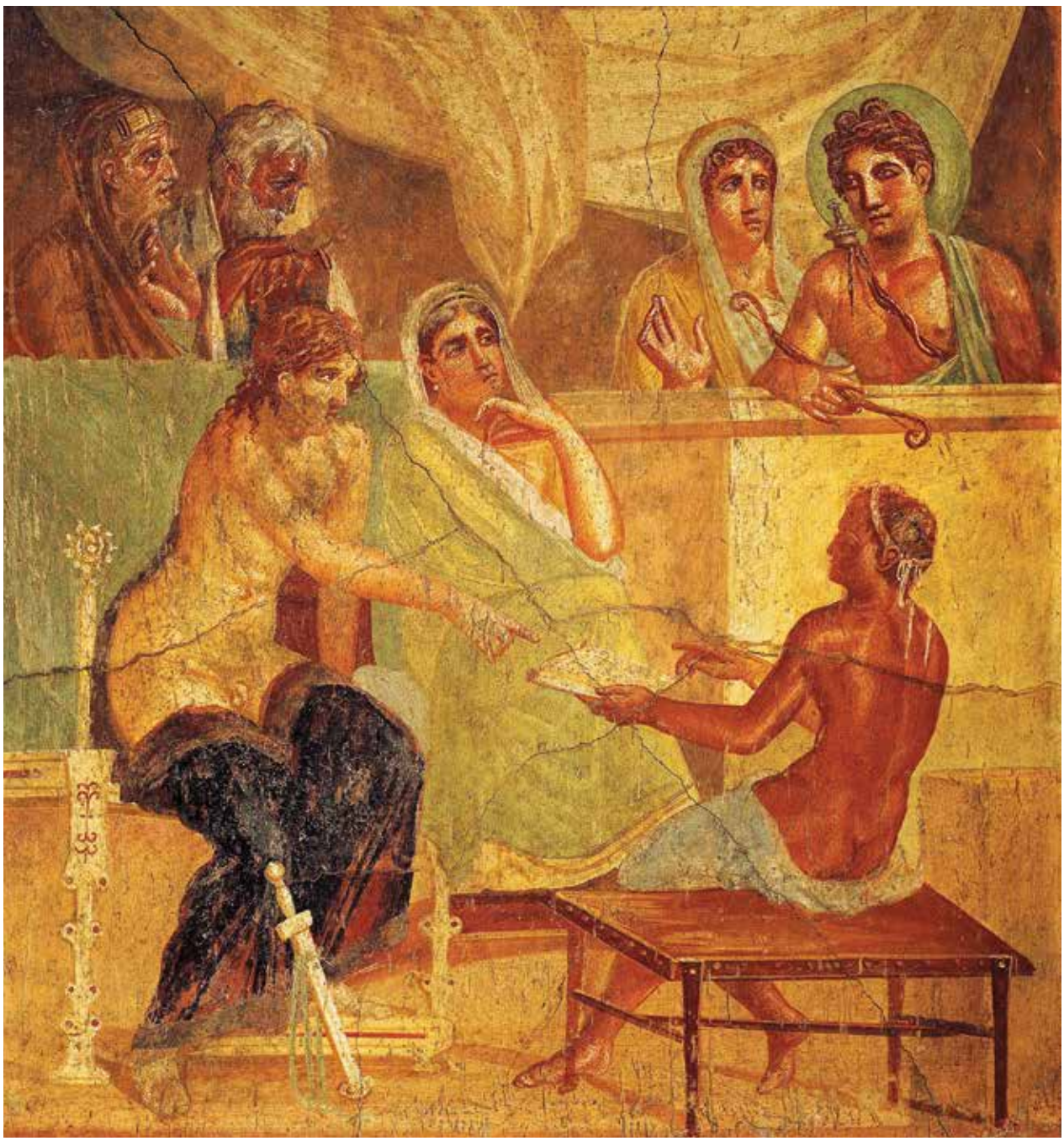

Frescă de la Pompeii înfățișându-le pe Admetus și pe Alcestis consultând oracolul

reprezentată de Iason, și legea naturii guvernată de emotivitate și pasiune, a Medeei, tipică lumii din afara spațiului grecesc. În viziunea lui Euripide, Medeea nu pierde în fața iubirii, ci în fața legilor crude ale cetății.

De asemenea, tragedia pune în scenă limitele impuse de cetățenieîn vremea lui Pericle, prin care cetățean al Atenei putea deveni doar cel ar fi provenit din tată și mamă de origine ateniană, lasând la marginea societății numeroase familii mixte.

Alcestis: idealul femeii ateniene din epoca lui Pericle

În cazul lui Alcestis, cel de-al doilea model feminin expus de Euripide, observăm o perfecționare a modelului Penelopei homerice, conturându-se idealul femeii ateniene din epoca lui Pericle. Mamă responsabilă, protectoare a casei, implicată în educația viitorilor cetățeni ai cetății, Alcestis se sacrifică, luând locul soțului, atunci când zeul Apollo îl condamnă pe acesta la moarte.

Deși finalul este unul fericit, autorul lăsând în viață personajul principal, se întrezărește condiția femeii supusă soțului și limitarea spațiului ei în cadrul pereților domestici, proprie acestei perioade. De altfel, femeia greacă nobilă în perioada clasică nu poate beneficia de drepturi juridice sau politice, nu poate deține proprietăți, ci aparține tatălui, tutorelui familiar sau soțului, fiindu-i limitat accesul atât în spațiul extra domestic, cât și în interiorul casei, de vreme ce îi era delimitată o anumită zonă de unde să administreze problemele gospodăriei.

Realitatea din spatele textelor literare

În spatele pergamentelor literare și a măiestriei cuvintelor, realitatea în care trăia femeia greacească era cu totul alta. Într-un discurs din anul 403 î.Hr., al oratorului Lisias împotriva lui Eratostene, observăm întocmai acest lucru.

Eufilet, personaj principal al pledoariei, o acuză pe soția sa de adulter împreună cu Eratostene, pe care îl ucide, pentru nerespectarea legilor cetății și pentru pervertirea soției sale. Vina pe care Eufilet o prezintă în primă fază este reprezentată tocmai de această libertate acordată soției, de lipsa controlului acesteia. De exemplu, acesteia i-a fost permis să locuiască la parterul casei, în loc de etajul superior, unde ar fi fost monitorizată constant, așa cum se obișnuia în majoritatea caselor grecești, i-au fost îngăduite numeroase ieșiri, la înmormântarea soacrei sale sau cu ocazia festivalului Thesmoforiilor, toate acestea fiind elemente ce ar fi dus ulterior la apropierea celor doi amanți.

Deși scopul discursului oferă oratorului posibilitatea de a-l blama public pe Eratostene, cel care, cu puțin timp înainte, îi ucisese fratele, pentru a putea accede în guvernul celor 30 de tirani, putem discerne în mod critic din această pledoarie convențiile sociale, legislația și felul în care sunt reglementate legile care se referă la familie și la adulter, precum și eventualele diferențe sociale ale Atenei, de la sfârșitul secolului al V-lea î.Hr.

Rituri și stagii de inițiere

Față de modelele celebrate în literatură, care ne sunt prezentate dintr-un punct de vedere masculin și idealizant pe alocuri, viața cotidiană a femeilor era departe de acestea. Mărturiile arheologice și inscripțiile pot completa mult mai bine realitatea feminină de zi cu zi.

În Atena, femeile care nu proveneau din familii înstărite erau obligate, pe lângă sarcinile domestice, să lucreze pentru a putea contribui la întreținerea familiei. Țesutul, muncile agricole, aprovizionarea cu apă, cumpărăturile sau chiar comercializarea anumitor mărfuri puteau fi ocupații doar ale unor femei umile.

În cazul celor nobile, pe lângă buna administrare a casei și a servitorilor, femeile se ocupau de creșterea copilului, viitorul cetățean al *polisului*. Puteau părăsi casa doar însoțite și cu acordul tutorelui cu ocazia nunților, a festivalurilor religioase, a înmormântărilor și a reprezentărilor teatrale, iar cele necăsătorite puteau sluji ca preotese în marile temple.

Dacă observăm cele trei stagii de inițiere din cadrul festivalului religios ale Arrephoriilor ținut în Atena, vom înțelege mai bine rolul atribuit femeii din Grecia încă din perioada adolescenței. Îndeletnicirea țesăturilor, îngrijirea gospodăriei, ascultarea și recunoștința față de cei vârstnici erau elemente pe care tinerele trebuiau să le îndeplinească. Tinerele fete sau kore, atent selecționate din rândul aristocrației locale, aduceau de la baza acropolei coșuri pline cu fructe, pe care le închinau zeiței Atena, pentru ca apoi, simbolic, să coboare de la sanctuar în grădinile Afroditei, din apropierea râului Ilissos. Prin acest ritual, în mod simbolic, acestea treceau de la statutul adolescentin la cel marital.

Înainte de căsătorie, tinerele ar fi depus jucăriile din copilărie în cadrul sanctuarului zeiței Artemis, dedicându-i acesteia bențita cu care își prindeau părul, precum și o parte din podoaba capilară, semn că au atins vârsta necesară măritișului.

Odată stabilită între familii nunta, și în funcție de statutul mirelui, mireasa ar fi adus cu ea în noua casă zestrea, atent adunată de-a lungul anilor. În ziua nunții, împreună cu mama mireasei, fata ar fi fost împodobită cu cele mai alese bijuterii, ar fi purtat un machiaj de sărbătoare și ar fi urcat pe carul nupțial pentru a-și întâlni alesul. Nu știm care ar fi fost destinul căsătoriei, unul fericit sau nu, dar, dacă am ține cont de spusele lui Socrate, am putea afirma următoarele:

„Dacă ai o soție bună, atunci ai să fii foarte fericit; dacă ai una rea, atunci ai să devii filosof – și asta este bine pentru toți bărbații".

Siluetă de femeie, din teracotă, purtând chiton și coroană (polos), secolul V î.Hr.

Scenă redată pe piatra funerară a unei femei presupuse a fi din Teba, 430–410 î.Hr.

SOCRATE: „DACĂ AI O SOȚIE BUNĂ, ATUNCI AI SĂ FII FOARTE FERICIT; DACĂ AI UNA REA, ATUNCI AI SĂ DEVII FILOSOF – ȘI ASTA ESTE BINE PENTRU TOȚI BĂRBAȚII".

Materiale votive

Odată căsătorite, femeile din Atena se implicau în mod activ și în sfera religioasă. Sacrificau atât zeilor, cât și zeițelor, participau la festivalurile cetății, puteau sluji ca preotese pentru o perioadă mai lungă de timp și, nu în ultimul rând, se îngrijeau de mormintele înaintașilor.

Dacă analizăm atent materialele votive aduse la templu de către femei, vom putea identifica statuete, baze de statuie, oglinzi din bronz frumos împodobite, bijuterii, statuete cu părți anatomice pentru sănătate, monumente sau inscripții, toate elemente specifice lumii feminine. Din punct de vedere epigrafic, vom observa faptul că, pentru perioada clasică, în inscripții, femeile nu apar niciodată neînsoțite, fie este menționată filiația, și anume numele tatălui, fie numele tutorelui masculin, al soțului sau al fiului, conform legislației cetății.

Procesiunea nunții, pe un vas folosit pentru păstrarea uleiului (lekythos), civilizația greacă, secolul VI î.Hr.

Afrodita, idealul feminității divine

Zeița greacă Afrodita, secolul III î.Hr., colecția Muzeului Luvru

În cazul pantheonului grecesc, feminitatea este celebrată la cel mai înalt nivel. Capricioase, irezistibile, furioase, înțelepte sau timide, în Atena, Artemis, Demetra, Hera, Persephona sau Afrodita se oglindesc idealurile, dorințele, emoțiile și creativitatea lumii grecești. În spatele acestor divinități regăsim transpunerea sentimentelor umane și idolatrizarea lor. De altfel, zeii greci nu sunt perfecți, am putea chiar spune că sunt similari pământenilor, păcătuiesc de aceleași emoții: urăsc, sunt geloși, mânioși și invidioși, adesea triști, iubesc și se bucură.

Idelul feminității divine pentru greci rămâne Afrodita. Este de ajuns să ne gândim la răspunsul pe care muritorul Paris l-a dat cu ocazia concursului de frumusețe dintre Atena, Hera și zeița iubirii. Nici promisiunea unei domnii

peste întreaga Asie, nici slava și biruința în războaie nu au putut să-l oprească pe tânărul prinț troian din decizia de a-i oferi Afroditei titlul de cea mai frumoasă zeiță, primind, desigur, în dar pe cea mai splendidă dintre muritoare, pe Elena.

Afrodita, numele tău e armonie

Născută din spuma mării, purtată de Zefir, zeul vântului de vest, către malurile insulei Cipru, Afrodita este prezentată matură și irezistibilă din primele momente ale existenței sale. Acesteia i-a fost dăruită forța cosmică a iubirii, înțeleasă aici în sens înalt, adică forța care aduce oamenii împreună, cea care mișcă lucrurile pământene. De aceea nu trebuie să ne surprindă faptul că magistrați, regi, oficiali ai statului, ai administrației îi conferă Afroditei un rol important, nu pentru că aceștia ar fi avut nevoie de noroc în dragoste, ci pentru că rolul Afroditei este acela de a garanta în cadrul cetății armonia asupra legilor, de a aduce oamenii împreună pentru buna funcționare a statului, pentru a proteja descendenții *polisului*, pe viitori cetățeni.

Iar legătura Afroditei cu marea, amplu cântată de Hesiod în *Teogonia*, de poemele și imnurile homerice, și prezentă încă de la nașterea ei, nu reprezintă doar o simplă imagine literară, ci arată felul în care bunăstatea este tot un dar al iubirii. Numeroși marinari și comercianți dedică zeiței ofrandele lor, pentru ca aceasta să aducă bogăția în cetate; de altfel, marea este sursa principală de venit a grecilor.

Observăm, deci, o prezență a zeiței în toate locurile-cheie ale orașului: pe acropolă, simbolizând iubirea înaltă, în agorà, unde se desfășurau toate afacerile cetății, în porturile comerciale și în apropierea mării, în zone umile și bogate.

Femeile, fie cele de rând, fie cele nobile, dedică Afroditei în principal pentru a fi protejate în iubire și pentru fertilitate. Astfel, statuile, tămâia, hainele și bijuteriile pentru temple, rodiile, merele, sticluțele de parfum sau porumbeii reprezintă o parte din obiectele votive feminine prin care Afrodita ar fi putut fi înduplecată.

Afrodita descălțându-se; figurină din marmură, aprox. 200 î.Hr.

Pe țărmul românesc al Mării Negre

În epoca arhaică, Afrodita va ajunge și pe țărmul românesc al Mării Negre, prima oară la Histria, apoi, pe rând, evidențe ale prezenței zeiței se vor regăsi și la Tomis, Callatis și la Albești. În toate aceste locuri, femei și bărbați dedică ofrande, timp de 900 de ani, celei mai frumoase zeițe grecești.

***

Expresiile feminității grecești, cel puțin pentru epoca arhaică și clasică, se regăsesc încă într-un stadiu incipient. Femeia, deși amplu celebrată în literatură, artă și religie, rămâne dependentă de autoritatea masculină, ea însăși raportându-se, atunci când este cazul, la virtuțile lumii bărbaților. Cu toate acestea, odată cu epoca succesivă, cea elenistică, vocea femeii își va croi propriul drum pe cărările anevoioase ale istoriei.

BIBLIOGRAFIE

Homer, *Iliada*, în trad. Murnu, George, Univers, București, 1985.

Homer, *Odissea*, în trad. Murnu, George, Univers, București, 1979.

Bremmer, Jan, *Interpretations of greek mythology*, Routledge, London, 1989.

Burkert, Walter, *Greek religion: archaic and classical*, în trad. John Raffan,Blackwell Publishing Ltd, 1985.

Fernand, Robert, *Religia greacă*, în trad. Lazurca, Marius, Teora, București, 1998.

Guidorizzi, Giulio, *Il mondo letterario greco. L'età arcaica*., Einaudi, Milano, 2008.

Otto, Walter, *Zeii Greciei. Imaginea divinității în spiritualitatea greacă*, în trad. Snagoveanu – Spiegelberg, Humanitas, 1995.

Campbell, Malcom, *Lysias: on the murder of Eratosthenes*, Bristol Classical Press, 1997.

Alexandrescu Petre, *Histria VII. La zone sacrée d'époque grecque*, Editura Academiei Române, București, 2005.

Alexandrescu Vianu, Maria, *Aphrodites orientales dans le bassin du Pont Euxin*, în: „Bulletin de corrispondance hellénique", vol. 121, nr.1, 1997, p. 15-32.

Buzoianu, Livia; Bărbulescu, Maria, *Motive tematice în reprezentările Afroditei în lumina descoperirilor arheologice de la Albești (jud. Constanța)*, în: „Revista Română de Studii Euroasiatice", anul V, nr. 1-2, 2009, p. 7-22.

Friză din marmură, de la Histria, secolele II–I î.Hr., cu reprezentarea unor divinități grecești: Apollo, Hefaistos, Poseidon, Eros, Afrodita, Atena, Zeus, Hermes, Hera. Colecția Muzeului Histria

Historia

DIGITAL

EXCLUSIV ONLINE

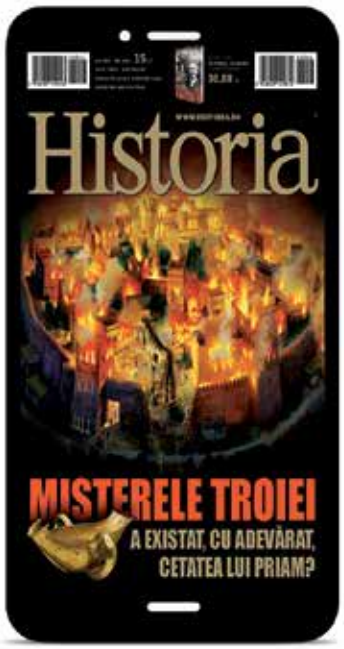

poate fi achiziționată din Paydemic

Scanează QR Code-ul!

Scurtă istorie a inflației

De la începuturile tranziției și până în prezent

DE ALEXANDRU M. TĂNASE ȘI MIHAI RĂDOI | FOTO: SHUTTERSTOCK, GETTY IMAGES, ARHIVA TVR, WEBSITE BNR/NUMISMATICĂ, ADINA SCORȚESCU

Alături de cursul de schimb și dobândă, inflația este unul dintre termenii macro-economici cei mai cunoscuți de către întreaga populație. Creșterea galopantă a prețurilor de anul acesta l-a readus în discuția oamenilor de rând, care, pe zi ce trece, fac față din ce în ce mai greu cheltuielilor pentru produsele de bază și serviciile necesare unui trai decent. Cauzele multiple ale acestui flagel merită o atenție specială, având în vedere consecințele sociale grave pe care inflația le are, în special asupra păturilor celor mai defavorizate ale societății.

Reforma prețurilor sau liberalizarea prețurilor, cum a fost adesea percepută la nivelul general al populației, a fost una dintre direcțiile de politică majoră ale guvernelor reformatoare din țările în tranziție, dar – din punct de vedere social – au apărut foarte multe probleme.

Liberalizarea prețurilor a fost făcută în diferite moduri: unele țări au ales calea unor liberalizări bruște, în timp ce altele au preferat o abordare graduală. Însă, în toate țările aflate în tranziție, inflația sau hiper-inflația au fost termeni care au intrat în limbajul de zi cu zi, atât al guvernelor, cât și al diferitelor pături sociale. Presiunea dată de devalorizarea rapidă a monedelor naționale a devenit evidentă, iar cercul vicios „inflație-devalorizare-inflație“ a devenit curând o realitate comună, după cum arată și următorul tabel.

INFLAŢIA (%) ÎN CÂTEVA ŢĂRI, LA ÎNCEPUTURILE TRANZIŢIEI

ȚĂRI	1991	1992	1993	1994	1995	1996
ALBANIA	104	237	31	16	6	18,9
BULGARIA	339	79	64	122	33	311,0
CROAȚIA	149	937	1150	-3	4	3,4
MACEDONIA DE NORD	115	1935	230	55	9	1,0
UNGARIA	32	22	21	21	28	20,0
POLONIA	60	44	38	29	22	18,0
ROMÂNIA	**170,2**	**210,4**	**256,1**	**136,7**	**32,3**	**38,8**
SLOVENIA	247	93	23	18	9	8,8
REPUBLICA MOLDOVA	151	2198	837	116	24	15,0
FEDERAȚIA RUSĂ	144	2318	841	203	131	22,0

Notă: Inflaţia = schimbarea anuală a indicelui preţurilor de consum (calculată la sfârșit de an). În România, în 1997, nivelul inflaţiei a fost de 154,8%. **Sursa:** *Transition Report Update – BERD*, aprilie 1997 și date INS

Alte țări au înregistrat însă niveluri ale creșterilor de prețuri care pot fi calificate cu siguranță ca hiper-inflație: Armenia, Turkmenistan, Croația (în 1993), Macedonia de Nord și altele. Cât s-a reușit și care a fost prețul rămân teme de dezbătut[1].

Evoluția inflației în perioada 1972-1989 în România merită o analiză distinctă, în care să fie dezvăluită interferența factorului politic în economie și în formarea sau, mai bine spus, în controlul administrativ al prețurilor interne. Rolul fostului Comitet de Stat pentru Prețuri și activitatea acestuia în așa-zisa „stabilitate" a prețurilor din ultimele decenii de socialism merită de asemenea să fie parte integrantă a acestei analize separate. Cert este că, în perioada 1990-1996, aproape toate prețurile interne din România au fost liberalizate cu scopul declarat de a le alinia la nivelul prețurilor internaționale. Cum era de așteptat, în primul deceniu al tranziției către o economie de piață, inflația a avut o evoluție dezastruoasă din punct de vedere economic și (sau mai ales) social.

Această creștere sălbatică, ilustrată în graficul de mai jos, a fost determinată de restructurarea masivă a ramurilor economice, de privatizarea lentă, înțelegerea greșită a conceptelor de piață, încercarea de manipulare a cursului de schimb al leului, scăderea fundamentală a creșterii economice, confiscarea valutei din 1992 și, nu în ultimul rând, de începutul împrumuturilor externe masive care au continuat până în prezent (datoria externă a ajuns la 137,3 miliarde de euro în mai 2022).

Aspectele sociale ale liberalizării prețurilor

În decembrie 1991, celebrul actor de comedie Dem Rădulescu juca într-un monolog la fel de cunoscut intitulat „Milogu S.A.", despre dificultățile omului de rând în perioada de tranziție care abia începea.

Practic, sistemul economic și social românesc se prăbușise fără a fi înlocuit de un alt sistem care să ofere locuri de muncă și protecție socială unor pături largi de

1. O analiză mai detaliată a acestor aspecte este prezentată în lucrarea semnată de Alexandru M. Tănase, *Măsuri pentru introducerea și susținerea convertibilității leului* (ASE, București, 1997).

CINCI DECENII DE INFLAȚIE (%) - DE LA SOCIALISM LA CAPITALISM

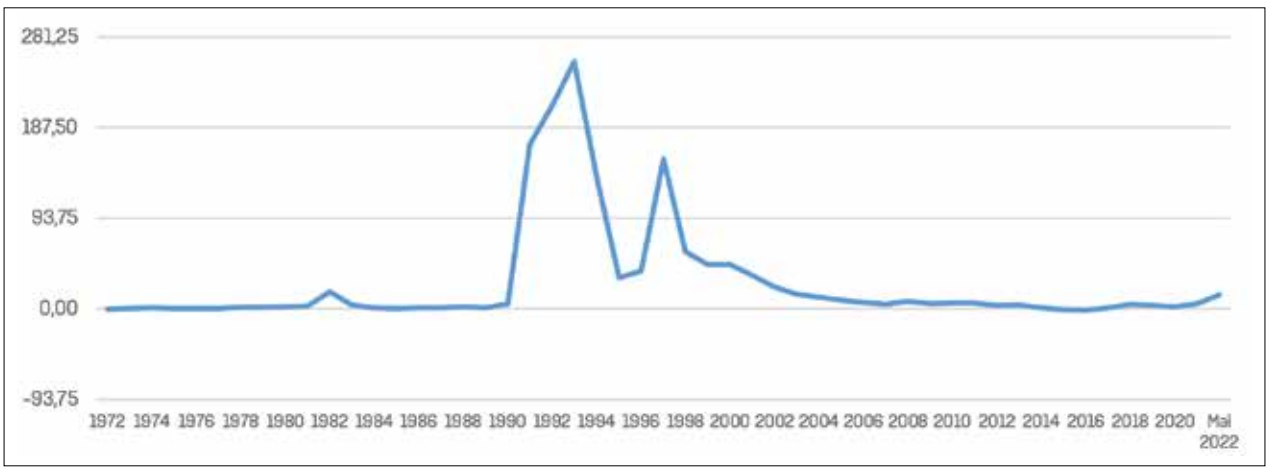

Sursa: Calculele autorilor, pe baza datelor publicate de Institutul Național de Statistică (INS) și BNR

Coadă în fața unei alimentare bucureștene pe 3 ianuarie 1990, la zece zile după căderea regimului comunist

cetățeni, care nu se mai confruntaseră cu problemele economiei de piață[2]. Această prăbușire a adus schimbări fundamentale în societate. S-a sperat complet greșit că trecerea de la o economie super-centralizată la o economie de piață se va face într-o perioadă scurtă de timp, de numai 2 ani (vezi în acest sens Programul Guvernului Petre Roman publicat în 1990, criticat de autori la vremea respectivă).

În sceneta scrisă de Dan Mihăiescu, marele actor prezenta (poate fără intenție) aspecte macroeconomice și sociale de mare relevanță până în zilele noastre. O privire atentă și mai în detaliu merită efortul, pentru a înțelege ce a fost greșit în tranziția către o economie de piață și dacă ceva s-ar fi putut face altfel pentru evitarea inflației. Cerșetorul pe care Dem Rădulescu îl înfățișează în mod strălucit voia la finalul unei zile „la serviciu" să cumpere „o litră de salam din ăla mov". La început, crede că bruma de bani (mărunțiș) adunată îi va fi îndeajuns, dar imediat își dă seama că creșterea galopantă a prețurilor s-ar putea să fie o mare problemă. „Să vedem dacă îmi ajung, că de dimineață era 460" (per kg, în prețuri vechi, bineînțeles), „la 10 era 530, la 12 – 670, iar acum știu eu cât o fi?...". Trei decenii mai târziu, românii își amintesc de adevărurile sociale durabile prezentate de Dem Rădulescu, prin prisma inflației actuale.

Un alt aspect important al alinierii prețurilor românești cu cele internaționale este legat de prețul forței de muncă (în principal salariul), care a avut implicații sociale directe. În esență, la începuturile tranziției, el nu era nici pe departe la nivelul celui internațional. A fost o realitate de

Dem Rădulescu în sceneta ,,Milogu S.A'',
difuzată la TVR în decembrie 1991

necontestat, utilizată ca argument în atragerea de investiții străine, de capitaluri care erau dornice să producă pe o piață europeană relativ mare (circa 23 milioane locuitori în acei ani și de 19,1 milioane în 2021 după o emigrare în masă, în special a tineretului) și cu forță de muncă bine calificată și ieftină. Corelația dintre producție și consum poate fi însă fundamental zdruncinată, în măsura în care prețul forței de muncă suferă de grave și persistente nealinieri. În ceea ce ne privește, am optat mereu pentru o abordare echilibrată a raportului „muncă-salarii-prețuri", în care creșterea producției trebuie să devanseze creșterea salariilor.

2. Vezi și Alexandru M. Tănase și Mihai Radoi - „Aspecte macroeconomice și sociale în unele piețe emergente din Europa", Revista Profit, Chișinău, nr. 11 (293) din noiembrie 2021

Reforme graduale, inflație galopantă

Reforma prețurilor efectuată la 1 noiembrie 1990 nu a fost decât începutul procesului de liberalizare a prețurilor. Subvențiile acordate pentru produsele de bază aveau să fie în curând anulate, iar ultima etapă a fost cea de la 1 mai 1993. Privind retrospectiv, s-ar putea susține că singurul rezultat al acestor reforme a fost inflația. Acest lucru nu este, însă, în întregime adevărat. Dacă reforma prețurilor s-ar fi făcut în condiții economice favorabile (creștere a producției și productivității, politică fiscală prudentă, politică de credit și monetară adecvată, accelerarea privatizării și a restructurării etc.), rezultatele ar fi fost diferite. Presiunea exercitată de sindicate a fost de asemenea un element important care a perturbat desfășurarea lentă și mai ales coerentă a liberalizării prețurilor.

Reforma prețurilor a fost fără îndoială un proces continuu, având în vedere distorsiunile de prețuri grave moștenite din perioada socialistă. La sugestia organismelor financiare internaționale, pe 2 iulie 1996, România a ajustat prețul la o serie de produse vitale pentru întreaga economie: gazele naturale (creștere cu 57,5%), energia electrică (+58,7%), motorina (creștere de 20%). Prețul benzinei a ajuns la 990 lei/litru față de 650 lei/litru anterior majorării. Prețul cărbunelui a crescut, de asemenea, la 55.000 lei/tona, în timp ce prețul lemnului de foc a crescut la 60.000 lei/tona. Prețurile de consum pentru unele produse de bază, cum ar fi laptele și pâinea, au crescut în 1996 cu circa 43%. În paralel, Ministerul Finanțelor a acordat o serie de compensații pentru energie, combustibil și pâine. Acestea erau menite să protejeze păturile populației care realizau venituri mici și au avut un impact favorabil din punct de vedere social.

Odată cu creșterile de prețuri, Guvernul României a anunțat și o creștere a salariilor de 6% pentru primele trei trimestre ale anului 1996, iar – începând de la 1 iulie 1996 – pensiile au fost majorate cu circa 10,5%. Pe de altă parte însă, Ministerul Finanțelor a anunțat că, la nivelul anului 1996, volumul total al cheltuielilor bugetului consolidat a crescut cu 1.000 miliarde lei.

În contextul datelor prezentate mai sus, se poate afirma că – în primul deceniu al tranziției – România a ajustat, cu oarecare ezitări, prețurile interne, atât la produsele de bază, cât și la produsele de lux, atât la nivelul prețurilor finale, cât și la nivelul celor intermediare. În aceste condiții, s-a realizat deci ceea ce în literatura de specialitate se numește „alinierea prețurilor". Pentru unele categorii de produse (benzină, țigări, produse de consum din import etc.) s-a reușit alinierea la nivelul prețurilor internaționale. Pentru alte produse, în special cele de bază din consumul populației, prețurile interne nu erau încă aliniate.

În timpul perioadelor inițiale de tranziție, România a adoptat o politică mixtă de liberalizare a prețurilor. De exemplu, în perioada 1990-1993, prețurile unor produse din import nu erau corelate cu valoarea lor internațională bazată pe prețurile CIF (la frontiera țării importatoare) și cursurile de schimb existente la data efectuării importurilor respective. Având în vedere această situație specifică, reforma prețurilor în România a început la 1 noiembrie 1990, când regiile autonome și societățile comerciale au fost lăsate să își stabilească propriile prețuri și tarife, bazate pe raportul dintre forțele de pe piață, în cazul acelor produse unde existau cel puțin trei producători. Pentru produsele de bază cum au fost pâinea, carnea, zahărul, uleiul etc., liberalizarea a fost inițial prevăzută pentru 1 iunie 1991, amânată însă de mai multe ori.

Coadă la o patiserie bucureșteană, în octombrie 1992

Retrospectiv, este interesant de amintit și faptul că legislația necesară acestui proces a fost introdusă de asemenea gradual. Multe dintre deciziile Guvernului erau amalgamate din această cauză, conținând elemente certe de piață și, în același timp, elemente de dirijare centralizată. Hotărârea Guvernului nr. 1109/1990 cu privire la liberalizarea prețurilor și măsuri de protecție socială, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 115/23 noiembrie 1990, este un exemplu tipic din acest punct de vedere.

Deși liberalizarea prețurilor a fost făcută gradual, fenomenul a intrat în limbajul și preocupările de zi cu zi ale întregii societăți. Ca un corolar, presiunea pentru devalorizarea rapidă a leului a devenit evidentă, iar cercul vicios „inflație-devalorizare-inflație“ s-a transformat într-o realitate românească.

Sarcina cea mai dificilă a celor care au condus reforma în acea perioadă a fost (și într-un fel continuă să fie în foarte multe cazuri) spargerea cercului vicios menționat mai înainte. Banca Națională a României (BNR) a fost nevoită până la urmă să procedeze la o operațiune majoră de redenominare a cursului leului la 1 iulie 2005, când 10.000 de lei vechi au fost schimbați pentru 1 leu nou. Măsura a fost controversată, dar absolut necesară pentru combaterea inflației.

Cauzele inflației din prezent

Cauzele inflației actuale sunt multiple și au origini atât interne, cât și externe. Fundamentele economice și situația geo-politică sunt diferite acum față de cele de la începuturile tranziției.

Criza energetică provocată de războiul dintre Federația Rusă și Ucraina este fără îndoială un factor major. Guvernatori de bănci centrale, economiști, analiști și alți factori de decizie sunt aproape unanimi în a prezice în perioada următoare și o criză alimentară care va avea un impact negativ asupra inflației. Pentru a complica lucrurile și mai mult, toate țările de pe planetă au trebuit să facă față timp de doi ani (și încă nu s-a terminat) unei pandemii de COVID-19 de proporții biblice.

Marile deficite bugetare au devenit situații obișnuite. În plus, nivelurile scăzute ale dobânzilor până de curând au avut implicații vaste pentru băncile centrale și guverne, pentru creșterea economică, pentru cetățeanul obișnuit și în final pentru inflație. O privire mai atentă este necesară.

Se remarcă nivelul încă scăzut, până de curând, al dobânzilor pentru banii emiși de băncile centrale. Aproape toate țările din următorul tabel sunt în situația în care nivelul dobânzilor plătite este mai mic decât cel al inflației. Mai direct spus, cine economisește pierde bani.

DOBÂNZILE ȘI INFLAŢIA (%) ÎN DIFERITE ŢĂRI

ȚARA	ULTIMELE DOBÂNZI	DOBÂNZILE PRECEDENTE	DATA	INFLAȚIA (ULTIMELE DATE/ESTIMĂRI)
Elveţia	-0,25	-0,75	IUN/22	3,40
Japonia	-0,1	-0,1	MAI/22	2,50
Zona Euro	0	0	IUN/22	8,60
SUA	1,5 - 1,75	1,0 - 1,25	MAI/22	8,60
China	3,7	3,7	IUN/22	2,50
Rusia	9,5	14,0	IUN/22	15,90
Turcia	14,0	14,0	IUN/22	78,60
ROMÂNIA	**4.75**	**3,75**	**MAI/22**	**14,49**
R. MOLDOVA	18,50	15,50	MAI/22	29,05

Sursa: Trading Economics (http://tradingeconomics.com, accesată la 10 iulie 2022); Băncile Centrale și Oficiile de Statistică. Nivelurile sunt cele mai recente, disponibile la acea dată.

Acesta a fost, este și va fi în continuare motivul pentru care cei ce economisesc se orientează și către alte instrumente, cum ar fi criptomonedele. Aurul nu mai este neapărat primul activ de refugiu, cum obișnuia să fie în perioade tulburi.

Ca și în cazul altor țări, problema dobânzilor în România trebuie privită dintr-o perspectivă istorică. În prezent, dobânda de politică monetară este încă la un nivel scăzut față de nivelul inflației de 14,49% (mai 2022) (deși au fost operate anul acesta câteva creșteri de către BNR), și anume la 4,75% pe an începând cu 6 iulie 2022 (crescută de la 3,75%), după datele publicate. Începând cu 10 ianuarie 2022, BNR a decis să majoreze și coridorul simetric de fluctuație a dobânzilor.

Asemenea niveluri ale dobânzilor ar putea avea un impact pozitiv asupra creditelor acordate sectorului real din economie, dar, în același timp, au un efect negativ pervers, la fel ca și în țările dezvoltate. Nivelul încă scăzut al ratei de refinanțare (care, în fapt, susținea conceptul „banilor ieftini") este bun pentru stimularea producției, serviciilor, comerțului, dar are un impact negativ asupra economiilor bănești ale populației și asupra atitudinii acesteia în legătură cu procesul de economisire. Bineînțeles că nu există niciun stimulent de a economisi într-o monedă care se depreciază și care, în primul rând, nu oferă dobânzi remuneratorii.

Mai mult, încrederea populației în moneda națională și în puterea ei de cumpărare se diminuează în mod constant în termeni reali (ajustați la inflație). Cei care economisesc vor trebui să mai aștepte până când va face sens din nou să economisești și să păstrezi banii la băncile comerciale. Stimularea economiilor interne nu este încă o direcție strategică de politică monetară.

Lecțiile trecutului

Credem că ar fi riscant să se tragă o singură concluzie la acest articol. În primul rând, trebuie spus că procesele inflaționiste curente vor continua, cel puțin până anul viitor, chiar dacă se vor înregistra și fluctuații. Până când conflagrația militară din estul Europei nu se va încheia, șansele de a stăvili criza energetică și pe cea alimentară sunt minime. În acest context, Guvernul României și autoritățile monetare trebuie să introducă măsuri de protecție socială pentru cei cu venituri mici, în paralel cu reducerea cheltuielilor bugetare (eliminarea pensiilor speciale și reducerea numărului de salariați din sectorul public). Creșterea gradului de colectare a veniturilor bugetare și restabilirea echilibrului extern (încă ne împrumutăm extern la costuri mai mari ca țările vecine) sunt de asemenea cruciale în combaterea inflației.

Redenominarea leului, la 1 iulie 2005

Trebuie spus că nivelul „normal“ al dobânzilor este unul dintre instrumentele macroeconomice cheie cu funcții eficiente, verificate de sute de ani, pentru oprirea inflației. Ratele dobânzilor au jucat și vor continua să joace un rol major în orice societate în viitorul previzibil, inclusiv în România. Dacă acest instrument va fi utilizat cu motivații strict economice (și nu electorale), efectul va fi fără îndoială pozitiv. Acumularea unor datorii mari de către populație (cum ar fi credite ipotecare, cărți de credit, împrumuturi personale, împrumuturi pentru mașini și alte bunuri de larg consum, leasing etc.) a devenit însă o trăsătură distinctă a multor piețe din țările dezvoltate. Și nu numai. Obiectivul-cheie al stabilității financiare este în pericol dacă politica dobânzilor reduse sau chiar negative va continua. Atâta timp cât dobânzile vor continua să rămână la niveluri nerezonabil de scăzute (fără justificare economică) și vor alimenta lichiditățile ieftine și fără plasamente imediate, legătura de cauzalitate dintre cele două instrumente este indubitabilă. Băncile centrale (inclusiv BNR) și cele comerciale au obligația statutară să elimine fără întârziere asemenea tendințe. Disciplina monetară trebuie reinstaurată!

În același timp, credem însă că nevoile specifice ale țării noastre vor fi luate în considerare de organismele financiare internaționale, și, după caz, de Uniunea Europeană (în cadrul Planului Național de Reconstrucție și Reziliență) și de alți participanți majori la activitatea piețele financiare și de capital internaționale. Se înțelege că eforturile proprii ale celor afectați de pandemie, de crizele geo-politice și energetice vor trebui, de asemenea, încurajate.

În acest context internațional fără precedent, România va trebui, de asemenea, să se integreze eforturilor de stăvilire a inflației (inclusiv prin reducerea cheltuielilor nejustificate ale Guvernului) și să implementeze măsuri de protecție socială similare, *mutatis mutandis*, celor din țările dezvoltate. Liderii noștri politici au obligația de a introduce măsuri menite să protejeze populația în limita resurselor bugetare de care dispunem, care să fie judicios și echitabil repartizate. Transparența și onestitatea acestora în transmiterea către populație a adevărului (oricât de dureros va fi acesta) despre cauzele, intensitatea și durata inflației sunt mai necesare ca oricând.

Prețurile carburanților la mijloc de iulie 2022, într-o benzinărie din Capitală

ABONEAZĂ-TE ȘI DESCOPERĂ Historia

în perioada 15 august–14 septembrie

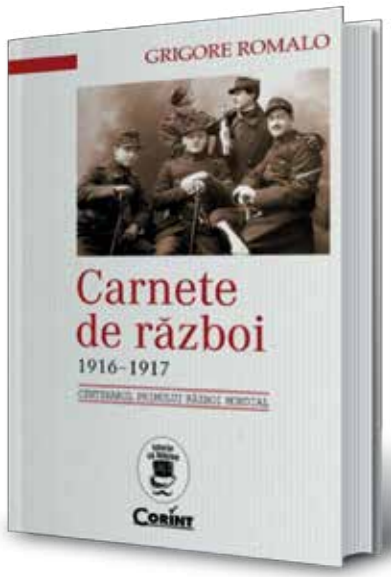

OFERTĂ SPECIALĂ!

Abonează-te la Historia* sau Historia + Historia SPECIAL
pe minimum 12 luni şi poți câștiga una dintre cele 40 de cărți oferite de editura Corint

CORINT

Carnete de război 1916-1917

de Grigore Romalo

SCANEAZĂ CODUL QR

10% EXTRA REDUCERE PENTRU STUDENȚI ȘI PENSIONARI

Pentru a beneficia de extra reducerea de 10% din prețul de abonament, trimiteți fie copia carnetului de student vizat pe anul universitar în curs, fie copia talonului de pensie pe ultima lună, la abonamente@adevarulholding.ro.

PREȚURI LA ABONAMENTE CU PÂNĂ LA 31% MAI MICI FAȚĂ DE PREȚUL LA CHIOȘC

ONLINE: la http://abonamente.adevarul.ro

Prin **VIRAMENT BANCAR** sau **MANDAT POȘTAL** în contul SC ADEVĂRUL HOLDING SRL, cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala DECEBAL, București, Bulevardul Unirii, nr. 64, bl. K4, scara 3 și 4, sector 3.
Cont RO70BRDE441SV58305914410

La FIRMELE DE ABONAMENTE și la TOATE OFICIILE POȘTALE

*Pentru acordarea premiilor este necesar să vă abonați la Historia sau Historia + Historia Special pe minimum 12 luni și să trimiteți copia dovezii de plată împreună cu talonul de abonament completat la SC ADEVĂRUL HOLDING SRL, București, Șos. Fabrica de Glucoză, nr. 21, sector 2, cod poștal 020331, sau email abonamente@adevarulholding.ro.
**Premiile vor fi acordate prin tragere la sorți din numărul total al abonaților din luna curentă. Detalii în regulament și pe site-ul historia.ro.

	3 luni	6 luni	12 luni
Historia (apariție lunară)	(35 lei)	(69 lei)	(126 lei)
Historia SPECIAL (apariție trimestrială)		6 luni (19 lei)	12 luni (38 lei)
Historia + Historia SPECIAL	3 luni (46 lei)	6 luni (86 lei)	12 luni (161 lei)

INTRĂ PE HISTORIA.RO PENTRU A FI LA CURENT CU OFERTELE NOASTRE DE ABONARE.

Talon de abonament Historia ☐ Historia Special ☐

Nume şi Prenume..... CNP.....

Str. ..... Nr..... , Bl....., Sc....., Et....., Ap....., Localitate.....

Judet/ Sector ....., Cod poștal ....., Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal/ordin de plată nr. ..... din data ..... în contul S.C. ADEVĂRUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala DECEBAL, București, Bulevardul Unirii, nr. 64, bl. K4, scara 3 și 4, sector 3. Cont RO70BRDE441SV58305914410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Pentru abonamentele plătite cu mandat poştal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVĂRUL HOLDING S.R.L., București, Şos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poştal 020331, sau e-mail: abonamente@adevarulholding.ro.

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C. Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr.677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L printr-o cerere scrisă.

Street food dobrogean

Moștenirea turcească

DE ALEXANDRU ZAHARIA | FOTO: FLORENTINA ȚONE, SHUTTERSTOCK, GETTY IMAGES, WIKIMEDIA COMMONS

Dobrogea este renumită pentru mâncărurile și gustările ei absolut delicioase, de origine turcă sau tătară, pregătite după rețete vechi de sute de ani. Fie că sunteți la Mangalia, la Constanța, ori în orice altă stațiune de pe litoralul românesc, este musai să încercați șuberek. Pentru necunoscători, șuberek este făcut dintr-un aluat crocant, auriu, zemos la interior, cu brânză sau carne tocată de vită sau oaie. Plăcinta pufoasă, în formă de semilună, chiar dacă este sățioasă, este pur și simplu delicioasă și te îndeamnă să mai ceri încă una și încă una. Din simigeriile pe care le întâlnești la fiecare colț de stradă, neapărat să comandați un pahar cu ayran (iaurt sărat) rece, numai bun în zilele toride. Pentru nostalgicii însetați, recomandată este și braga, foarte răcoritoare, denumită și „băutura sultanilor", cu aspect tulbure, cu gust dulce-acrișor, care te poartă prin toate stările. Și, pentru ca meniul dobrogean fast-food să fie complet, nu trebuie să lipsească desertul însiropat și plin de tot felul de nuci pisate – bineînțeles, baclavaua dulce-dulce care se topește în gură.

Șuberek cu brânză, pe plaja de la Mangalia

Acestea fiind zise și recomandările făcute, ce-ar fi să pornim ușor-ușor pe firul istoriei și să aflăm locul de proveniență al șuberekului, cum a ajuns el la noi și cine l-a preparat întâia dată.

Coaptă sau prăjită, la tigaie ori la cuptor, această plăcintă gustoasă este un produs tradițional al bucătăriei tătărești din Crimeea. Întâlnit și sub denumirea de *cheburek*, este și astăzi foarte popular în Caucaz, Asia Centrală, Rusia, Lituania, Letonia, Estonia, Ucraina, Europa de Est, Turcia și, bineînțeles, în România. Cheburek este un *börek* (plăcintă umplută, cum îi spun turcii), în formă de semilună, la interior cu un strat foarte subțire de carne de vită sau de miel, tocată și asezonată cu ceapă verde din abundență și cu piper negru. Aluatul simplu, doar din făină, sare și apă, este moale și flexibil, dar nu lipicios. Cheburek are în Turcia variațiuni precum *çiğ börek* (börek crud) și *tobörek* (börek copt, nu prăjit). Cuvântul Çi înseamnă „delicios" în limba tătară și, da, suntem și noi de acord că nimeni nu îi poate rezista.

Tătarii – o comunitate de origine mongolo-turco-turanică, care în secolul al V-lea trăia în deșertul Gobi și participa la fondarea Imperiului Mongol al lui Genghis Han – se găsesc astăzi pe teritorii vaste, din regiunea Crimeea până în Asia Centrală. Ajunși în România prin secolul al XIII-lea, au adus cu ei nu doar cultura, limba, obiceiurile, ci și mâncărurile tradiționale, care au prins aici rădăcini, fiind savurate cu plăcere de localnici și de turiștii care vizitează litoralul Mării Negre în fiecare vară.

Șuberek, simbolul culinar al culturii otomane

Cheburek este cel mai ușor și cel mai rapid tip de börek care se poate prepara în 30 de minute. Însă nu toate tipurile de börek se gătesc cât ai bate din palme.

Pentru a înțelege mai bine originea börek-ului, hai să închidem ochii pentru o clipă și să ne imaginăm că am ajuns la Curtea sultanului Mehmet al IV-lea, care a domnit între 1648 și 1687. Se spune că, în fiecare dimineață, *Dîvân-ı Hümâyûn* (Sfatul Imperial) se întrunea într-o cameră cu cupolă a Palatului Topkapî. În jurul unei mese îmbelșugate se adunau Marele Vizir și miniștrii săi, având parte de un prânz magnific, cu șase feluri de mâncare, care mai de care mai somptuos. Mai întâi era adus la masă *dane*, un orez parfumat și condimentat cu piper, strămoșul pilafului de

astăzi. După care venea *șurba-ı makiyan* (ciorbă de pui), urmată de *çömlek aşi* (o tocană din miel sau vită). Desertul - *baklava* sau *muhalebbi* (budincă de lapte). Dintre toate aceste feluri de mâncare, care mai de care mai simandicoase, vedeta acestui mic-dejun era însă *börek*, produs de patiserie savuros, preparat din *yufka*, un aluat delicat, umplut cu brânză feta, pătrunjel, pui, carne tocată și, ocazional, câteva legume, precum cartofi, spanac, praz sau dovlecei. Nemaipomenit de gustos, a devenit de-a lungul timpului unul dintre simbolurile culinare ale culturii otomane.

Ayran rece și sărat pentru zile toride

Ce merge mai bine lângă un șuberek decât un alt produs adus în Dobrogea de comunitatea turcească? Ayranul este o băutură pe bază de iaurt, apă și sare, care se servește rece și e numai bună în verile călduroase. Popular în Asia de Vest, Asia Centrală, Asia de Sud, Europa de Sud-Est, Asia de Nord și Europa de Est, ayranul (care în mongolă înseamnă „lapte de iapă") este menționat prima oară prin secolul al XI-lea, în timpul lui Mahmud al-Kashgari (unul dintre cei mai importanți cărturari turci).

Modul tradițional de preparare a băuturii în rândul diferitelor popoare iraniene este direct din lapte, fără iaurt, folosind un burduf din piele de capră sau de oaie, cunoscut sub numele de *mashk*. Transformarea laptelui cald în ayran se făcea prin turnarea acestuia în burduf și agitarea lui pentru câteva ore (orice tip de lapte, dar musai să fie... bătut). Ayranul, consumat de triburile turcice din trecutul îndepărtat, a fost promovat la rangul de băutură națională în Turcia modernă.

În alte regiuni ale lumii, ayranul poate fi amestecat cu piper negru, mentă uscată, cu suc de lămâie sau bucăți de castravete. În Afganistan, este cunoscut sub numele de *dogh*, fiind un mix de iaurt, sare, mentă, cubulețe de castraveți proaspeți, lime. În Cipru are denumirea de *Ayrani*, având în compoziție iaurt acru de oaie, apă, sare și mentă.

Simit (covrig cu mac) și ayran, un mic dejun clasic în Turcia

Baclava însiropată, cu gust divin

Ce completare mai bună pentru meniul de tip *street food* al turistul poposit pe litoral decât o porție mică, dar extrem de dulce de... baclava? Prăjitura însiropată și parfumată, plină de unt, zahăr, nucă pisată și presărată cu fistic se mai numește pe la noi și „sarailie" (probabil din vremurile când vizitele turcilor nu erau chiar de plăcere).

Am mâncat prima oară sarailie la Brăila, de la o patiserie apreciată și cu tradiție în oraș, aproape de Dunăre, în centrul vechi. Era atât de însiropată și de bună, încât nu lăsam să se prelingă pe degete niciun strop, pentru a nu pierde nimic din bunătatea dulce, cu gust divin. Cuvântul *baklava* a apărut pentru prima oară în engleză, în 1650, fiind împrumutat din turca otomană. Numele *baklava* este folosit în multe limbi, cu variații fonetice și ortografice diferite. Istoricul Paul D. Buell susține că *baklava* provine

ÎN GRECIA, BACLAVAUA ESTE PREPARATĂ CU 33 DE STRATURI DE ALUAT, FĂCÂND REFERIRE LA ANII VIEȚII LUI IISUS HRISTOS.

de la rădăcina mongolă *bayla*, care înseamnă „a lega, a înfășura, a îngrămădi". Alți istorici sunt de părere că cele mai vechi forme cunoscute (înainte de 1500) ale cuvântului sunt *baklağı* și *baklağu*.

Originea pre-otomană a acestui desert de patiserie, stratificat, realizat dintr-un aluat dulce, sirop și nuci pisate, este necunoscută. Este un desert comun al bucătăriilor turcești, iraniene și arabe. Dezbaterile asupra originii lui au aprins multe pasiuni. Unii specialiști afirmă că baclavaua își are rădăcinile în Roma antică, alții susțin că ar aparține asirienilor, fiind deja preparată de către aceștia în secolul al VIII-lea î.Hr. În unele documente apar mențiuni că primii care au preparat acest amestec ar fi fost grecii, în altele au fost... turcii.

Un alt desert similar este *güllaç*, preparat în bucătăria turcească și considerat de unii drept precursorul *baklavalei*. Se servește cu nucă și rodie proaspătă și se consumă în general în timpul Ramadanului. Prima atestare a *güllaç* vine dintr-un „manual de hrană și sănătate", scris în 1330, care ține o evidență a alimentelor mongole, numit *Yinshan Zhengyao* (Principii importante ale mâncării și băuturii). A fost scris de Hu Sihui, un dietetician de la curtea etnică mongolă din dinastia Yuan.

Se crede că cel mai vechi strămoș al baclavalei este prăjitura *placenta* din Roma antică, un desert făcut din foi de patiserie, subțiri, alternate cu straturi de brânză și miere. Tortul astfel rezultat era aromat cu foi de dafin, copt și udat cu și mai multă miere. Interesant este că unii istorici cred că „placenta" este de fapt derivată din grecescul *plakous*, un cuvânt care însemna „pâine subțire, stratificată", rețeta fiind găsită în *De Agri Cultura* a lui Cato (160 î.e.n.), scrisă în stil grecesc.

Suleyman Magnificul le dădea baclava soldaților săi

Dar procesul găsirii paternității baclavalei nu se oprește aici. Alți specialiști cred că *baklava* în forma sa modernă își datorează descendența tradițiilor turcești medievale. Turcii nomazi din secolul al XI-lea erau cunoscuți pentru fabricarea pâinii în straturi. Și cireașa de pe tort vine de la legenda care menționează că *baklava*, în forma pe care o iubim și o știm astăzi, este atribuită lui Suleyman Magnificul, un sultan din secolul al XVI-lea care a condus Imperiul Otoman din 1520 până la moartea sa, în 1566. Se zice că, în timpul Ramadanului (sărbătoare religioasă la musulmani, care durează o lună și presupune post și rugăciune), Suleyman Magnificul a început tradiția de a oferi fiecărui regiment de ieniceri tăvi cu *baklava*.

Originile acestui desert fabulos sunt revendicate și de locuitorii Persiei antice. Cea mai veche înregistrare scrisă despre baclava apare într-o carte de bucate din secolul al XIII-lea, bazată pe rețete vechi persane. Această carte includea și o rețetă pentru un dulce realizat din pastă de migdale, învelite în aluat incredibil de subțire și stropit în miere.

Îi lăsăm pe istorici să se războiască, iar noi ne bucurăm că turcii sau grecii, nu se știe sigur, au adus desertul și la noi în țară, în special în zona Drobogei, de unde s-a răspândit în aproape toate patiseriile sau supermarketurile.

Românii au baclava, cu nuci ori fistic, iar bucătăria uzbecă are *pakhlava, puskal* sau *yupka*, preparate cu 10-12 straturi de aluat. Algerienii au și ei *baklawa*, cu migdale și nuci măcinate, o prăjitură aromatizată cu apă de floare de portocal, în timp ce armenii condimentează *pakhlava* cu scorțișoară și cuișoare.

Baklava se prepară în mod tradițional în tigăi mari. Multe straturi de aluat, unse cu unt topit și ulei vegetal, sunt așezate în tigaie. Deasupra se pune un strat de nuci tocate sau fistic (uneori se folosesc și alune), peste care se așază mai multe straturi de cocă întinsă subțire. Înainte de coacere, aluatul este tăiat în bucăți obișnuite, adesea paralelograme, triunghiuri, romburi sau dreptunghiuri. După coacere, se toarnă deasupra un sirop din zahăr, miere, apă de trandafiri sau apă de flori de portocal. Desertul este lăsat să se însiropeze bine, după care se servește la temperatura camerei, fiind ornat cu și mai multe nuci măcinate.

Suleyman Magnificul, portret de Tițian, cca 1530

Geamia „Esmahan Sultan" din Mangalia este cel mai vechi lăcaș de cult musulman din România, ridicat în anul 1575

Culegător de frunze de ceai, pe o plantație din China

Ceai negru fierbinte sau bragă rece?

Cum suntem în zona deserturilor, este vară și toată lumea se gândește la concediu, ce-ar fi să continuăm cu o ceașcă de ceai negru, îndulcit sau nu după gust? Înainte de a povesti, pe scurt, despre originea licorii de culoarea abanosului, să vă spun o întâmplare cu iz personal.

La un ceai cu prietenii din Dobrogea

Era vara lui 2018. După o perioadă petrecută în afara țării, în care îmi lipsiseră oamenii dragi, mâncarea, limba română, până și aerul sărat de la mare, am decis să fac o incursiune pe plaja de la Mangalia. Ajuns cu trenul în localitatea cunoscută și sub numele de Callatis, fostă colonie a cetății grecești Heraclea Pontica, din secolul al VI-lea, familiaritatea (socială și culinară) începea să-mi alinte simțurile.

Într-una dintre plimbările lungi prin oraș am ajuns întâmplător la geamia „Esmahan Sultan", un loc mirific, unde oamenii au fost primitori și ne-au spus povești o după-amiază întreagă, la o ceașcă de ceai negru. La cel mai vechi lăcaș musulman din România ești primit cu brațele deschise indiferent de religie sau de culoarea pielii, de felul cum ești îmbrăcat, și ești îmbiat să împărtășești amintiri și istorisiri vesele, în jurul unei mese, ticsită cu zahăr cubic și cești gata pregătite să fie umplute cu ceai negru.

Cafeaua la nisip și poveștile cu sultani și cadâne

Cafeaua turcească la nisip nu o găsești la fiecare colț de stradă, nici măcar în Dobrogea sau pe litoral.

ORIGINILE CEAIULUI

Ceaiul negru a apărut în China, într-o zonă muntoasă. Ajuns în Europa la 1285, acesta a fost mai întâi comercializat ca plantă medicinală. Spre deosebire de alte ceaiuri, cel negru își menține aroma timp de mulți ani, de aici și parfumul inconfundabil din ceașcă. Băutura preferată a turcilor (fie vară sau iarnă), ceaiul negru se servește concentrat, fierbinte și în pahare de sticlă. Chiar dacă-l întâlnim des la micul dejun, ceaiul negru turcesc se bea de-a lungul zilei, în cafenele, restaurante sau pe marginea drumului în compania prietenilor.

Tradiționala cafea turcească, la nisip

Trebuie să te abați de la strada principală, să întrebi în stânga și în dreapta dacă a mai rămas prin zonă vreun întreprinzător cu ibrice (*cezve*, în turcește), tăvi cu nisip și ceșcuțe un pic mai mari decât un degetar. Ingredientul cel mai important rămâne cafeaua de cea mai bună calitate râșnită fin, cafeaua „groasă" fiartă molcom în ibrice de cupru având un caimac care pare desprins din poveștile cu sultani și cadâne.

Nisipul ajută amestecul de cafea cu apă și zahăr să ajungă la punctul de fierbere însă, odată ridicată spuma, ibricul este dat deoparte, caimacul scos și păstrat în ceașcă, iar cafeaua este lăsată să fiarbă în continuare. După câteva minute, restul de cafea este turnat peste caimacul din ceașcă, în timp ce zațul este lăsat să se așeze. Nu se amestecă nici cu lapte, nici cu alt îndulcitor. Ar fi și păcat să-i stricați gustul!

Bragă ieftină și rece, „băutura sultanilor"

Ce s-ar potrivi cu un covrig împletit cu mac sau susan dacă nu un pahar cu bragă rece? Cu gust dulce-acrișor, băutura răcoritoare a turcilor nomazi din Asia Centrală se obține prin fierberea cu apă a meiului măcinat (din familia gramineelor, apărut ca plantă de cultură acum 7000 de ani în China și Transcaucazia, folosit ca hrană pentru păsări și animale). Braga sau *boza*, în limbile slavă și turcă, a fost menționată prima oară în secolul al X-lea, din peninsula Anatolia răspândindu-se rapid în Balcani, fiind o licoare adorată de toate păturile sociale. Este o băutură răcoritoare

Mult mai cremoasă decât braga, *boza* turcească se servește pudrată cu scorțișoară și ornată cu boabe de năut prăjit

tulbure, consistentă ca un nectar de fructe, din substanțe hrănitoare, cu cantități foarte mici de alcool rezultat din procesul de fermentație, cu un gust specific dulce-nțepător.

Soră dulce a borșului moldovenesc, braga are o rețetă asemănătoare, dar ceva mai complicată și este extrem de perisabilă (cel mult 48 de ore ținută la gheață). În Moldova, braga se prepară din 2 kg tărâțe de grâu amestecate cu 1 kg mălai (versiunea cu mei fiind înlocuită de cea cu grâu și porumb), până se obține un aluat. După ce turtele astfel rezultate se coc, se pun la dospit într-un butoi de lemn. Se frământă, se adaugă apă, drojdie și se lasă la cald timp de 4-5 zile. Amestecul se scoate din butoi, se strecoară și se pune într-o cană de lut sau de sticlă, în care se adaugă zahăr. Denumită „băutura sultanilor", braga are o aromă specifică și este considerată un adevărat izvor de sănătate datorită ingredientelor naturale care revigorează orice suflet însetat în vremuri fierbinți.

***

Nu-i așa că v-am făcut poftă de șuberek, crocant și delicios, care satură pe loc orice pofticios? Ce ziceți de o baclava însiropată și parfumată, la malul mării? Dar de o bragă rece, dulce-acrișoară, care vă face cu ochiul și vă ispitește să vă lăsați răcoriți?

EXPRESIA „IEFTIN CA BRAGA" VINE DE LA MODUL DE PREPARARE A ACESTEI BĂUTURI RĂCORITOARE, 100% NATURALĂ. SINTAGMA ESTE FOLOSITĂ PENTRU A ARĂTA CÂT DE IEFTIN ESTE UN PRODUS, ȘTIINDU-SE CĂ INGREDIENTELE DIN CARE SE FACE BRAGA SUNT LA ÎNDEMÂNA TUTUROR.

În vacanță, cu ochi uimiți și curioși

DE FLORENTINA ŢONE | FOTO: GETTY IMAGES

LECTURI DE VACANŢĂ

Vacanţa, ştiţi bine, e (şi) o stare de spirit. Lumină caldă, aurie, picioare goale pe nisipul rece, straturi de scoici care scârţâie sub tălpi – sau aer rece, proaspăt, de munte, priviri care cuprind totul, până spre orizont, şi porţii mari de papanaşi cu gem de afine. Dar şi lecturi interesante, incitante. Şi pentru că ne dorim să contribuim la starea de bine din vacanţă, pentru că toate lecturile se aşază mai ordonat într-o minte relaxată, vă sugerăm câteva ediţii de colecţie din arhiva noastră. Se citesc uşor pe ecranul tabletei, al telefonului, pe plajă, cu capul ascuns într-un prosop sau sub umbrelă – dar şi în hamac sau în fotoliul plasat strategic pe terasă.

Scanaţi un QR Code şi călătoriţi (şi) cu mintea.

Historia
SPECIAL
NR. 33

Historia
SPECIAL
NR. 34

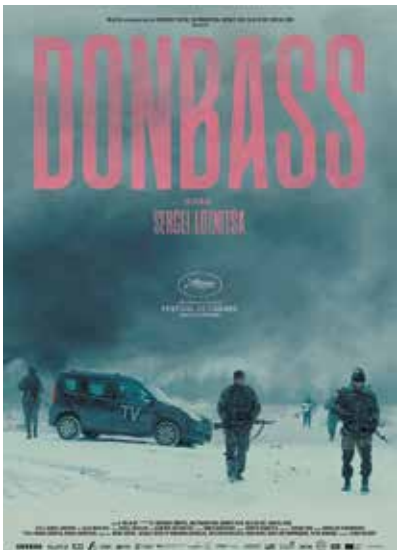

Războiul hibrid

ONLINE | PE PLATFORMA HAPPY CINEMA

În Donbass, o regiune din estul Ucrainei, are loc un război hibrid ce implică un conflict armat deschis, însoțit de crime și jafuri pe scară largă, comise de bande separatiste. Războiul este numit pace, propaganda este rostită ca adevăr și ura este declarată a fi iubire. O călătorie prin Donbass se desfășoară ca un lanț de aventuri curioase, în care grotescul și drama sunt la fel de interconectate ca viața și moartea. Donbass, în regia lui Sergei Loznitsa, nu este povestea unei regiuni, a unei țări sau a unui sistem politic. Este povestea unei lumi pierdute în identități post-adevăr, false. Povestea fiecăruia dintre noi. Toate încasările strânse din vânzarea biletelor vor fi donate către Crucea Roșie din România, în contul destinat refugiaților de război.

Un politician remarcabil

ONLINE | PE NETFLIX

Documentarul biografic Nu te opri niciodată din visare: Viața și moștenirea lui Shimon Perez îl are în prim-plan pe cel care a fost președinte al Israelului între 15 iulie 2007 și 24 iulie 2014. În politică, mulți caută puterea. El a căutat pacea. Prestigiul și integritatea lui Shimon Perez au fost piatra de temelie pe care s-a înființat și ridicat Israelul.

Maria Tănase
O biografie romanțată

LA CINEMA | DIN 26 AUGUST

Maria Tănase a iubit așa cum a cântat, cu patimă, fără să-și refuze nimic și punând totul la bătaie pentru bărbatul iubit, de la sufletul său mare, până la averea câștigată cu vocea inegalabilă. S-a îndrăgostit prima oară la 15 ani și s-a măritat relativ târziu, la 37 de ani, cu Clery Sachelarie, prietenul și confidentul ei de ani buni. Fost moșier și magistrat, mai mare cu 13 ani decât ea, Clery era sărac lipit când s-a însurat cu Maria, un motiv suficient pentru ca prietenii artistei să-l considere un profitor. A fost soția lui Clery timp de 13 ani, până în ziua morții. Însă marea și adevărata ei dragoste a fost Alfred de Chastelain, cu care a trăit cea mai frumoasă poveste de iubire.

Când l-a cunoscut pe Constantin Brâncuși, Maria Tănase avea 25 de ani, era deja o voce cunoscută în toată țara și înregistrase primul ei disc la Viena. „S-au întâlnit pe linia folclorului muzical, a inteligenței și a mondenității. S-au văzut prima dată la Paris. Era fatal ca să se întâlnească la o expoziție din 1938, pe care o serveau sub diriguirea lui Dimitrie Gusti, să se împrietenească fulgerător, să se iubească, să se despartă cu invective din partea «neichii Costache»", povestea Petre Pandrea în cartea Brâncuși – Amintiri și exegeze. Filmul biografic Maria Tănase îi are în distribuție pe Lavinia Șandru, Adrian Păduraru, Marius Florea Vizante, Mihai Malaimare.

O altă cruciadă

LA CINEMA

În comedia SF Cruciada copiilor, Abel (Louis Garrel) și Marianne (Laetitia Casta) descoperă că fiul lor, Joseph, în vârstă de 13 ani, a vândut în secret numeroase obiecte de valoare din casă. Ei află în curând că nu doar Joseph a făcut asta, ci și mulți alți copii din întreaga lume, pentru a

finanța un misterios proiect verde în Africa. Misiunea lor este să salveze planeta.

EXPO | DE ADINA SCORŢESCU

Fotografii cu Principesa Maria

MUZEUL DE ARTĂ POPULARĂ „PROF. DR. NICOLAE MINOVICI", BUCUREȘTI
PÂNĂ PE 27 NOIEMBRIE

Expoziția „Sub însemnul regalității: Fotografiile unei tinere principese" aduce în discuție patronajul artistic și gustul pentru artele decorative ale Reginei Maria, accentul fiind pus cu precădere asupra perioadei de început de secol. Promovarea portului popular românesc și a artelor „naționale" au fost strategii ale Casei Regale pentru formarea și întărirea legăturii cu poporul de adopție, dar și pentru încercarea de a clădi o economie și o industrie casnică cu rădăcini autohtone.

Prin prisma personalității sale creative, Maria a fost în mod natural atrasă de arta decorativă, implicit de arta populară a românilor, pe care a sprijinit-o și a colecționat-o deopotrivă. La Centenarul Încoronării de la Alba Iulia, ne amintim de personalitatea Reginei Maria, în special prin prisma anilor de

acomodare și de formare a figurii sale rămase emblematice.

Prin recuperarea și expunerea seriei de fotografii realizate de Franz Mandy, fotograful Curții Regale, se conturează o parte esențială a formulei expoziționale gândite de Nicolae Minovici în epoca sa, atunci când le-a expus în Capela Muzeului Minovici.

Produse în România

PALATUL CULTURII, IAȘI
PÂNĂ PE 8 SEPTEMBRIE

Expoziția temporară „Fabricat în România" propune publicului o categorie aparte de exponate tehnice, produse ale unor ramuri industriale românești din perioada 1930–1990. Grupată în jurul întreprinderilor producătoare, expoziția etalează aparatură optică, radiouri și ceasuri auto, diverse tipuri de telefoane de birou, jucării, stații de emisie-recepție militare și civile, televizoare, calculatoare de buzunar, aparate muzicale, aspiratoare, machete aviatice la scară realizate după aparate de zbor produse în România. Expoziția dezvăluie cu minuțiozitate epoca în care aceste piese au apărut pe piață și au contribuit la dezvoltarea recunoașterii unei serii de întreprinderi precum: Electronica București, Uzina Mecanică Cugir, Electromureș Târgu Mures, Uzina Arădeanca din Arad, IAR Brașov, IOR București, Electroargeș și Tehnoton Iași. Panourile grafice complementare evidențiază contextul în care aceste fabrici au apărut, au evoluat, apoi s-au retras din peisajul comercial ori s-au orientat spre alte domenii economice.

După Marele Război

PIAȚA UNIRII, SIBIU
PÂNĂ PE 4 SEPTEMBRIE

Parte a unui turneu internațional, expoziția în aer liber „După Marele Război. O nouă Europă 1918–1923" prezintă sintetic începuturile tumultuoase ale perioadei interbelice, accentuând evoluțiile din istoria Europei Centrale și de Est. Sunt expuse peste 200 de piese de material arhivistic – fotografii, documente, filme, hărți, precum și mărturii individuale, prezentate într-un mod interactiv. Expoziția a fost prezentată în numeroase orașe europene, printre care Praga, Sarajevo, Bratislava, Varșovia, Verdun, Berlin, Weimar și Viena.

Primele femei trimise în lagărul morții

CELE 999 DE LA AUSCHWITZ

AUTOARE: HEATHER DUNE MACADAM

EDITURA HUMANITAS

NUMĂR DE PAGINI: 412

HUMANITAS.RO

Primul transport oficial care aducea evrei la Auschwitz nu a fost format din luptători ai rezistenței sau din prizonieri de război, nici măcar din bărbați, ci din fete care au părăsit Slovacia crezând că vor lucra pentru stat vreme de câteva luni. În ziua de 25 martie 1942, aproape o mie de tinere evreice au urcat în trenul ce avea să le ducă într-o lume căreia multe dintre ele nu îi vor supraviețui. Pornind de la mărturiile supraviețuitoarelor și de la o cercetare minuțioasă a documentelor perioadei, Heather Dune Macadam reușește să spună extraordinara poveste a eroismului și a rezistenței de care aceste tinere au dat dovadă în lagărul morții. Este o poveste impresionantă, pe care ar trebui s-o aflăm cu toții.

Un patriot român

SEVER BOCU

AUTORI: FLORIAN BICHIR, HORIA DUMITRESCU

EDITURA RAO

NUMĂR DE PAGINI: 816

RAOBOOKS.COM

Rod al unui uriaș efort documentar, monografia semnată de cei doi autori este un exemplu de hermeneutică, de comentariu istorico-politic bine structurat, abordând aspectele cele mai importante ale vieții și operei unei personalități mai puțin cunoscute, cea a patriotului bănățean Sever Bocu. Volumul constituie o justă restituire, care reintroduce în galeria marilor oameni de stat pe unul dintre făuritorii Marii Uniri, totodată un foarte activ politician al perioadei interbelice.

Povestea unui asasinat

ACEASTĂ DRAGOSTE CARE NE LEAGĂ. RECONSTITUIREA UNUI ASASINAT

AUTOARE: DOINA JELA

EDITURA CORINT

NUMĂR DE PAGINI: 510

EDITURACORINT.RO

Descriind legătura puternică dintre o mamă – Ecaterina Bălăcioiu-Lovinescu (1887–1960), fosta soție a criticului literar Eugen Lovinescu – și fiica ei – Monica Lovinescu (1923–2008), unul dintre cei mai vocali opozanți ai regimului comunist, stabilită în Franța încă din 1947 –, Doina Jela prezintă ororile regimului comunist, nemilos cu cei pe care îi socotea „dușmanii" săi. Autoarea arată în detaliu cum, în jurul Ecaterinei Bălăcioiu-Lovinescu, o pensionară cu o existență discretă, începând din 1955, Securitatea, ca un păianjen dibaci și neobosit, a țesut o pânză de agenți și informatori și și-a mobilizat toate forțele împotriva „prăzii" sale. Telefonul era ascultat încontinuu, iar ieșirile ei zilnice, supravegheate cu mare atenție. S-a recurs la toate metodele: șantaj, amenințări, promisiuni mincinoase, îndemnuri „binevoitoare". Totul cu un singur scop: ca mama să-și trădeze fiica, cerându-i să revină în țară. Ecaterina Bălăcioiu-Lovinescu a rezistat tuturor presiunilor, în schimb, a plătit scump: a fost arestată în 1958, condamnată la 18 ani de temniță grea pentru „discuții dușmănoase la adresa regimului democrat" și închisă, la vârsta de 71 de ani, la Malmaison, Uranus, Jilava, Văcărești. A murit la penitenciarul spital Văcărești.

Cu Hitler la interviu

NU VREAU RĂZBOI! INTERVIURILE UITATE ALE LUI HITLER (1923–1940)

AUTOR: ÉRIC BRANCA

EDITURA CORINT

NUMĂR DE PAGINI: 256

EDITURACORINT.RO

De la ascensiunea sa politică, începută în 1923, până la victoria asupra Franței din 1940, Adolf Hitler a folosit presa democratică așa cum niciun alt dictator n-o mai făcuse până atunci. Prin intermediul interviurilor, Führerul a dorit să se prezinte lumii și să ofere viziunea sa legată de viitor, unul în care cuvântul „război" nu-și găsea locul. Valorificând aceste resurse istorice neprețuite într-o carte remarcabilă, structurată în trei părți, scriitorul și jurnalistul Éric Branca trece în revistă cele mai importante interviuri pe care conducătorul Germaniei naziste le-a oferit corespondenților de presă din Franța, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, precum și destinul celor care au intrat în contact cu Hitler prin intermediul presei scrise. De-a lungul acestor pagini, descoperim informații inedite despre personalitatea lui Hitler și modul în care acesta reușea să atragă de partea sa poporul german și chiar pe unii dintre cei care l-au intervievat. De asemenea, aflăm cum o întâlnire între Adolf Hitler și Winston Churchill n-a mai avut loc, fiind anulată în ultimul moment.

Excepțional material de studiu pentru specialiști și o lectură plăcută pentru orice cititor, cartea oferă o nouă perspectivă celei mai controversate perioade a secolului XX.

Misterul OZN-urilor

HISTORY CHANNEL | MIERCUREA, DE LA ORA 22:00

Oare ființe inteligente din spațiu au vizitat Pământul cu mii de ani în urmă? Sezonul 14 al celebrei serii Extratereștri Antici explorează posibile conexiuni între fenomene OZN și informații decodate din texte antice și artefacte. Din vremea dinozaurilor până în Egiptul antic, de la desenele rupestre din vechime la aparițiile de azi, fiecare episod conferă profunzime istorică întrebărilor, speculațiilor, mărturiilor și teoriilor care înconjoară această controversă perenă.
În întreaga lume, oficiali guvernamentali de rang înalt vorbesc deschis despre fenomene aeriene neidentificate. Teoreticienii astronauților antici sugerează că dovezile au devenit prea puternice pentru a fi ignorate. Suntem în pragul unei dezvăluiri cu privire la obiectele ciudate observate pe cerul nostru?

Scala durerii

HISTORY CHANNEL
JOIA, DE LA ORA 20:00

Robert Alleva și Adam Thorn, doi dintre cei mai mari experți în interacțiunea cu animale deosebit de agresive, supranumiți și ,,regii durerii'', pornesc în misiunea dificilă de a căuta unele dintre cele mai periculoase creaturi, pentru a experimenta mușcături și înțepături extrem de dureroase. Scopul final este de a crea o scală a durerii complexă, care, în cele din urmă, va ajuta la salvarea a numeroase vieți. Pe parcursul celor opt episoade din Regii Durerii, cei doi vor explora locuri greu accesibile, vor întâmpina situații dificile și mușcături imprevizibile cauzate de cel mai mare păianjen din lume, de furnica de foc sau de pitonul reticulat.

Poveștile Nilului

VIASAT HISTORY
VINEREA, DE LA ORA 22:00

Istoricul Bettany Hughes pornește cu toate pânzele sus într-o călătorie impresionantă, urmărind momente importante din istoria Egiptului Antic, în seria Nilul și istoria lui de 5000 de ani. Navigând cu o ambarcațiune tradițională, numită *dahabiya*, Bettany străbate aproape 1500 de kilometri, din Cairo până la Barajul de la Assuan, călătorind pe mărețul fluviu și poposind pe traseu în locuri uimitoare.
De la bârfe din Antichitate despre viața sexuală a celor bogați și celebri, până la o întâlnire „față în față'' cu bunica faraonului Tutankhamon, această pitorească serie de călătorie combină mistere, revelații, materiale vizuale uimitoare și tot felul de întâlniri cu locuri și cu oameni din epoca modernă. Se conturează astfel un parcurs memorabil printre cele mai importante momente din istoria Egiptului Antic.

Istoria creștinismului

VIASAT HISTORY
DE LUNI PÂNĂ VINERI, DE LA ORA 20:45

Creștinismul e religia cu cei mai mulți adepți de pe glob. A fost întemeiată pe învățături despre caritate, toleranță, iertare, iubirea față de aproapele tău și chiar față de dușmani. Dar ce impact au avut creștinii, în ultimele două milenii, asupra civilizațiilor lumii? Urmărim povestea unei religii care a schimbat, a modelat și a definit lumea așa cum o cunoaștem astăzi, în blocul tematic Secretele creștinismului.

Historia SPECIAL

FOTO: GETTY IMAGES

România și Războaiele Balcanice

Sub presiunea revoltelor populațiilor balcanice rămase sub dominație otomană, sprijinite de statele-mamă, dar și de unele dintre Marile Puteri, în special Rusia și Austro-Ungaria, între 1878 și 1912 au loc numeroase reconfigurări ale hărții sud-estului european. Însă, Războaiele Balcanice din 1912 și 1913 vor trasa tușe groase hărților din acest spațiu. Tratativele de pace din 1913 au avut loc la București, fapt care sublinia importanța României în configurația sud-est europeană.

Cele două Războaie Balcanice și consecințele lor le găsiți analizate în numărul de vară al revistei „Historia Special", disponibil la toate punctele de difuzare a presei.

CEA MAI RECENTĂ EDIȚIE A REVISTEI „HISTORIA SPECIAL" POATE FI ACHIZIȚIONATĂ ȘI ÎN FORMAT DIGITAL, SCANÂND QR CODE-UL ALĂTURAT.

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN IUNIE,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
REGINA MEA
CARMEN SYLVA
de Lucreția Carandino-Platamona

PREȚ PACHET SPECIAL
39,99 LEI
numai împreună
cu revista
Historia Special,
în limita
stocului
disponibil

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri,
de la 9:00 la 18:00,
la 0372.130.211

noul produs digital

Historia

poate fi achiziționat din

Paydemic

scanează
QR CODE-ul!